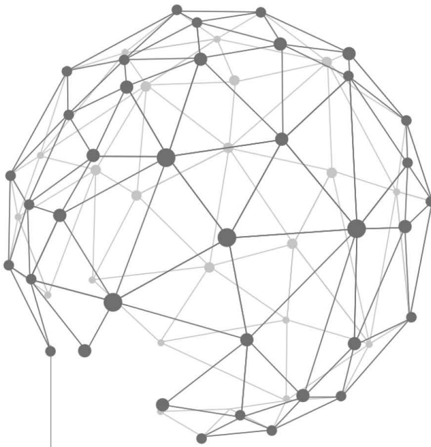
عەلی باپیر

بنەما گشتییەكانی ڕێبازی جەماوەری موسڵمانان

2021-1442

بنەما گشتییەکانی ڕێبازی جەماوەری موسڵمانان

www.alibapir.com

بنەمـا گشتییەکانی ڕێبـازی مسوڵمانان

نووسین: عەلی باپیر

چاپی یەکەم ١٤٤٢ك - ٢٠٢١ز

نوسینگەی تەفسیر

بـۆ بڵاوکـردنـەوە

هەولێر- شەقامی 30 مەتری تەنیشت منارەی چۆلی

+964 750 818 08 66

www.al-tafseer.com

tafseeroffice@yahoo.com

/TafseerOffice

ئامادەکردنی پێڕست - نوسینگەی تەفسیر

عـــەلی بـــاپیر (نووسەر)

بنەما گشتییەکانی ڕێبازی جەماوەری مسوڵمانان

٢٦٢ لاپـــەڕە

١٤ * ٢١ سـم

بابـەت : ئایینی

ISBN : 978-99-22-632-11-7

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتیەکان - هەرێمی کوردستان

ژمارە سپاردنی (٢١٩) ی ساڵی ٢٠٢٠ پێدراوە

"بیروبۆچونی ئەم کتێبە، مەرج نیە هەمان بیرو بۆچونی نوسینگەی تەفسیر بێ"

خـەتی بـەرگ : نـــەوزاد کۆیـــی

دیزاینی ناوەوە : زەردەشت کاوانی

مەوسووعەی

بەرەو باشتر تێگەیشتن و پێگەیشتن

- کتێبی ٧ -

بنەماگشتییەکانی ڕێبازی جەماوەری مسوڵمانان

نووسینی

عــەلی بـــاپیر

www.alibapir.com

بسم الله الرحمن الرحيم

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

﴿ وَجَٰهِدُواْ فِي ٱللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِۦۚ هُوَ ٱجۡتَبَىٰكُمۡ وَمَا جَعَلَ عَلَيۡكُمۡ فِي ٱلدِّينِ مِنۡ حَرَجٖۚ مِّلَّةَ أَبِيكُمۡ إِبۡرَٰهِيمَۚ هُوَ سَمَّىٰكُمُ ٱلۡمُسۡلِمِينَ مِن قَبۡلُ وَفِي هَٰذَا لِيَكُونَ ٱلرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيۡكُمۡ وَتَكُونُواْ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِۚ فَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱعۡتَصِمُواْ بِٱللَّهِ هُوَ مَوۡلَىٰكُمۡۖ فَنِعۡمَ ٱلۡمَوۡلَىٰ وَنِعۡمَ ٱلنَّصِيرُ ٧٨ ﴾ الحج.

پێشکەش بێ

به هەموو ئەوانەی:

به عەقڵێکی فراوان و هۆشیار و، دڵێکی بێ خەوش و بێدارەوە، شەو و ڕۆژ تێدەکۆشن، بۆ بووژاندنەوەی ئیسلام و، هەڵساندنەوەو یەکخستنەوەی مسوڵمانان، لەسەر بناغەی:

وەحیی ڕاست و ڕوونی خواو، عەقڵی دوور لە دەمارگیریی و هەوا.

www.alibapir.com

پێشەکی و ڕێ خۆش کردن

إنَّ الْحَمْدَ للهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، وَمِنْ سَيئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَن يَهْده اللهُ فَلاَ مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضلِلْ فَلاَ هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَن لاَ إلَهَ إلاّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسولُهُ.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسۡلِمُونَ ١٠٢﴾آل عمران.

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُواْ رَبَّكُمُ ٱلَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفۡسٖ وَٰحِدَةٖ وَخَلَقَ مِنۡهَا زَوۡجَهَا وَبَثَّ مِنۡهُمَا رِجَالٗا كَثِيرٗا وَنِسَآءٗۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ ٱلَّذِي تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلۡأَرۡحَامَۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيۡكُمۡ رَقِيبٗا ١﴾النساء .

﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَقُولُواْ قَوۡلٗا سَدِيدٗا ٧٠ يُصۡلِحۡ لَكُمۡ أَعۡمَٰلَكُمۡ وَيَغۡفِرۡ لَكُمۡ ذُنُوبَكُمۡۗ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدۡ فَازَ فَوۡزًا عَظِيمًا ٧١﴾الأحزاب.

أَمَّـــا بَعْــــدُ:

فَإِنَّ أَصْدَقَ الحَدِيثِ كَلاَمُ الله، وَخَيْرَ الْهَدِي هَدْيُ مُحَمَّد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَشَرَّ الأُمُورِ مُحْدَثاتُها، وَكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَة، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ، وَكُلَّ ضَلاَلَةٍ فِي النَّار.

خوێنەرە سەنگین و شیرینەکانم!

بە دڵنیایی وەك چۆن کەسێك بیەوێ خانوویێك دروست بکات، دەبێ سەرەتا مشووری پەیداکردنی زەوییەك بخوات، کە خانووەکەی لەسەر دروست بکات و، دواتر پاش نەخشەکێشان و ئامادەکارییەکان، بەر لە هەر شتێك، دەبێ دەستبکات بە بناغە لێدان و، دوایی دیوار دانان و ... هتد.

ئێمەی مسوڵمانیش ئەگەر بمانەوێ: ئایین و بەرنامەی پەژموردەکراوی خوا، ببووژێنینەوەو، مسوڵمانانی پرژو بڵاوو لێك ترازاو، یەکبخەینەوەو کۆبکەینەوەو بۆ لای یەکدی بهێنینەوە، پێویستە بەر لە هەر شتێك، بناغەی ئەو کارە ئامادە بکەین، ئنجا بە قەناعەت و ڕای بەندە ئەوەی ئەو بناغەیە پێك دێنێ، بریتیە لەو بنەما گشتییانەی، کە هەر لە سەرەتاوە زۆرینەی مسوڵمانان و جەماوەری ئۆممەتی ئیسلام، تەبەننییان کردوون و، لەسەریان ڕۆیشتوون، کە چوار چێوەو بازنەی فراوانی: ڕاست و دروست لە ئیسلام تێگەیشتن، پێك دێنن.

ئنجا بەندەش هەوڵمداوە لەم کتێبەدا، ئەو بنەما گشتییانە بخەمەڕوو و، بەو جۆرەش لەم کتێبەدا، بیست (٢٠) بنەمامان هێناون، کە پێم وایە بنەما گشتیی و سەرەکییەکانی ڕێبازی جەماوەری مسوڵمانان (الأصول لعامة لمنهج جمهور المسلمين).

خوای بەخشەرو بە بەزەییش پشتیوان بێ، لە دوو کتێبی دیکەشدا، هەر کام لە: (بنەما فیکریی و ئیمانییەکانی ڕێبازی جەماوەری مسوڵمانان) و (بنەما ڕەوشتیی و ئاکارییەکانی ڕێبازی جەماوەری مسوڵمانان)یش، دەخەینەڕوو، تاکو هەر کەسێك بیەوێ

ڕێبازی ڕاست و ڕوون و بێ گرێ و گۆڵی زۆربەو، جەماوەری مسوڵمانانی، شوێکنەوتووی پێغەمبەری خاتەم (محمد) صلى الله عليه وسلم هاوەڵانی بە گشتیی و، بە تایبەت جێنشینە سەر ڕاستە هیدایەتدراوەکانی بگرێ، ڕێی لەبەردەم دا تەخت و ئاچووغ بێ[1].

---

(١)- ئەم کتێبە بە تۆزێك دەستکارییەوە، بریتیە لە بەشی یەکەمی کتێبی دووەمی:(مەوسووعەی: بیرکردنەوەی ئیسلامیی لە نێوان وەحیی و واقع دا) و بەباشمان زانی لەم(مەوسووعەی: موسڵمانینە! باباشتر تێبگەین و پێبگەین) ش داهەبێ.

دەستپێك

بەڕێـــزان!

هەر لە سەرەتاوە زۆربەی هەرە زۆری مسوڵمانان، لەژێر ناوی {مسوڵمانان}دا کۆبوونەتەوەو[1]، هەر ئەو نازناوەشیان بۆخۆیان بەکار هێناوە (أهل الإسلام) یاخود {کۆمەڵی مسوڵمانان}، حەزیان نەکردوە هیچ ناوێکی دیکە بەکاربێ، خۆشیان پاڵ نەداوەتە لای غەیری پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)، بەڵام دوایی کە ئەو گرووپانەی دیکە پەیدا بوون، زۆربەی مسوڵمانان بە نازناوی: کۆمەڵ (الجماعة)، یاخود پەیڕەوانی ڕێباز (أهل السنة) یانی: ئەوانە کە ڕێبازی پێغەمبەریان (صلی الله علیه وسلم) گرتوە، ناسران، دواتریش بە: (أهل السنة والجماعة)، کە بێگومان ئەو ناوانە هیچیان هەڵقوڵاوی قورئان و سوننەت نین، واتە: نە خوا سبحانە و تعالی ئەو ناوەی لە مسوڵمانان ناوە، ئەو مسوڵمانانەی کە شوێنی پێغەمبەری خاتەم (صلی الله علیه وسلم) دەکەون، نە پێغەمبەریش (صلی الله علیه وسلم)، بەڵکو مسوڵمانان بۆخۆیان ئەو ناوەیان بەکار هێناوە، ئەگەرنا خوای پەروەردگار دەفەرموێ:

﴿ ..هُوَ سَمَّىٰكُمُ ٱلْمُسْلِمِينَ مِن قَبْلُ وَفِي هَٰذَا .. ﴿٧٨﴾ ﴾ الحج.

---

(١)) بۆیە ئەوەتان بۆ باس دەکەم، چونکە (أهل السنّة) ئەو ناوە نیە کە خوای پەروەردگار، یان پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) لە مسوڵمانانی نابێ، بەڵکو بەکارهێنانی ئەو ناوە، کاردانەوەیەك بووە بەرامبەر بەوانەی لایانداوە، ئەو گرووپ و تاقمانەی بە هۆکاری جۆراو جۆر، خۆیان جیا کردەوە ناوونیشانی جیاجیایان بەکارهێنان.

واتە: خوا ناوی لە ئێوە ناوە مسوڵمانان، لەوەو پێش (لە کتێبە پێشووەکاندا) و لەمەش (واتە: قورئان)دا.

ئنجا زۆر گرنگە بزانین: ئێمە تاکە ناوێك کە شوێنکەوتووانی پێغەمبەری خواو ئەهلی ئیسلامیان پێ دەناسینەوە، بریتیە لە: {مسوڵمانان}، چونکە ئەوە دوایی زۆر شتی لەسەر بینا دەکرێ، با لەو بارەوە تەماشای قسەی هەندێ لە زانایان بکەین:

١- {عن ابن عباس: قال لي معاوية رحمة الله عليه: أنت على مِلّة عَلي رحمة الله عليه؟ قُلت: لا، ولا عَلى مِلّة عُثمان، أنا على ملّة رسول الله صلى الله عليه وسلم}[١]، واتە: عەبدوڵلای کوڕی عەبباس (خوا لێیان ڕازی بێ) دەڵێ: موعاویە پێی گوتم: تۆ لەسەر ڕێبازی عەلی؟ گوتم: نەخێر، هەروەها لەسەر ڕێبازی عوسمانیش نیم، من لەسەر ڕێبازی پێغەمبەری خوام (صلى الله عليه وسلم).

٢- {قالَ مَيمون بن مهران: إيّاكُم وكُلَّ اسْمٍ يسمّى بِغير الإسلام}[٢]، واتە: خۆتان بپارێزن لە هەر ناوێك جگە لە ناوی ئیسلام.

لە ڕیوایەتێکی دیکەدا گوتوویەتی: {إيّاكم وكُلَّ هَوىً يسمّى بِغير الإسلام}[٣]. واتە: هەر ئارەزوویەك غەیری ناوی ئیسلامی لەسەر بێ، خۆتانی لێ بپارێزن.

---

(١)) الإبانة الكبرى، لابن بطة ج١-ص ٣٥٥، شرح أصول اعتقاد أهل السنة، اللالكائي ج١ ص٩٤.

(٢)) الإبانة الصغرى، لابن بطة ص ١٣٧، والإبانة الكبرى ج١ ص ٣٤٢، ٣٥٤- قال الجديع: إسناده حسن في {أضواء على حديث افتراق الأمة}، ص٧١.

(٣) الإبانة لابن بطة ص ٢٨٢.

٣- {قالَ الإمام مالِك: أَهل السُنّة الّذينَ لَيس لَهم لَقَب يُعْرَفونَ بِه، لاجَهَميٌّ وَلا قَدَريٌّ وَلا رَافِضِيٌّ}[1]. واتە: ئیمام مالیك گوتوویەتی: ئەهلی سوننەت، (واتە: ئەوانەی بەدوای ڕێبازی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەکەون) هیچ نازناوێکیان نیە پێی بناسرێن، نەناوی جەهمیی، نە قەدەریی، نە ڕافیزیی.

هەڵبەتە ئەو ناوانە لەسەردەمی ئەودا مەشهوور بوون، ئەگەرنا ئەگەر وەك ئێستا بووایە: مەدخەلیی و سەلەفیی و وەهابیی و صۆفیی و چی و چی و هتد، ئەوانەشی بەکار دەهێنان.

٤- قال ابن تيمية: {وَالْوَاجِبُ عَلَى الْمُسْلِمِ إذَا سُئِلَ عَنْ ذَلِكَ أَنْ يَقُولَ: لَا أَنَا شُكَيلي وَلَا قرفندي، بَلْ أَنَا مُسْلِمٌ مُتَّبِعٌ لِكِتَابِ اللَّهِ وَسُنَّةِ رَسُولِه، وَاَللَّهُ تَعَالَى قَدْ سَمَّانَا فِي الْقُرْآنِ: الْمُسْلِمِينَ الْمُؤْمِنِينَ عِبَادَ اللَّهِ، فَلَا نَعْدِلُ عَنْ الْأَسْمَاءِ الَّتِي سَمَّانَا اللَّهُ بِهَا إلَى أَسْمَاءٍ أَحْدَثَهَا قَوْمٌ - وَسَمَّوْهَا هُمْ وَآبَاؤُهُمْ - مَا أَنْزَلَ اللَّهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ}[2].

واتە: (إبن تيمية) گوتوویەتی: لەسەر مسوڵمان پێویستە ئەگەر لەو باردوە پرسیاری لێکرا {پێشتر هێناویەتی دەڵێ: کۆمەڵێك هەن دەڵێن: ئێمە قەرفەندیین[3]، هەندێکی دیکە دەڵێن: ئێمە شوکەیلیین، لێیان پرسیوە: ئەگەر پێمان بگوترێ: ئێوە قەرفەندیین، یان شوکەیلیین؟

---

(١) الإنتقاء في فضائل الثلاثة الأئمة الفقهاء، لابن عبدالبر، ص ٣٥.- وترتيب المدارك، لقاضي عياض ج١ ص١٧٢.

(٢) مجموع الفتاوى ج٣ ص٤١٥.

(٣) دیارە زانایەك بووە بەناوی قەرفەند، کۆمەڵێکیش بەدوای کەوتوون و گوتوویانە: ئێمە قەرفەندیین.

ئێمە چی بڵێین؟} دەبێ بڵێی: نە شوکەیلیم و نە قەرفەندییم، من مسوڵمانێکم شوێن قورئان و سوننەت دەکەوم، خواش لە قورئاندا ناوی لە ئێمە ناوە {مسوڵمانان}، {ئیمانداران}، {بەندەکانی خوا}، ئەو ناوانەی خوا بۆی داناوین، ئێمە لێیان لانادەین بۆ هەندێ ناوی دیکە کە: خەڵکێك ئەو ناوانەیان بەکار هێناون، خۆیان و باب و باپیرانیان و، خوای پەروەردگار هیچ بەڵگەیەکی لەسەر نەناردوون.

لەو بەینەی پێشوودا شێخی ئەزهەر چووبوو بۆ یەکێ لەو وڵاتانەی یەکێتی سۆڤیەتی پێشوو، لەوێ باسی ئەشعەریی کرابوو، گوتبووی: من هەر لەسەر عەقیدەی ئەشعەرییم، چونکە ئەوان وەك جەماوەری مسوڵمانانن!

هەڵبەتە کاتی خۆی (أبو حسن الأشعري) بە پارێزەری عەقیدەی ئەهلی سوننەت و جەماعەت ناسراوە، بەڵام ئایا تۆ مولزەمی بڵێی: ئەشعەرییم، یان ماتۆریدییم، یان وەهابییم، یان سەلەفییم، یان مەدخەلییم؟ لێرەدا یەکێ بۆی هەیە بپرسێ: ئەدی کۆمەڵی ئیسلامیی، یەکگرتووی ئیسلامیی، حیزبی نووری سەلەفیی {لە میصر}، جەماعەتی ئیسلامیی {لە پاکستان}، ئەو ناوانە چین؟

دەڵێین: بۆ کارو چالاکی سیاسیی، دەگونجێ لافیتەیەك ناوونیشانێك لەسەر خۆت بەرز بکەیەوە، بەڵام نەیکەی بە پێوەرو سەنگی مەحەك بۆ مسوڵمانەتیی، ئەوەی کە ئێستا دەڵێ: من سەلەفییم، مەبەستی پێ چییە؟ مەبەستی ئەوەیە کە بەس من بەدوای پێشینی چاك دەکەوم، کە ئەوە درۆیەکی زۆر گەورەیەو، ڕەنگە زۆریشی لادابێ لە پێشینی چاك، ئەدی ئەگەر بڵێی: کۆمەڵی

ئیسلامیی؟ دەڵێین: {کۆمەڵی ئیسلامیی} کۆمەڵە خەڵکێکین دەیانەوێ ئەو واقیعەی ئێستا چاك بکەن و، ئەو خەڵکەی بە ئیسلام نامۆبۆتەوەو لێی دوورکەوتۆتەوە، بۆ لای ئیسلامی بێننەوە، هەروەها ئەو واقیعە بگۆڕن بەپێی ئەو بیرو بۆچوونانەی پێیان ڕاستن، ئەوە جیایە، بۆ وێنە: ئێستا حیزبی {نووری سەلەفیی} هەیە لە میصر، سەلەفیین، بەڵام حیزبیین، چ ئیشکالێکی تێدایە؟ ئەوانی دیکەش ئەگەر بێن وەك حیزبێکی سیاسیی خۆیان ڕابگەیەنن، ئەوە ئاساییە، بەڵام کەسێك بێنێ خەڵك وا هەڵخەڵەتێنێ، کە تەنیا ئەو بەدوای پێشینی چاك دەکەوێ، ئەوە بەلای کەمەوە سێ ئیشکالی تێدان:

١)- ئەوە درۆیەکی زۆر گەورەیە، چونکە شوێنی پێشینی چاك کەوتن، کردەوەو ئاکارێکە هەر کەسێك لە خۆی دا بیهێنێتە دی، ئەگەر ئیددیعاشی نەکات زیانی نیەو، بگرە ئیددیعا کردنی پێچەوانەی خۆیەتی.

٢)- ئنجا {بەدوای پێشینی چاك کەوتن} زانایان گوتوویانە: دروست نیە بکرێتە ناو، چونکە تەزکیەی خۆ کردن و مەدحی خۆ کردنە.

٣)- پاشان ئەو ناوە لە قورئان و سوننەتدا نەهاتوە.

وەك گوتم: وەك مامەڵە کردن لەگەڵ واقیعدا، دەگونجێ حیزبێك پێك بهێنی و بڵێی من حیزبی سەلەفییم، ئەوە دەگونجێ، بەڵام بڵێی: نەخێر من حیزبیش نیم، بەڵام بۆیە ئەو ناوەم لەخۆم ناوە، چونکە خۆم و ئەوانەی پێکەوەین، هەر ئێمە بەدوای سەلەفی صالح کەوتووین! وەك باسم کرد لە چەند ڕووێکەوە هەڵەیە، ئنجا زانایان گوتوویانە: ئەگەر کەسێك پرسیارت لێ بکات: ئایا تۆ ئیمانداری؟

واباشە بڵێی: ئەگەر خوا بیەوێ بڕوادارم (أنا مؤمنٌ إن شاءَ الله)، بەڵام ئەگەر بگوترێ: ئایا تۆ مسوڵمانی؟ دەبێ بڵێی: بەڵێ، چونکە ئەگەر گوتت: (أنا مؤمنٌ) یانی: من بەهەشتییم، خوای زانا فەرموویەتی:

﴿ قَدْ أَفْلَحَ ٱلْمُؤْمِنُونَ ۝١ ﴾ المؤمنون.

ئنجا تۆ هەر لەڕێوە بەهەشت بۆخۆت دابنێی، ئەوە دەکاتە خۆ تەزکیە کردن، خوای پەروەردگاریش نەهی لەوە کردوە، ئەدی بۆچی دروستە بڵێی: مسوڵمانم؟ چونکە مسوڵمانەتیی، ڕواڵەت و ئاشکرایە، مادام شایەتمانت هێنا، نوێژەکانت کردن، ڕۆژووی ڕەمەزان و زەکات و حەجت، هەبوون، دەتوانی بڵێی: مسوڵمانم واتە: ئەو شتانەم جێبەجێ کردوون، بەڵام ئایا لەلای خوا قبووڵن و، تۆ بەهۆی ئەو کردەوانەوەو، پێشتریش بەهۆی ئیمانەوە، بەهەشتت بۆخۆت مسۆگەر کردوە؟ دەڵێی: ئینشائەڵڵا.

ئنجا {شوێنکەوتنی پێشینی چاك} خاڵی هاوبەشی نێوان هەموو مسوڵمانانە، وەك چۆن هەموو مسوڵمانان دەبێ بەشیان هەبێ لە ئیمان و عەقیدەدا، دەبێ ئیمان و عەقیدەیان بەو شێوەیە بێ کە خوا دەیەوێ و، بەشیان هەبێ لە تەزکییەی نەفسدا، دەبێ بەشیشیان هەبێ لە شوێنکەوتنی سەلەفی صاڵحدا، ئەوە خاڵی هاوبەشەو هیچ کەس بۆی نیە ئەو ناوو نیشانە بۆخۆی قۆرخ بکات و، خەڵکی دیکەی لێ بێبەش بکات، هەر بە بانگەشەو ئیددیعا!

بــەرایی

خوێنەری سەنگین!

مەبەستمان لە بنەما گشتییەکان (الأصول العامّة) ئەو بنەما مەزن و گرنگانەن، کە سیماو چوار چێوەی تایبەتیی جەماوەری مسوڵمانان و ڕێبازو بەرنامەی دینداریی و ئیسلامەتییان پێك دێنن، ئنجا چ پەیوەست بن بەبواری بووناسیی، چ ئیمان و عەقیدە، چ فیکرو تێڕوانین، چ پەرستن و پارێزکاریی، چ کۆمەڵایەتیی، چ سیاسییەوە.

هەڵبەتە مەرج نیە ئەو بنەمایانە تێکڕاو یەك یەکیان، تەنیا لە جەماوەری مسوڵمانان (جمهور المسلمین)ی پەیڕەوانی پێغەمبەری خوا (محمد) (صلی الله علیه وسلم)و، هاوەڵانی دڵسۆزو بەڕێزی و خزمانی ساغ و سەر ڕاستیی بە گشتی و، چوار خەلیفە ڕاشیدەکانی بەتایبەتدا، بووبن، بەڵکو کەم و زۆر لە مسوڵمانانـدا بە گشتیی - بە گرووپ و تاقمە لادەرەکانیشەوە- هەبوون و هەن، بەڵام هەموویان تەنیا لە {جەماوەری مسوڵمانان}دا کۆبوونەتەوە.

بنەما گشتییەکانی جەماوەری مسوڵمانان:

١- کۆبوونەوەو پەرتەوازە نەبوون.

٢- پابەندیی بە قورئان و سوننەتەوە.

٣- شوێنکەوتنی پێشینی چاك.

٤- تەنیا پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) لە هەڵە پارێزراو (معصوم)ە، بۆیە بەس ئەویش پەیڕەویی لێکراوی ڕەهایە.

٥- بەشێوەیەکی فراوان و گشتگیر بە ئیسلامەوە پابەند بوون.

٦- میانجێتیی و هاوسەنگیی (التوسط والإعتدال).

٧- ڕاجیایی مسوڵمانان نابێتە هۆی تێکچوونی تەبایی و دۆستایەتییان.

٨- گرتنی ڕێبازی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) و جێنشینە ڕێی ڕاست گرتووەکان.

٩- پەیدا کردن لە دینداریدا قەدەغەیەو، داهێنان لە دنیاداریی دا پێویستە.

١٠- بە عەقڵی فراوان و دڵسۆزیی و پەرۆش و ڕەوشتی بەرزەوە، هەوڵدان بۆ لێك نزیك کردنەوەی مسوڵمانان، لەسەر بنەمای خاڵە هاوبەشەکانی نێوانیان.

١١- کۆشش کردن (إجتهاد)، بۆ هەڵهێنجانی حوکمە شەرعییەکان لە قورئان و سوننەتدا، بە گشتیی فەرزی کیفایەیە، کەسێکیش توانای نەبێ، لەسەری پێویستە لە زانایان بپرسێ و، بەرچاو ڕوونانە شوێنیان بکەوێ، نەك کوێرانە لاساییان بکاتەوە.

١٢- خۆ پاراستن لە بەکافر دانانی مسوڵمانانێك کە کوفر، یان شیرکیان لێ دەزانرێ، مەگەر دوای بەڵگە لەسەر تەواو کردن.

١٣- زانیاریی دەربارەی ئایین و، شارەزایی بە ژین.

١٤- جەنگ و فیداکاریی لە پێناوی خوادا بۆ پاراستنی: خەڵك و، خاك و، دین و، ژین.

١٥- بەرپا کردنی ئایین و ئەنجامدانی دروشمەکانی پێکەوەو بەهەرەوەزیی.

١٦- کرانەوەی هۆشیارانە، بەڕووی بیرۆکەو ئەزموونە جۆراو جۆرەکانی بەشەرەوە.

١٧- لێبوردەیی و سینگ فراوانیی، لە بواری تێڕوانین و مامەڵە لەگەڵ کۆمەڵ و تەوژمە لادەرەکانی نێو ئۆممەت دا.

١٨- نواندنی هەڵوێستی هاوسەنگ، لەبەرانبەر حوکمڕانانی لادەرو ستەمکاردا.

١٩- باشترین مامەڵە لەگەڵ هاووڵاتییانی نامسوڵماندا.

٢٠- هەوڵدان بۆ هێنانەدی بەختەوەریی دنیاو سەرفرازیی دوارۆژ، بۆ سەرجەم مرۆڤایەتیی.

بنەمای یەکەم

کۆبوونەوەو پەرتەوازە نەبوون

یەکەم تایبەتمەندیی گشتیی جەماوەری مسوڵمانان، ئەوەیە کە هەوڵ دەدەن کۆبن و پەرتەوازە نەبن و، هەرکەسە بەڕێیەکدا نەڕوا، لەبەر ئەوەی خوای بەرزو مەزن لە چەندان ئایەتدا فەرمان بەوە دەکات، بۆ وێنە:

١- لە سوورەتی (آل عمران) ئایەتەکانی (١٠٢و١٠٣)دا دەفەرموێ:

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسۡلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَٱعۡتَصِمُواْ بِحَبۡلِ ٱللَّهِ جَمِيعٗا وَلَا تَفَرَّقُواْۚ.. ﴿١٠٣﴾ ﴾

واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! پارێز لەخوا بکەن وەك بۆی شایستەیەو بە مسوڵمانەتیی نەبێ مەمرن و، دەست بە ڕێسمانی خوا بگرن بە تێکڕاو، پەرتەوازە مەبن.

٢- لە سوورەتی (آل عمران) ئایەتی (١٠٥)دا دەفەرموێ:

﴿ وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ تَفَرَّقُواْ وَٱخۡتَلَفُواْ مِنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلۡبَيِّنَٰتُۚ وَأُوْلَٰٓئِكَ لَهُمۡ عَذَابٌ عَظِيمٞ ﴿١٠٥﴾ ﴾

واتە: وەك ئەوانە مەبن کە دوای ئەوەی بەڵگە ڕۆشنەکانیان بۆهاتن، پەرتەوازە بوون و ناکۆك بوون، ئەوانە سزایەکی مەزنیان بۆ هەیە.

٣- لە سوورەتی (الأنعام) ئایەتی (١٥٩)دا دەفەرموێ:

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ فَرَّقُواْ دِينَهُمۡ وَكَانُواْ شِيَعٗا لَّسۡتَ مِنۡهُمۡ فِي شَيۡءٍۚ إِنَّمَآ أَمۡرُهُمۡ إِلَى ٱللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُواْ يَفۡعَلُونَ ﴿١٥٩﴾ ﴾

واتە: بێگومان ئەوانەی ئایینەکەی خۆیان بەش بەش کرد و بوونە تاقم تاقم، تۆ هیچ پەیوەندییت پێیانەوە نیە {ئەی موحەممەد

(صلی الله علیه وسلم)} بەڵکو ئەوانە کارو باریان بۆ لای خوا دەگێڕدرێتەوە، دوایی هەواڵیان پێدەدا بەوەی دەیانکرد.

٤- لە سوورەتی (الأنعام) ئایەتی (١٥٣)دا دەفەرمویٚ:

﴿وَأَنَّ هَٰذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ ۖ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ ۚ ذَٰلِكُمْ وَصَّاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (١٥٣)﴾

واتە: ئا ئەمەیە ڕاستە شەقامی من، شوێنی بکەون و دوای ڕێچکەکان مەکەون، ئەگەرنا لە ڕێبازی خوا دەترازێن، خوا ئەم ئامۆژگارییەی کردوون، بەڵکو پارێز بکەن.

هەروەها چەند دەقێکی سوننەتیش لەو بارەوە بە نموونە دەهێنینەوە:

٥- {عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: خَطَّ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَطًّا، ثُمَّ قَالَ: (هَذَا سَبِيلُ اللَّهِ)، ثُمَّ خَطَّ خُطُوطًا عَنْ يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ ثُمَّ قَالَ: (هَذِهِ سُبُلٌ مُتَفَرِّقَةٌ عَلَى كُلِّ سَبِيلٍ مِنْهَا شَيْطَانٌ يَدْعُو إِلَيْهِ) ثُمَّ قَرَأَ: {إِنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ}

أخرجه أحمد برقم: ٤٤٣٧، والدارمي برقم: ٢٠٦، والنسائي في التفسير، قال شعيب الأرناؤوط: إسناده حسن، وقال الجديع: إسناده جيد.

پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) ڕۆژێك {کە ویستوویەتی چەمکی ئەو ئایەتەیان بۆ ڕوون بکاتەوە} خەتێکی ڕاستی کێشا، فەرمووی: ئەوە ڕێبازی خوایە، دوایی چەند وردە خەتێکی لەلای چەپ و ڕاستی کێشان، ئنجا فەرمووی: ئەمانەش ڕێچکەکانن، کوێرە ڕێیەکانن، لەسەر هەر کوێرە ڕێیەك شەیتانێکی لەسەرە، خەڵکی بۆ بانگ دەکات، دواییش ئەو ئایەتەی خوێندەوە: {ئەمە

ڕاستە ڕێی منە شوێنی بکەون و، مەکەونە دوای ڕێچکان، ئەگەرنا لەو ڕاستە ڕێیە پەرتەوازە دەبن}.

٦- پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم)دەفەرموێ: {عَلَيْكُمْ بِالْجَمَاعَةِ، وَإِيَّاكُمْ وَالْفُرْقَةَ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ مَعَ الْوَاحِدِ، وَهُوَ مِنْ الِاثْنَيْنِ أَبْعَدُ، مَنْ أَرَادَ بُحْبُوحَةَ الْجَنَّةِ فَلْيَلْزَمْ الْجَمَاعَةَ} أخرجه الشافعي (٢٤٤/١)، والطيالسي (ص ٧، رقم ٣١)، والحميدي برقم (٣٢)، وأحمد برقم (١١٤)، والترمذي برقم (٢١٦٥) وقال: حسن صحيح غريب، وأبو يعلى برقم (١٤١)، وابن حبان برقم (٧٢٥٤)، والدارقطني في العلل برقم (١١١)، والحاكم برقم (٣٨٧) وقال: صحيح على شرط الشيخين، والبيهقي برقم (١٣٢٩٩). وأخرجه أيضا: النسائي في الكبرى برقم (٩٢٢٥)، قال الألباني: صحيح، في السلسلة الصحيحة، قال شعيب الأرنؤوط: صحيح، رجاله ثقات رجال الشيخين.

واتە: لەگەڵ کۆمەڵ و جەماوەری مسوڵمانان دابن و، خۆتان لە پەرتەوازەیی بپارێزن، چونکە شەیتان لەگەڵ کەسی تەنیا دایەو، لە دووان دوورترەو، هەر کەسێ دەیەوێ بچێتە نێوەڕاستی بەهەشتەوە، با لەگەڵ کۆمەڵ و زۆربەی مسوڵمانان دابێ.

ئنجا کە دەفەرموێ: (فَلْيَلْزَمْ الْجَمَاعَةَ) (الْجَمَاعَةَ): یانی: کۆمەڵ، جەماوەری مسوڵمانان، ئنجا ئەوە مەبەست پێی کێیە؟

١- هەندێ گوتوویانە: مەبەست پێی زۆربەی هەرە زۆری مسوڵمانانە.

٢- هەندێ گوتوویانە: مەبەست ئەو پێشەوایانەن کە ئیجتیهادیان کردوەو یاسایەکانیان لە قورئان و سوننەت هەڵێنجاون.

٣- هەندێکی دیکە دەڵێن: هاوەڵانی بەرێزی پێغەمبەرن (صلی الله علیه وسلم).

٤- هەندێکیان گوتوویانە: مەبەست پێی ئەهلی ئیسلامە بە گشتیی.

٥- هەندێکیان گوتوویانە: کۆمەڵی مسوڵمانانن کە لەسەر بەرپرسێك کۆدەبنەوە.

پێناسەی (سنة) و (جماعة):

لە کۆتاییدا دەمەوێ دووبارە تیشکێك بخەمەوە سەر ئەو دوو وشەیە:

١- (السنة).
٢- (الجماعة).

یەکـەم: (سـنّة):

أ- سوننەت لەڕووی زمانەوە (السنة في اللغة):

{هي الطريقة محمودة كانت أو مذمومةً، وهي مأخوذة من السَّنن وهي الطريقة}[1]. واتە: سوننەت لە زمانی عەرەبییدا بەمانای ڕێباز دێ، چاك بێ یان خراپ بێ و، لە (السَّنن)ەوە هاتوە، واتە: ڕێ.

ب- سوننەت لەڕووی زاراوەی شەرعەوە (السنة في الإصطلاح):

وشەی (سنّة) لەلای فەرمووەدناسان (مُحَدِّثين) واتایەکی هەیەو، لەلای زانایانی (أصول الفقه) واتایەکی هەیەو، لەلای شەرعزانان (فقهاء) واتایەکی هەیە:

---

(١) لسان العرب، ج٦ ص٣٩٩، ٤٠٠.

١- لەلای فەرمووددەناسان (عند المحدِّثين):

{ما أُثِر عَنِ النَّبِـيِّ مِن قَولٍ أَو فعلٍ أَو تَقريرٍ، أَو صِفَةٍ خَلقيّةٍ أَو خُلُقيّة، أَو سيرة، سَواءً كانَ قَبل البعثة أَو بَعدَها}[1]، واتە: هەرشتێك كە لە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) وەرگیرابێ، لە فەرموودەی، لە كردەوەی، لە دانپێداهێنانی، یاخود سیفەتێكی (خَلقيّ) {وەك ئەوەی بگوترێ: قەدو قیافەی وابووە، ڕەنگ و ڕووی وابووە} یاخود سیفەتێكی (خُلُقيّ) {وەك ئەوەی بگوترێ: هەڵس و كەوتی وابووە} یاخود ژیاننامەی پێش پێغەمبەرایەتیی و دوای پێغەمبەرایەتیی.

٢- لەلای زانایانی ئوصوولی فیقه (عند الأصوليين):

{ما جاءَ مَنقولاً عَن النبـي عَلى الخصوص، مِمّا لَم يُنَصّ عَلَيه في الكِتاب العَزيز، بَل إِنَّما نُصَّ عَليه مِن جِهَته، وَكان بَياناً لِما في الكِتابِ أَوَّلاً}[2]، واتە: هەر شتێكە لە پێغەمبەری خواوە (صلى الله عليه وسلم) هاتبێ و، لە قورئاندا دەقی لەسەر نەكرابێ، بەڵكو تەنیا پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرموویێتی و، ڕوونكردنەوەبێ بۆ ئەوەی كە لە قورئاندا هاتوە.

٣- لەلای شەرعزانان (عند الفقهاء):

{ما ثَبَت عَنِ النّبـي مِن غَير افتراض ولا وُجوب}[3]، واتە: بریتیە لەوەی لە پێغەمبەرەوە بە سەلمێنراویی هاتبێ، بەڵام بەبێ پێویستكردن، كە لە بەرانبەر واجب و فەرزدایە، واتە: ئەگەر بیكەی خێرت دەگا، ئەگەر نەیكەی گوناهت ناگا، بە پێچەوانەی فەرزو واجبەوە.

---

(١) السنة ومكانتها في التشريع الإسلامي، للسباعي ص٤٧.

(٢) الموافقات للشاطبي، ج٤ ص٤٧.

(٣) هەمان سەرچاوە ج٤ ص٤.

کەواتە: کە دەگوترێ سوننەت، دەبێ بگوترێ: لەلای کێ؟ لەلای فەرمووودەناسان، لەلای ئوصوڵییەکان، یان لەلای شەرعناسان؟

ئنجا من پێم وایە کە وشەی (سنة) قورئانیش دەگرێتە خۆی، وەك لە شوێنی دیکەدا بەدرێژیی باسمان کردووە، دواییش باسی دەکەین و لێرە دووبارەی ناکەینەوەو پوختەکەی ئەوەیە کە: سوننەت بە گشتیی پراکتیزە (تطبیق) کردنی قورئانە لەسەر ئەرزی واقیع.

دووەم: (الجَمــاعَـة):

١- (إبن تيمية) دەڵێ: {الجَمَاعَة: هِيَ الإِجْتِمَاعُ وَضِدُّهَا الْفُرْقَةُ، وَإِنْ كَانَ لَفْظُ الْجَمَاعَةِ قَدْ صَارَ اسْمًا لِنَفْسِ الْقَوْمِ الْمُجْتَمِعِينَ}[1]، واتە: (جماعة) بریتیە لە کۆبوونەوەو پێچەوانەکەی پەرتەوازەییە، هەرچەندە بێژەی (الْجَمَاعَة) بەکاردێ بۆ خودی ئەو خەڵکەی کە کۆدەبنەوە.

٢- (أبو شامة) دەڵێ: {وَحَيث جاءَ الأَمْر بِلُزومِ الجماعة، فالمراد به لزوم الحق واتِّباعه، وان كان المتمسك بالحق قليلاً والمخالف كثيراً}[2]. واتە: هەرکات فەرمان کردن بە کۆمەڵ بوون بێ، مەبەست پێی گرتنی هەق و شوێنکەوتنیەتی، هەرچەندە دەستگرتوو بەهەقەوە کەمینە بن و نەیاری هەق زۆربن.

هەروەها وشەی (الجَمَاعَة) بەمانەی خوارەوەش گوتراوە وەك پێشتریش گوتمان:

١- هاوەڵان.

---

(١) مجموع الفتاوى، ج٣، ص ١٥٧.

(٢) الباعث، لأبي شامة ص٢٢.

٢- ئەو پێشەوایانەی کە کۆشش (إجتهاد)یان کردوە.

٣- کۆی مسوڵمانان.

٤- زۆربەی مسوڵمانان.

٥- کۆمەڵی مسوڵمانان کە لەسەر حوکمڕانێك کۆدەبنەوە.

بنەمای دووەم

پابەندیی بە قورئان و سوننەتەوە

www.alibapir.com

ئەمیش: دووەمین تایبەتمەندیی گشتیی هەرە گرنگی جەماوەری مسوڵمانانە، هەڵبەتە گرووپەکانی دیکەش هەر گوتوویانە: پاندین بە قورئان و سوننەتەوە، بەڵام ئەوەی لە واقیعدا بەرجەستەی کردوە کە پابەند بووە بە قورئان و سوننەتەوە، تەنیا زۆربەی هەرە زۆری مسوڵمانانن، کە وەك پێشتر گوتمان: هیچ نازناوێکیان نەبووە پێوەی بناسرێن، جگە لەناوی مسوڵمانان (مسلمین)، شیعە گوتوویانە: شیعەین، هەروەها هەر کام لە: مورجیئەو قەدەرییەو موعتەزیلە.. بەهەمان شێوە، بەڵام ئەهلی سوننەت و جەماعەت تەنیا بەم ناوە ناسراون: {مسوڵمانان} ئنجا وشەی {ئەهلی سوننەت و جەماعەت}، ئەو نازناوەش دواتر بەشێك لە زانایان وەك ناوونیشان بەکاریان هێناوە[1].

هەڵبەتە پابەندیی بە قورئان و سوننەتەوە، ئایەت و فەرموودەی زۆری لەسەرن، بۆ وێنە:

١- خوای پەروەردگار لە سوورەتی (النساء) ئایەتی (٥٩)دا دەفەرموێ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ ..(٥٩) ﴾،

---

(١)) من پێم باش نیە ئەو نازناوە بەکار بێ، نەك لەبەر شیعە، یان خەواریج، یان فڵان و فڵان، بەڵکو لەبەر ئەوەی لە قورئانداو لە سوننەتی پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم) ئێمە یەك ناومان هەیە پێی بناسرێین و لەسەری کۆببینەوە، کە بریتیە لە ناوی {مسوڵمانان}، چونکە وەك دواتر باسی دەکەم کاتێك گوتت: ئەهلی سوننەت، دەگوترێ: لەنێو ئەهلی سوننەتدا تۆ چی؟ سەلەفیی یان خەلەفیی، دەڵێی: سەلەفیی، دەگوترێ: مەدخەلیی یان فڵانیی؟ ئیبن بازیی، یان ئەلبانیی؟ بەڵێ ناوی {مسوڵمانان} ئەو ناوەیە کە خوا ئێمەی پێ ناساندوە، وەك فەرموویەتی: ﴿ هُوَ سَمَّىٰكُمُ ٱلۡمُسۡلِمِينَ ﴾ الحج -٧٨-.

واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! فەرمانبەریی خوا بکەن و فەرمانبەریی پێغەمبەر بکەن و، هی کاربەدەستان لە خۆتان.. واتە: پابەند بن بە قورئانەوەو بە سوننەتەوەو، بە فەرمانی کاربەدەستانێکەوە کە لە خۆتانن.

یانی: ئەوانیش ئەگەر بەپێی قورئان و سوننەت بوونە کاربەدەستتان و، ڕەوایەتییان لە ئێوەوە وەرگرتبێ، کە بناغەی حوکمڕانیی ئیسلامیی ئەوەیە کە ڕەوایەتیی لە خەڵکەوە وەرگرتبێ، بێگومان ئەو فەرمانبەرییەش لە چوارچێوەی قورئان و سوننەتدا دەبێ.

٢- لە سووڕەتی (الأحزاب) ئایەتی (٣٦)دا دەفەرموێ: ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمُ ٱلْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ..(٣٦)﴾

واتە: نابێ هیچ پیاوێکی بڕوادارو هیچ ئافرەتێکی بڕوادار دوای ئەوەی خواو پێغەمبەری خوا بڕیارێك دەدەن، مافی سەرپشك بوون بەخۆیان بدەن {پابەند بین، یان پابەند نەبین؟}.

٣- پێغەمبەری خواش (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ: {تَرَكْتُ فِيكُمْ أَمْرَيْنِ لَنْ تَضِلُّوا مَا تَمَسَّكْتُمْ بِهِمَا كِتَابَ اللَّهِ وَسُنَّةَ نَبِيِّهِ} أخرجه الحاكم: ٣١٨، وصححه الألباني في صحيح الرغيب والترهيب: ٤٠.

واتە: دوو شتم لەنێودا بەجێ هێشتوون، هەتا دەستتان پێیانەوە بێ، گومڕانابن، ئەوانیش کتێبی خواو سوننەتی پێغەمبەرەکەیتی (صلى الله عليه وسلم).

خوێنـــەرانی بەڕێـــز!

لێرەدا دەمەوێ شتێك بڵێم، زۆرم پێ گرنگە بۆیە دووبارەی دەکەمەوە:

سوننەتی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)یانی ئەو بەرنامەو ڕێبازەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) کە دینداریی خۆی لە بوارەکانی تاکیی و خێزانیی و کۆمەڵایەتیی و سیاسیی تێدا بەرجەستە کردوە، هەڵبەتە ئەو کاتەش سوننەت ناکەوێتە بەرانبەر قورئان، بەڵکو سوننەت قورئانیش دەگرێتە نێوخۆی، چونکە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ڕێبازەکەی جێبەجێ کردنی قورئان بوو، کەواتە: سوننەت بریتیە لە قورئان، بەڵام بەجێبەجێ کراویی، هەڵبەتە کە واش دەڵێین، مەبەستمان ئەوە نیە کە جگە لەوەی کە لە قورئاندا هاتوە، هیچ وەحیی دیکە نیە، بەڵکو لەنێو سوننەتدا - هەرچەندە کرۆکی سوننەت بریتیە لە جێبەجێ کردنی قورئان - بەڵام وێڕای ئەوەش هەندێ یاسای تایبەت بۆ پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) هاتوون، کە لە قورئاندا نین، با لەو بارەوە نموونەیەك بێنینەوە:

صەفوانی کوڕی ئومەییە یەکێ بووە لە هاوەڵان، دیارە هاوەڵێکی گەنج بووە، دەڵێ: ڕۆژێك لە مەجلیسێك بووم، پێم خۆش بوو ئەو کاتەی وەحیی بۆ پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)دەهات ئاگام لێبووایە، عومەری کوڕی خەتتابیش لەوێ بووە خوا لێی ڕازی بێ، دەڵێ: پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) لەژێر چادرێکدابوو هەڵیاندابوو بۆ سێبەر، کۆمەڵێ لە هاوەڵانیش لە خزمەتی دابوون و لەژێر ئەو چادرەدا دانیشتبوون، دەشتەکییەك هات گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا! من عومرەم کردوە، بەڵام بەم بەرگەوە کردوومە

{بۆنی خۆشی لەخۆی دابوو، ئەو بۆنە خۆشەی کە ڕەنگیشی دیارە} ئنجا من چی بکەم؟

دەڵێ: پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) هیچی نەفەرموو، فەرمووی جارێ ڕاوەستە، لە ڕیوایەتێکی دیکەدا دەڵێ: پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) تەماشای سەرێی کرد، زانیمان وەحیی بۆ دێ، عومەر بە صەفوانی کوڕی ئومەییەی گوت: وەرە تەماشابکە، منی بردە پێش چادرەکە گوتی: تەماشا بکە، بزانە چۆن وەحیی بۆ دێ؟ دەڵێ: پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) تەماشای سەرێی کرد، کەوتە حاڵەتێکی نائاسایی، ئێمەش دامانپۆشی، دیارە شتێکیان پێداداوە: پۆشاکێك، قوماشێك، پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) ڕەنگی سوور بووەوەو ئارەقی کردبوو، دوایی کە تەواو بوو، فەرمووی: ئەوە کێ بوو پرسیاری کرد، دەربارەی ئەوەی چۆن حەج بکا؟

بانگیان کردەوە {واتە کابرای دەشتەکیی} دیارە پێی چووە تاکو وەحییەکەی بۆ هاتوە، ئنجا کە هێنایان، پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: ئەو پۆشاکەی لەبەرت بووە، عومرەت پێ کردوەو بۆنت لێداوە، بیشۆ، دوایی لەبەری بکەوە، ئنجا چۆنت عەمرە کردوە، ئاواش حەج بکە[1].

کەواتە: پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) لێرەدا وەحییەکی تایبەتیی بۆ هاتوە، دەربارەی ئەوە کە ئەو پیاوە چی بکا! چونکە بابای ئیحرام بەستوو (مُحْرِم) دەبێ بۆنی خۆش لەخۆی نەدات،

---

(١) أخرجه البخاري: ١٧٨٩.

بەڵام ئەو کابرایە بۆنەکەی لەخۆی داوەو، هەر ئەو بەرگەشی پێ بووە، عومرەشی پێوە کردوە، ئەدی بۆ حەجێ چی بکا؟ ئەوە لە قورئاندا نەهاتوە، بەڵام پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بەشێوەیەکی تایبەت لەو بارەوە وەحیی بۆ هاتوە.

کەواتە: ئەوانەی پێیان وایە: وەحیی خوای زاناو توانا لە قورئاندا کورت هەڵهاتوەو هیچی دیکە نیە، بەهەڵەدا چوون و، چەندان بەڵگە هەن لەسەر ئەوەی ئەو قسەیە وانیە، کە پێشتر لەو بارەوە باسمان کردوەو، پێویست ناکات دووبارەی بکەمەوە.

بنەمای سێیەم

شوێنکەوتنی پێشینی چاک

www.alibapir.com

ئەمیش یەکی دیکەیە لە تایبەتمەندییە گشتییەکانی جەماوەری مسوڵمانان و، لەو بارەوەش ئایەت و فەرموودە زۆرن، بۆ وێنە:

١- خوای پەروەردگار لە سووڕەتی (التوبة) ئایەتی (١٠٠)دا دەفەرموێ: ﴿ وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلْأَوَّلُونَ مِنَ ٱلْمُهَٰجِرِينَ وَٱلْأَنصَارِ وَٱلَّذِينَ ٱتَّبَعُوهُم بِإِحْسَٰنٍ رَّضِىَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ..﴿١٠٠﴾ ﴾.

واتە: پێشکەوتووە یەکەمەکان لە کۆچکەران و پشتیوانان و ئەوانەی باش شوێنییان کەوتوون، خوا لەوان ڕازییەو، ئەوانیش لەخوا ڕازیین....

کەواتە: خوا لێرەدا مەدحی پێشکەوتووە یەکەمەکانی کردوە، لە کۆچکەران و پشتیوانان، کە هاوەڵانن، هەروەها ئەوانەش کە بەچاکیی شوێنیان دەکەون، بەڵێ شوێنکەوتنی پێشینی چاك، مایەی ئەوەیە خوا لێت ڕازی بێ و، مایەی ئەوەیە ئینسان بچێتە ڕیزی هاوەڵانەوە، خوا لێیان ڕازی بێ.

٢- لە سووڕەتی (النساء) ئایەتی (١١٥)دا دەفەرموێ: ﴿ وَمَن يُشَاقِقِ ٱلرَّسُولَ مِنۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ ٱلْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ ٱلْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِۦ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِۦ جَهَنَّمَ ۖ وَسَآءَتْ مَصِيرًا ﴿١١٥﴾ ﴾.

واتە: هەرکەسێ سەرپێچیی لە فەرمانی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) بکات، دوای ئەوەی ڕێنمایی بۆ ڕوون بۆتەوەو، بەدوای ڕێبازی جگە لە مسوڵمانان بکەوێ، حەواڵەی خۆی دەکەین و، دەیخەینە دۆزەخەوەو، خراپترین شوێنیش ئەوێیە.

کەواتە: دەبێ بەدوای پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) بکەوین و بەدوای ئەو ئیماندارانە بکەوین، کە لە خزمەت پێغەمبەردا بوون، کە بە پلەی یەکەم هاوەڵانن، ئنجا ئەوانەی دوای ئەوان، ئنجا ئایا تاکو کوێ دەڕوا ئەو چینی سەلەفی صالحەو سنوورەکەی تاکو کوێیە؟ زۆربەی هەرەزۆری زانایان دەڵێن: {پێشینی چاك} سێ جیلن، ئنجا هەندێ گوتوویانە: سێ جیل، هەر جیلی (١٠٠) ساڵی بۆ دابنێ، دەکاتە: تاکو کۆتایی سەدەی سێیەم، بەڵام زۆربەیان ئەو ڕایەیان بەدڵ نیەو، بۆ هەر جیلەی حەفتا (٧٠) ساڵیان داناوە، کەواتە: دەکاتە ساڵی (٢١٠)ك، سنووری سەلەفی صالح لەوێ کۆتایی دێ[1]، هەڵبەتە مەسەلەی پێشینی چاك، شتێکی ڕێژەیی (نسبي)یەو، بۆ ئێمە هەموو ئەوانەی پێش خۆمان چاك بووبن، پێشینی چاکن، ئنجا بۆ دوای ئێمە، ئێمەش دەچینە ڕیزی پێشینی چاکەوە، ئەوەی لەسەر ڕێگای هەق بێ، بەڵام زۆربەی هەرە زۆری زانایان دەڵێن: مەبەست پێی سێ جیلەکانن، کە ئەویش هەر جیلەی بە (٧٠) ساڵیان داناوە، دەکاتە کۆتایی ساڵی (٢١٠)ی کۆچیی.

٣- ئەو فەرمایشتەی پێغەمبەری خواش (صلی الله علیه وسلم) لەو بارەوە هاتوە، کە دەفەرموێ: {خَيْرُ النَّاسِ قَرْنِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ} أخرجه ابن أبي شيبة برقم (٣٢٤٠٧)، وأحمد برقم (٤١٣٠)، والبخاري برقم (٢٥٠٩)، ومسلم برقم (٢٥٣٣)، والترمذي برقم (٣٨٥٩) وقال: حسن صحيح، وابن ماجه برقم (٢٣٦٢)، وأخرجه أيضا: النسائي في الكبرى برقم (٦٠٣١)، وأبو يعلى برقم (٥١٠٣)، وابن حبان برقم (٧٢٢٢)، والبيهقي برقم (١٩٦٩٦)، والطبراني برقم (١٠٣٣٨).

---

(١)) چونکە: ٧٠ + ٧٠ + ٧٠ = ٢١٠.

واتە: باشترینی خەڵك، ئەوانەی سەدەی منن، ئنجا ئەوانەی دوای وان، ئنجا ئەوانەی دوای وان.

کەواتە: سێ جیل و وەك گوتم: ئەگەر هەر جیلەی بە حەفتا (٧٠) ساڵ دابنرێ، دەکاتە کۆتایی ساڵی (٢١٠)ك.

٤- هەروەها پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: {أُوصِيكُمْ بِأَصْحَابِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلُونَهُمْ} أخرجه الشافعي (٢٤٤/١)، والحميدي (١٩/١، رقم ٣٢)، وأحمد برقم (١١٤)، والترمذي برقم (٢١٦٥) وقال: حسن صحيح غريب، وأبو يعلى برقم (١٤١)، وابن حبان برقم (٧٢٥٤)، والدارقطني في العلل برقم (١١١)، والحاكم برقم (٣٨٧) وقال: صحيح على شرط الشيخين، والبيهقي برقم (١٣٢٩٩)، وأخرجه أيضا: النسائي في الكبرى برقم (٩٢٢٥)، قال الألباني: صحيح في سنن الترمذي.

واتە: ڕاتان دەسپێرم بە هاوەڵانم {کە شوێنیان بکەون}، دوایی ئەوانەی دوای ئەوان، ئنجا ئەوانی دوای ئەوان.

بۆیە هەموو زانایان دەڵێن: (پێشینی چاك) بە ڕەهایی، بریتیە لە: هاوەڵان (أصحاب)، دوایی شوێنکەوتووان (تابعين)، دوایی شوێنکەوتەی شوێنکەوتووان (تابعي التابعين).

بەڵام لێرەدا پێویستە بپرسین: ئایا مەبەست لە شوێنکەوتنی پێشینی چاك، - وەك بەداخەوە زۆرکەس وا حاڵی بووە- ئەوەیە: کە ئەوان چییان کردوەو چییان گوتوە، ئێمەش وا بکەین و وا بڵێین؟!

بەتەئکید نەخێر، چونکە ئێمە تەماشا دەکەین: پێشەوایانی ئێمە نەهاتوون وەك تووتی قسەی ئەو زانایانەی پێش خۆیان دووبارە بکەنەوە، وایان نەکردوە، چونکە ئەوان بۆ ڕۆژگاری خۆیان فەتوایان

داوەو، تەماشای قورئان و سوننەتیان کردوەو، وەڵامی پرسیارەکانی کاتی خۆیانیان داوەتەوەو، مەرج نیە وەڵامەکانیان بەکەڵکی ئێستا بێن، ئەدی مەبەست لە شوێنکەوتنی پێشینی چاك چییە؟

دەڵێین: واتە: شوێنکەوتنی ئەو بەرنامەو میتۆدەی، کە ئەوان مامەڵەیان پێ لەگەڵ قورئان و سوننەتدا کردوە، بۆ وێنە:

١)- وەحییان تەنیا لە قورئان و سوننەتدا بینیوە.

٢)- ئیسلامیان بە گشتگیری وەرگرتوە، نەك یەکێ تەنها خەریکی تەزکیە بێ و، یەکێ تەنها خەریکی فیقە بێ و، یەکێ تەنیا خەریکی جیهاد بێ، بەڵکو هەموویان وەرگرتوە.

٣)- بەپێی زمانی عەرەبییش هەر ئایەتەو هەر فەرمایشتە، چی لێ فامرابێتەوە، بەبێ بڕیاری و بیرۆکەی پێش وەختە، وەریان گرتوە.

٤)- ئەو شتانەی کە هەموویان لەسەریان کۆك بوون و یەکدەنگییان لەسەریان بووە، گوتوویانە: ئەوانە خەتی سوورن.

٥)- هەندێ شتیش هەبووە - وەك دوایی باسی دەکەم - دەرفەتی ڕاجیایی تێدا هەبووە، هەر لەسەردەمی هاوەڵانەوە خوا لێیان ڕازی بێ، یەکێکیان بۆچوونی وابووە، ئەوەی دیکەیان ڕایەکی دیکەی هەبووە.

کە ئێستا زۆربەی ئەوانەی ئێستا بانگەشەی شوێنکەوتنی سەلەفی صالح دەکەن، لەوەدا تێینەگەیشتوون و، پێیان وایە کە دەبێ فەتوایەکانی وان وەك تووتی بڵێیەوە، ئنجا پێشیان وایە ئەوان لەسەر هەموو شتێك یەکڕا بوون، کە ئەمەش وانیەو، هەم هاوەڵان و هەم شوێنکەوتووان، لەسەر زۆر شت تێك گیراون، بەتایبەت لەو شتانەدا کە زیاتر لە ڕایەك هەڵدەگرن.

بنەمـای چـوارەم

تەنیا پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) لەهەڵە پارێزراو (معصوم)ە، بۆیە بەس ئەویش پەیڕەویی لێكراوی ڕەهایە

www.alibapir.com

ئەم تایبەتمەندییە گشتییەش، یەکێ دیکەیە لە دروشم و نیشانە سەرەکییەکانی ڕێبازو بەرنامەی جەماوەری مسوڵمانان.

تەنیا کەسێك کە ئێمە لە هەموو شتێکدا پەیڕەویی لێ بکەین، لەوەدا کە وەك دین بە ئێمەی ڕاگەیاندوە، بەس پێغەمبەرە (صلی الله علیه وسلم) و ئەوانی دیکە، تەنانەت خەلیفە ڕاشیدەکانیش، قسەکانیان پابەندکەر (مُلزِم) نین وەك دین، وەك پێشەوا مالیك ڕەحمەتی خوای لێبێ لەنزیك گۆڕی پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) وەستاوەو گوتوویەتی: (كلٌّ يُؤخَذ مِن قَوله ويُرد، إلّا صاحِب هَذا القَبر صلى الله عليه وسلم).

لەو بارەوەش ئایەتی قورئان زۆرن، بۆ وێنە:

١- خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿ لَّقَدْ كَانَ لَكُمْ فِى رَسُولِ ٱللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ ...﴿٢١﴾ ﴾.

واتە: بێگومان لە پێغەمبەری خوادا باشترین سەرمەشق هەیە بۆ ئێوە.

واتە: لە هەموو ڕوویێکەوە دەبێ شوێنی وی بکەون، چونکە پارێزراو بووە لە هەڵە، ئەگەر هەڵەیەکی ئیجتیهادیشی بووبێ، دوایی خوا بۆی ڕاست کردۆتەوە، بۆ وێنە: مۆڵەتی دا بەوانەی داوای مۆڵەتیان لێ کرد کە نەچن بۆ جەنگی تەبووك، دوایی خوا بۆی ڕاست کردەوەو فەرمووی:

﴿ عَفَا ٱللَّهُ عَنكَ لِمَ أَذِنتَ لَهُمْ ...﴿٤٣﴾ ﴾ التوبة.

واتە: خوا لێت ببوورێ بۆچی مۆڵەتت دان؟ یان دیلەکانی جەنگی بەدر، کە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ئەو ڕایەی پێ

پەسند بوو: بیانهێڵنەوە، بەدیلیان بگرن و دوایی پارەیان لەبەرانبەردا وەربگرن، دیل بە دیلیان پێ بکەن، بەڵام خوای پەروەردگار ڕەخنەی لێ گرت.

ئنجا با ئەوەش ڕاست بکەمەوە وەك لە تەفسیری سووڕەتی (الأنفال)دا هێناومە: زۆربەی خەڵکی وا دەزانن: خوا لەبەر ئەوە گلەیی لە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) کردوە، کە دیلەکانی نەکوشتوون! کە بۆ زانیارییتان دیل ناکوژرێ، بەڵام گلەییەکە بۆیە لە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) کرا، وەك لە ئایەتەکەدا هاتوە، کە دەفەرموێ:

﴿ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُۥٓ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ فِي ٱلْأَرْضِ.. (٦٧) ﴾ الأنفال.

٤٨

واتە: بۆ هیچ پێغەمبەرێك نەبووە دیلان بگرێ، (نەك دیلان بهێڵێتەوە) یانی: خوا ڕەخنەی لە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) نەگرتوە لەسەر ئەوەی کە دیلەکانی نەکوشتوون، چونکە دیل نابێ بکوژرێ، بەڵکو لەسەر ئەوە ڕەخنەی لێگرتوە، کە بەتەماعی قەرەبوو (فدية) لێوەرگرتن، بەدیلیان گرتوون، واتە: نەدەبوو بەدیلیان بگرن، بەڵکو دەبوو تاکو لەپەل و پۆتان دەخستن، زۆرتان لێ بکوشتبانایە، نەك بە تەماعی ئەوەی دوایی فیدیەیان لێ وەربگرن، ئێستا بەدیلیان بگرن، ئەگەرنا دوای ئەوەی کە بەدیل گیران، نابێ بکوژرێن، چونکە لە سووڕەتی (محمد)دا دەفەرموێ:

﴿ فَإِذَا لَقِيتُمُ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ فَضَرْبَ ٱلرِّقَابِ حَتَّىٰٓ إِذَآ أَثْخَنتُمُوهُمْ فَشُدُّواْ ٱلْوَثَاقَ فَإِمَّا مَنًّۢا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَآءً (٤) ﴾.

واته: هه‌ركات به‌ره‌نگاری كافره‌كان بوونه‌وه له گه‌ردنیان بده‌ن، ئنجا كاتێك زۆرتان لێ كوشتن و له په‌ل و پۆتان خستن، (به دیلیان بگرن) و په‌لبه‌ستیان بكه‌ن، دوایی یان منه‌تیان له‌سه‌ر بكه‌ن، یان به قه‌ره‌بوو، به‌ریان بده‌ن.

ئیدی ئایه‌ته‌كه شتێكی دیكه‌ی سێیه‌م و چواره‌می تێدا نیه[1].

به‌ڵێ هه‌ندێ له شه‌رعزانان (فقهاء) گوتوویانه: حوكمڕانی مسوڵمانان سه‌رپشكه له‌نێوان چوار شتاندا:

١- یان به‌خۆڕایی به‌ریان ده‌دا.

٢- یان به به‌رانبه‌ر.

٣- یان ده‌یانكوژێ.

٤- یاخود ده‌یانكاته كۆیله!!

به‌ڵام له‌ڕاستییدا كردنه كۆیله‌و، كوشتن، له قورئاندا نین، پێغه‌مبه‌ریش (صلی الله علیه وسلم) هیچ دیلێكی نه‌كردۆته كۆیله له پیاوان و، هیچ دیلێكیشی نه‌كوشتوه، مه‌گه‌ر ئه‌وه‌ی خیانه‌تی گه‌وره‌ی كردبێ و خوێن قه‌رزدار بووبێ، ئه‌وه دیاره كه له فه‌تحی مه‌ككه‌دا بۆ چه‌ند كه‌سێ فه‌رمووی: له هه‌ر شوێنێ بینیتانن، بیانكوژن، ئه‌وه جیا بووه، به‌ڵام به‌گشتیی فه‌رموویه‌تی: بڕۆن ئازاد بن.

٢- هه‌روه‌ها خوای كارزان له‌باره‌ی فه‌رمانبه‌ریی ڕه‌های مسوڵمانانه‌وه بۆ پێغه‌مبه‌ره‌كه‌ی (صلی الله علیه وسلم) كه ده‌بێته مایه‌ی ڕێنمایی كران و ڕاسته ڕێ بوون و ڕێی ڕاست گرتنیان به‌گشتیی له هه‌موو كاروبارێكدا، فه‌رموویه‌تی:

---

(١) له ته‌فسیری سووره‌تی (محمد)دا، به درێژیی له‌و باره‌وه قسه‌مان كردوه.

﴿ قُلْ أَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَأَطِيعُوا۟ ٱلرَّسُولَ ۖ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُم مَّا حُمِّلْتُمْ ۖ وَإِن تُطِيعُوهُ تَهْتَدُوا۟ ۚ وَمَا عَلَى ٱلرَّسُولِ إِلَّا ٱلْبَلَٰغُ ٱلْمُبِينُ ﴿٥٤﴾ ﴾ النور.

واتە: بڵێ: فەرمانبەریی خواو فەرمانبەریی پێغەمبەر بکەن، ئنجا ئەگەر ڕووتان وەربگێڕن، ئەو ئەرکی خۆی کە لەسەری پێویست کراوە، لەسەریەتی و، ئێوەش ئەو ئەرکەی لەسەرتان پێویست کراوە، لەسەرتانە، ئەگەر فەرمانبەرییشی بۆ بکەن، ڕاستەڕێ دەبن و، پێغەمبەریش تەنیا گەیاندنی لەسەرە.

دەربارەی شوێنکەوتنی پێشینی چاك (إبن تيمية) دەڵێ: {فَإِنَّ أَهْلَ الْحَقِّ وَالسُّنَّةِ لَا يَكُونُ مَتْبُوعُهُمْ إلَّا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، الَّذِي لَا يَنْطِقُ عَنْ الْهَوَى إنْ هُوَ إلَّا وَحْيٌ يُوحَى، فَهُوَ الَّذِي يَجِبُ تَصْدِيقُهُ فِي كُلِّ مَا أَخْبَرَ، وَطَاعَتُهُ فِي كُلِّ مَا أَمَرَ، وَلَيْسَتْ هَذِهِ الْمَنْزِلَةُ لِغَيْرِهِ مِنْ الْأَئِمَّةِ}[1]، واتە: ئەهلی حەق و سوننەت پەیڕەوییی لێکراوەکەیان تەنها پێغەمبەری خوایە (صلى الله عليه وسلم) کە هەر پێغەمبەری خوایە (صلى الله عليه وسلم) هەر شتێ کە فەرموویەتی، دەبێ بەڕاست دابنرێ و، هەرچی فەرمانی پێ دەکا، دەبێ فەرمانبەریی بکرێ، ئەم پێگەو پلەیە تەنها بۆ پێغەمبەری خوایە (صلى الله عليه وسلم)و کەسی دیکە وانیە لە پێشەوایان.

---

(١) مجموع الفتاوى ج٣ ص ٣٤٦.

بنەمای پێنجەم

بەشێوەیەکی فراوان و گشتگیر
بە ئیسلامەوە پابەند بوون

ئەمەش یەکێکی دیکەیە لە تایبەتمەندییەکانی بەرنامەو ڕێبازی زۆربەی مسوڵمانان، کە بە گشتی پابەند دەبن بە ئیسلامەوە، نەك هەریەکەی بەلایەکدا بڕواو، هەرکامیان بەجیا خەریکی شتێك بێ، وەك ئێستا زۆربەی مسوڵمانان وایان لێهاتوە.

ئەمەش چەند ئایەتێك لەوبارەوە:

١- خوای پەروەردگار لە سوورەتی (البقرة) ئایەتەی (٢٠٨)دا دەفەرموێ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱدۡخُلُواْ فِي ٱلسِّلۡمِ كَآفَّةٗ وَلَا تَتَّبِعُواْ خُطُوَٰتِ ٱلشَّيۡطَٰنِۚ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوّٞ مُّبِينٞ ﴿٢٠٨﴾ ﴾،

واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! بە تێکڕا بچنە نێو ملکەچییەوە {بۆ خوا} و بەدوای هەنگاوەکانی شەیتان مەکەون، ئەو بۆ ئێوە دوژمنێکی ئاشکراو دیارە.

یانی: ملکەچ بن بۆ تێکڕای ئەوە کە خوا ناردوویەتی، نەك گوڵبژێری تێدا بکەن.

٢- لە سوورەتی (المائدة) ئایەتی (١٤)دا دەفەرموێ: ﴿ وَمِنَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّا نَصَٰرَىٰٓ أَخَذۡنَا مِيثَٰقَهُمۡ فَنَسُواْ حَظّٗا مِّمَّا ذُكِّرُواْ بِهِۦ فَأَغۡرَيۡنَا بَيۡنَهُمُ ٱلۡعَدَاوَةَ وَٱلۡبَغۡضَآءَ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِ ﴿١٤﴾ ﴾..

واتە: هەروەها لەوانەی گوتیان: ئێمە نەصرانیین، پەیمانمان لێ وەرگرتن، کەچی بەشێك لەوەی پێی ئامۆژگاریی کرابوون، لەبیریان چوو، ئێمەش دوژمنایەتیی و ڕق و قینمان لەنێوان پەیدا کردن، هەتا ڕۆژی قیامەت.

ئەمە خوا سبحانە و تعالی دەربارەی خاوەن کتێبەکان دەیفەرموێ، بەڵام ئێستا بەسەر واقیعی مسوڵمانانیشدا چەسپاوە، ئێستا کێشەی نێوان سەلەفیی و صۆفیی، یان شیعەو سوننە، ئەو گرووپ و ئەو گرووپە، ئنجا هۆکارە سەرەکییەکەشی ئەوەیە ئایین و بەرنامەی خوا کە لە خودی خۆیدا فراوان و گشتگیرە، ئەو گرووپ و تاقمانە، هەر کامیان بەشێکی یان چەند بەشێکی لێ گرتوەو، بەشێکی یان چەند بەشێکی لێ فەرامۆش کردوە، ئنجا هەرکات یەکێك گوتی: دین تەنیا ئەو شتەیە، تۆش گوتت: نەخێر فلاَن شتەیە، ئەوە تێك دەگیرێن، وەك ئیمام غەززالیی ڕەحمەتی خوای لێبێ، نموونەیەکی جوان دەهێنێتەوە، دەڵێ: کۆمەڵێك کوێر لە شارێك دەبن، فیلێکیان بۆ دەهێنن، ئەو کۆمەڵە کوێرەش دەچن بزانن داخۆ فیل چییە؟ یەکیان دەست لە گوێی دەدا، یەکیان دەست لە لمۆزی دەدا، یەکیان دەست لە پشتی دەدا، یەکیان دەست لە لاقی دەدا، دوایی لێیان دەپرسن: فیل چییە؟ ئەوەی دەستی لە گوێی داوە، دەڵێ: فیل شتێکی زۆر پانە، وەك گەڵای دار، بەڵام گەورەترە، ئەوەی دەستی لە لمۆزی داوە، دەڵێ: نەخێر وانیە، بەڵکو فیل شتێکە وەك گۆچان وایەو، زۆر درێژە، ئەوەی دەستیشی لە پشتی داوە، دەڵێ: فیل شتێکە وەك تەختە دارێکی پان و درێژ، ئەوەش کە دەستی لەلاقی داوە، دەڵێ: فیل وەك کۆڵەگە وایە، ئنجا دەڵێ: لە ڕاستییدا هەموویان ڕاست دەکەن، بەڵام بەنسبەت بەشێك لە حەقیقەتی فیل و، هەمووشیان ڕاست ناکەن، بە نسبەت کۆی حەقیقەتی فیل.

بەڵێ ئەگەر ئینسان ئەو دینەی بەش بەش کرد، هەر کەسێك و هەر لایەك بەشێکی لێگرت، لە ئەنجامدا ناکۆکیی و دووبەرەکیی

پەیدا دەبێ، بەڵێ تۆ ناتوانی هەموو ئیسلام جێبەجێ بکەی، بەڵام دەتوانی دان بە هەموویدا بێنی، گرنگ ئەوەیە هەمووی بسەلمێنی.

٣- خوای پەروەردگار لە سوورەتی (الروم) ئایەتەکانی: (٣١و٣٢)دا دەفەرموێ: ﴿..وَلَا تَكُونُوا۟ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ مِنَ ٱلَّذِينَ فَرَّقُوا۟ دِينَهُمْ وَكَانُوا۟ شِيَعًا ۖ كُلُّ حِزْبٍۭ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾﴾.

واتە: وەك هاوبەش بۆ خوا دانەران مەبن، ئەوانەی کە دینەکەی خۆیانیان بەش بەش کردو بوونە تاقم تاقم. هەر تاقمە بەوەی لە لایەتی، دڵخۆشە.

بەڵێ ئەگەر تۆ لایەکت گرت لە دین، دەبی بە تاقمێك، ئەوەی دیکەش لایەکی دیکە دەگرێ و، دەبێ بە تاقمێك.

(إبن تيمية) دەڵێ: {أَنَّ سَبَبَ الِاجْتِمَاعِ وَالْأُلْفَةِ، جَمْعُ الدِّينِ وَالْعَمَلُ بِهِ كُلِّهِ، وَهُوَ عِبَادَةُ اللَّهِ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، كَمَا أَمَرَ بِهِ بَاطِنًا، وَظَاهِرًا، وَسَبَبُ الْفُرْقَةِ : تَرْكُ حَظٍّ مِمَّا أُمِرَ الْعَبْدُ بِهِ، وَالْبَغْيُ بَيْنَهُمْ}[1] واتە: هۆی کۆبوونەوەو تەبایی لەنێو مسوڵماناندا، ئەوەیە کە دین هەمووی کۆ بکرێتەوەو کاریشی پێ بکرێ، کە بریتیە لە بەندایەتیی بۆ خواو، هاوەڵ بۆ دانەنانی، وەك فەرمانی پێ کردوون بە پەنهانیی و بەئاشکرا بەندایەتیی بۆ بکرێ و، هۆی ناکۆکیی و دووبەرەکیی، بریتیە لە وازهێنانی بەشێك لەوەی کە بەندە فەرمانی پێ کراوە، ئەوەش دەبێتە هۆی ئەوە کە دەستدرێژیی و سنوور بەزێنیی بکەن.

---

(١)) مجموع الفتاوی ج١ ص ١٧.

بنەمای شەشەم

میانجێتیی و هاوسەنگیی

(التوسط والإعتدال)

ئەمیش بنەمایەکی دیکەی گەورەو گرنگی بەرنامەو ڕێبازی جەماوەری مسوڵمانانەو، لەو بارەوەش ئایەتە بە پێزەکانی قورئان زۆرن، بۆ وێنە:

١-لە سوورەتی (البقرة) ئایەتی (١٤٣)دا خوای پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَٰكُمْ أُمَّةً وَسَطًا ..﴿١٤٣﴾ ﴾.

واتە: بەو جۆرەی باسکرا، ئێوەمان کردوە بە کۆمەڵێکی میانجیی {نە تێدەپەڕێنن، نە کورتی دێنن}.

٢- هەروەها خوای بەرزو مەزن لە سوورەتی (هود) ئایەتی (١١٢)دا دەفەرموێ: ﴿ فَٱسْتَقِمْ كَمَآ أُمِرْتَ وَمَن تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْاْ إِنَّهُۥ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٢﴾ ﴾.

واتە: وەك فەرمانت پێ کراوە، ڕێك بوەستە، هەروەها ئەوانەش کە لەگەڵتدا گەڕاونەتەوە، سنوور شکێنیی مەکەن.

چەند مەسەلەیەك کە جەماوەری مسوڵمانان میانجێتیی و هاوسەنگییان تێدا ڕەچاو کردوون:

کە ئێمە حەوت (٧) مەسەلە لێرەدا بە نموونە دێنینەوە:

١- مەسەلەی ئیمـــان:

لەمەسەلەی ئیماندا، جەماوەرو زۆربەی مسوڵمانان لەنێوان خەواریج و مورجیئەدان، خەواریج گوتوویانە: هەموو کردەوەکان ئیمانن، بۆیە هەرکەسێك یەك فەرز بچوێنێ، کافر دەبێ و، هەرکەسێ یەك گوناح بکات، پێی کافر دەبێ، کە دیارە خەواریج تێیان پەڕاندوە.

لەبەرامبەریشدا مورجیئە گوتوویانە: ئینسان مادام گوتی: مسوڵمانم و ئیمانم هەیە، ئەگەر هەرچی واجبە بیچوێنێ و، هەرچی قەدەغەیە بیشکێنێ، زەرەر بە ئیمانی ناگەیەنێ!

بەڵام زۆربەی مسوڵمانان گوتوویانە: هەموو کردەوەیەك ئیمان نیەو، مرۆڤیش بەهیچ گوناهێك کافر نابێ، -مەگەر گوناهەکە کوفر بێ-، بەڵام واش نیە کە ئینسان هەرچەندە گوناهان بکا، ئیمانەکەی زەرەر نەهێنێ، گوتوویانە: ئیمان زیاد دەکاو کەم دەکات، بە فەرمانبەریی (طاعة) زیاد دەکات، بە سەرپێچیی کردنیش کەم دەکات.

٢- مەسەلەی ناوو سیفەتەکانی خوا:

لەو بارەوەش لەنێوان پەکخستن (تعطیل) و وێچواندن (تشبیە) دان، (مُعطِّلَة) ئەوانەن کە سیفەتەکان لە خوا دادەڕنن، کە بەحیساب بەرگریی لە خوا بەیەککگرتن، دەکەن، (تشبیە)یش ئەوەیە سیفەتەکان بۆ خوا بڕیار بدەی، بەڵام بیچوێنی بە دروستکراوەکانیەوە، کە حەنبەلییەکان زۆر جار وابوون و زۆر تێیانپەڕاندوە لە جێگیر کردنی سیفەتەکاندا، بەتایبەتی سیفەتە خەبەرییەکان، هەم (إبن تیمیة)و هەم هەندێ لە زانایانی دیکەش دەڵێن: حەنبیەلییەکان هەندێ شتیان گوتوە، کە خەڵك قسەی لەسەریان بێ، هەیانبووە گوتوویەتی: خوا سبحانە و تعالی چوار مەشقیی لەسەر عەرش دانیشتوە، وەك چۆن ئێمە لەسەر کورسی دانیشتووین! بەڵکو هەبووە گوتوویەتی: عەرشەکە ئەوەندەی زیادە، بەڵام جەماوەری مسوڵمانان گوتوویانە: نەخێر، ئێمە نە سیفەتەکان لە خوا دادەڕنین و نە دەشڵێین: سیفەتەکانی خوا وەك هی دروستکراوەکانن، بەڵکو سیفەتەکان بۆ خوا دەچەسپێنین، بەڵام ناشهێڵین خوا بچوێنرێ بە دروستکراوەکانی.

٣- مەسەلەی کردەوەکانی خوا:

قەدەرییەکان (کە بەشێکن لە موعتەزیلەکان) گوتوویانە: ئینسان بەدیهێنەری کردەوەکانی خۆیەتی، بەڵام جەبرییەکان گوتوویانە: ئینسان هەرچی دەیکا، وەك پەڕی مریشك وایەو، بەس ئیرادەی خوا دەیجووڵێنێ و ئینسان هیچی بەدەست نیە.

بەڵام زۆربەی مسوڵمانان گوتوویانە: نەوایە کە ئینسان بۆخۆی کردەوەکانی خۆی بخوڵقێنێ، نە واشە کە خوا بۆی بخوڵقێنێ و ئینسان هیچ دەوری نەبێ، وەك دواتریش باسی دەکەین.

٤- مەسەلەی هاوەڵان و (أهل البیت):

شیعەی (رافضة) ڕقیان لە هاوەڵانی بەڕێزی پێغەمبەرە (صلی الله علیه وسلم)و (ناصبة)ش ڕقیان لە خزمەکانی پێغەمبەرە (صلی الله علیه وسلم)، یەزیدی کوڕی موعاویەو هەندێ لە ئومەوییەکان ڕقیان لە بنەماڵەی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) بووە، هەروەك شیعەی (رافضة)ش ڕقیان لە هاوەڵان بووە، ئەمما هەڵوێستی ڕاست ئەوەیە کە هەم هاوەڵەکانی پێغەمبەرت (صلی الله علیه وسلم) خۆش بوێن، هەم خزمەکانیشی.

٥- مەسەلەی خەون و فیڕاسەت:

جەماوەری زۆربەی مسوڵمانان نە نکووڵییان لە ڕاستیی خەون و فیڕاسەت کردوە، وەك موعتەزیلە، نە ئەوەش بووە کە بیانکەن بەبەشێك لەدین، وەك هەندێ لە ئەهلی تەصەووف کردوویانە.

٦- مەسەلەی فەرمان کردن بە چاکەو ڕێگریی کردن لە خراپە:

نە ئەوە بووە بڵێن: واقیعێك بگۆڕرێ یان نەگۆڕرێ، هەر دەبێ بەگژیدا بچیەوە، نە ئەوەش بووە بڵێن: دەبێ ملکەچ بی بۆ واقیع، جەماوەرو زۆربەی مسوڵمانان لەو بارەوەش هەڵوێستێکی نێوەندییان هەبووە.

٧- مەسەلەی ژیانی دنیا:

نەوەك هەندێ لە ئەهلی تەصەووف، ڕایان وابووە واز لە ژیانی دنیا بێنی، نەواش بووە کە هەندێ دەڵێن: دنیا لەباوەش بگری، بەڵکو گوتوویانە: دنیا قۆناغێکە دەبێ بە شێوەیەکی ئەرێنییانەی ڕاست و دروست بگوزەرێنرێ، بەڵام بە گوێڕایەڵیی خواوە.

بنەمای حەوتەم

ڕاجیایی مسوڵمانان نابێتە هۆی تێکچوونی تەبایی و دۆستایەتییان

ئەمیش بنەماو تایبەتمەندییەکی دیکەی گەورەو گرنگی جەماوەری مسوڵمانانەو، خوای کاربەجێ لەو بارەوە لە سووڕەتی (النساء) ئایەتی (٥٩)دا دەفەرموێ:

﴿ فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا ٥٩ ﴾.

واتە: .. ئنجا ئەگەر لە شتێکدا کەوتنە ناکۆکیی، بیگێڕنەوە بۆ لای خواو پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم).

(کەواتە: دەگونجێ ئەهلی حەق، مسوڵمانانی ڕاست و ڕەسەن، بکەونە ناکۆکییەوەو ڕاجیاییان هەبێ).

(إبن تيمية) دەڵێ: {وَكَانُوا يَتَنَاظَرُونَ فِي الْمَسْأَلَةِ مُنَاظَرَةَ مُشَاوَرَةٍ وَمُنَاصَحَةٍ، وَرُبَّمَا اخْتَلَفَ قَوْلُهُمْ فِي الْمَسْأَلَةِ الْعِلْمِيَّةِ وَالْعَمَلِيَّةِ مَعَ بَقَاءِ الْأُلْفَةِ وَالْعِصْمَةِ وَأُخُوَّةِ الدِّينِ، وَأَمَّا الِاخْتِلَافُ فِي «الْأَحْكَامِ» فَأَكْثَرُ مِنْ أَنْ يَنْضَبِطَ، وَلَوْ كَانَ كُلَّمَا اخْتَلَفَ مُسْلِمَانِ فِي شَيْءٍ تَهَاجَرَا، لَمْ يَبْقَ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ عِصْمَةٌ وَلَا أُخُوَّةٌ...}[1]، واتە: {پێشینی چاك و زۆربەی مسوڵمانان} جاری وابووە لە ڕووی ڕاوێژ پێکەوە کردن و دڵسۆزیی پێکەوە نواندنەوە، لە مەسەلەیەکدا موناقەشەیان بووەو ڕاجیاییشیان بووە، جا چ لەمەسەلەیەکی زانستیی، چ لە مەسەلەیەکی کردەییدا[2]، بەڵام تەبایی و خۆشەویستییان لەنێواندا هەر بووەو، برایەتیی دینییان پارێزراو بووە، ئنجا ڕاجیایی لە یاساکانی شەریعەتدا، زۆر لەوە

---

(١)) مجموع الفتاوى ج٣ ص١٧٠.

(٢)) دوایی باسی دەکەم کە مەسەلەی عیلمیی مەبەست پێی عەقیدەیە، مەسەلەی کردەیی، مەبەست پێی هەڵس و کەوتەکانە.

زیاترە کە کۆنترۆڵ بکرێ و، ئەگەر هات و هەر دوو مسوڵمانێك لەسەر شتێك ڕایان جیا بووایە، پێکەوە ناکۆك بوونایەو لێك دوور بکەوتنایەوە، مسوڵمانان یەکڕیزیی و برایەتییان نەدەما.

چەند نموونەیەك:

أ- لە بواری ئیمان و عەقیدەدا:

١- دایکمان عائیشە خوا لێی ڕازی بێ گوتوویەتی: {مَنْ زَعَمَ أَنَّ مُحَمَّدًا رَأَى رَبَّهُ، فَقَدْ أَعْظَمَ عَلَى اللَّهِ تَعَالَى الْفِرْيَةَ} رواه البخاري: ٧٥٣١، ومسلم: ٤٣٨.

دایکمان عائیشە ڕای وا بووە کە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) لە شەوی بەرز بوونەوەو شەو ڕۆدا، خوای پەروەردگاری نەبینیوە، گوتوویەتی: هەرکەسێ پێی وابێ کە موحەممەد پەروەردگاری خۆی بینیوە، ئەوە بوختانێکی گەورەی بەخواوە کردوە.

کەچی عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس گوتوویەتی: پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) لە شەوی میعراجدا خوای پەروەردگاری بینیوە، زۆربەی ئوممەتیش پشتگیریی قسەکەی (إبن عباس) دەکەن.

٢- زۆربەی مسوڵمانان لەسەر ئەوە یەك دەنگن، کە لە دوای پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ئەبو بەکرو عومەر، خوا لێیان ڕازی بێ باشترینی ئوممەتن، بەڵام دوایی کە نۆرە گەیشتۆتە سەر عوسمان و عەلی، هەندێکیان گوتوویانە: عەلی لەپێش عوسمانەوەیەو، هەندێکیان گوتوویانە: عوسمان، خوا لێیان ڕازی بێ.

٣- دایکمان عائیشە خوا لێی ڕازی بێ، ڕای وابووە کەمردوو دوای ئەوەی دەمرێ، گوێی لەهیچ نابێ، بەڵام زانایانی دیکە گوتوویانە: نەخێر گوێی لێ دەبێ و، ئەو فەرمایشتەی پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) دەهێنن، کە دوای ئەوەی پێغەمبەری خوا جەنازەکانی کافرانی لە جەنگی بەدردا فڕێ دایە نێو قەلیبێکەوە (چاڵێکی گەورەوە) پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) بانگی کرد: فلان و، فلان، فلان، ئەوەی خوا بەڵێنی پێ دابووم، بۆی هێنامە دی، ئایا ئەوەی خوا بەڵێنی بەئێوەش دابوو، بۆی هێنانە دی؟ یەکێ لە هاوەڵان گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا! تۆ کۆمەڵە کەلاکێك دەدوێنی، کە بۆگەن بوون و ڕووحیان تێدا نەماوە، بۆچی دەیاندوێنی؟ پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: {مَا أَنْتُمْ بِأَسْمَعَ لِمَا أَقُولُ مِنْهُمْ} أخرجه أحمد برقم (١٢٠٣٩)، والبخاري برقم (٣٧٥٧)، ومسلم برقم (٢٨٧٤)، والنسائي برقم (٢٠٧٥).

واتە: ئێوە لەوان باشتر گوێتان لە قسەکەی من نیە.

بەڵام دایکمان عائیشە دەڵێ: پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) نەیفەرمووە: (ما أَنتم بأسمع)، بەڵکو فەرموویەتی: (ما أنتم بأعلم)، واتە: نەیفەرمووە: ئێستا گوێیان لە قسەکەی منە، بەڵکو فەرموویەتی: ئێستا دەزانن، نەك دەبیستن، بەڵگەشی بە قورئان هێناوەتەوەو گوتوویەتی: خوای بیسەر دەفەرموێ:

﴿ وَمَآ أَنتَ بِمُسۡمِعٖ مَّن فِي ٱلۡقُبُورِ ﴿٢٢﴾ ﴾ فاطر.

واتە: ئەوانەی لە گۆڕەکاندان، تۆ ناتوانی پێیان ببیستی.

هاوەڵانیش گوتوویانە: ئەوە مەبەست پێی کافرانە، بەڵام ئەوە تێك ناگیرێ لەگەڵ ئەوەدا ئینسان کە دەشمرێ، دوای مردنیشی کافر یان مسوڵمان بێ، گوێ بیست ببێ، بەڵام ناتوانێ وەڵام بداتەوە، هەڵبەتە وەك گوتم: هەردوو ڕایەکان هەن.

٤- هەروەها موعاویە ڕای وا بووە کە میعراج تەنیا خەون بووەو بە ڕووح بووەو، جەستەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بەرز نەبۆتەوەو شەو ڕۆیی نەکردوە، بەڵام زۆربەی زۆری زانایان ڕایان وایە کە میعراج بە ڕووح و جەستە بووەو، لە حاڵەتی بێداریی (يقظة)شدا بووە.

ئنجا تۆ تەماشا بکە! بێنن بەراوردی ئەو هەڵوێستانە بکەن لەگەڵ هی هەندێ لە مسوڵماناندا، کە نەك هەر لەو مەسەلانەدا، بەڵکو لەهەر مەسەلەیەکی فیقهییدا، هەر کەسێ ڕای وەك هی وی نەبوو، پێی وایە کە ئەوە لەبازنەی شوێنکەوتنی سەلەفی صاڵح و لە بازنەی ئەهلی سوننەت و جەماعەت چۆتە دەرێ، کە بە هەقیقەت ئەوە نەفامیی و نەزانینە!

ب- لەبواری یاسا کردەییەکاندا :

١- پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دوای جەنگی خەندەق، فەرمووی: هەرکەسێ ئیمانی بەخواو بەڕۆژی دوایی هەیە، دەبێ نوێژی عەسر لەلای بەنی (بنو قريظة) بکا، هاوەڵان خوا لێیان ڕازی بێ، بوونە دوو ڕا:

١)- هەندێکیان گوتیان: مەبەستی ئەوە بووە کە ئێمە بەپەلە بچین، نوێژەکەیان کردو ڕۆیشتن.

٢)- بەڵام هەندێکیان گوتیان: نا مەبەستی ئەوە بووە، نوێژەکەمان بەرینە ئەوێ، ئیدی نوێژەکەیان نەکرد، تاکو چوونە ئەوێ، کە چوونە ئەوێ، نوێژی شێوانیش بەسەر چوو بوو، نەك هەر هی عەسر.

ئنجا کە ئەمە بۆ پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) باسکرا، ڕەخنەی لە هیچ کام لەو دوو لایەنە نەگرت.

کە ئەمە دەقی فەرموودەکەیە: {لَا يُصَلِّيَنَّ أَحَدٌ الْعَصْرَ إِلَّا فِي بَنِي قُرَيْظَةَ، فَأَدْرَكَ بَعْضَهُمْ الْعَصْرُ فِي الطَّرِيقِ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَا نُصَلِّي حَتَّى نَأْتِيَهَا، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: بَلْ نُصَلِّي لَمْ يُرَدْ مِنَّا ذَلِكَ، فَذُكِرَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمْ يُعَنِّفْ وَاحِدًا مِنْهُمْ} أخرجه البخاري برقم (٩٠٤).

یانی: هەندێکیان ئیشیان بە نێوەڕۆك (محتوى)ی دەقەکە کردوەو، هەندێکیان ئیشیان بە ڕواڵەتی (ظاهر)ی دەقەکە کردوە، هەردووکیشیان ڕێیان تێچووە، بەڵام بە تەئکید ئەوانەی ئیشیان بە نێوەڕۆکەکەی کردوە، چاکتر پێکاویانە.

٢- مسوڵمانان هەموویان لەسەر ئەوە یەکدەنگن، کە هەر کەسێك دوو شایەتمانەکانی نەهێنان، بەکافر لەقەڵەم دەدرێ، بەڵام بەنسبەت چوار کردەوەکانەوە واتە: نوێژو، زەکات و ڕۆژوو، حەج، ڕاجیاییان هەیە، بەتایبەتی بەنسبەت نوێژەوە، هەندێکیان گوتوویانە: هەر کەسێ نوێژ نەکا، کافرە، بەڵام ئەوە مەسەلەیەکی ڕاجیاییە، بەڵام ئایا کەس خیلافی لەوەدا هەبووە کە کەسێ شایەتمان نەهێنێ، کافربێ؟ نەخێر.

٣- هەروەها لەمەسەلەی دەستنوێژدا، ئایا بەچی دەشکێت؟ لەسەر ئەوە یەکدەنگن کە ئەوەی لە دوو ڕێیەکانەوە بێتە دەر (ما خَرَج من

السَّبيلين) دەستنوێژ دەشکێنێ، بەڵام ئایا بەخوێن لێهاتن، بۆ وێنە: کەڵە شاخی لێ بگرن، یان بریندار بێ، یان خوێنێ ڕاسێ، هەروەها بە ڕشانەوە، ئایا دەستنوێژ بەمانە دەشکێ؟ هەندێ گوتوویانە بەڵێ و، هەندێ گوتوویانە نەخێر، کەسیش ئەوی دیکەی تۆمەتبار نەکردوە، هەندێکیش وەك خەتێکی نێوەڕاست گوتوویانە: ئەو شتانە دەستنوێژیان پێ ناشکێ، بەڵام واباشە دەست نوێژ بگرێتەوە.

هەروەها بە نسبەت خواردنی گۆشتی کولێنراوی وڵاخەوە، هەروەها بەوە کە ئینسان دەستی بەر عەوڕەتی خۆی بکەوێ، یاخود پیاو دەستی بە ئافرەت بکەوێ، یان ئافرت دەستی بە پیاو بکەوێ، هەروەها بەهۆی پێکەنینی بە قاقاوە؟ ئایا ئەوانە دەستنوێژیان پێ دەشکێ؟ هەندێکیان گوتوویانە: بەڵێ و، هەندێکیان گوتوویانە: نەخێر، بەڵام هەندێکی دیکەیان گوتوویانە: وا باشترە، ئەگەر ئەو شتانەی بوون، دەستنوێژەکەی تازە بکاتەوە، نەشکاوە بەڵام وا باشترە.

٤- هەروەها لە مەسەلەی سەردانی کردنی گۆڕستاندا: هەندێکیان گوتوویانە: نابێ سەردان بکرێ و ناپەسندە، بەڵام زۆربەیان گوتوویانە: شتێکی ڕەوایە.

٥- لە کاتی چوون بۆ لای گۆڕی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)و سڵاو لێکردنیدا، کە سڵاوی لێ دەکەی، ئایا وا باشە ڕوو لە گۆڕەکە بکەی و پشت لە قیبلە بکەی، چونکە بە پێچەوانەی یەکدییەوەن، یاخود ڕوو لە قیبلە بکەی و پشت لە گۆڕی پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) بکەی، ئنجا سەلامی لێ بکەی؟ هەردووك ڕایەکان هەن.

هەروەها زۆر مەسەلەو بابەتی دیکەی لەم شێوەیە هەن و، بۆیەش بۆتان باس دەکەم، تاکو عەقڵ و دڵی خۆتان فراوان بکەن، ئەوەتا پێشینی چاکی ئێمە، لەو مەسەلانەدا کەوتوونەتە مشت و مڕو ڕاجیایی و، کەسیش ئەوی دیکەی تۆمەتبار نەکردوە، چونکە ئەویش بەڵگەی خۆی هەیەو، ئەویش بەڵگەی خۆی هەیە، بەڵام ساغی دەکەینەوە داخۆ کام لە قسەکان ڕاستترە.

لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لەگەڵتانین
Stay in touch on social media
نحن معكم عبر مواقع التواصل الاجتماعي

عەلی باپیر/AliBapir

ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

عەلی باپیر/AliBapir

archive.org/details/@alibapir

کەناڵی
ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

AliBapir
Google Play
App Store

www.alibapir.net
English - عربي - کوردی

ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

www.alibapir.com

بنەمای هەشتەم

گرتنی ڕێبازی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) و جێنشینە ڕێی ڕاست گرتووەکان

www.alibapir.com

ئەمیش تایبەتمەندییەکی بەرجەستەو بنەڕەتیی ڕێبازی جەماوەری مسوڵمانانەو، لەو بارەوەش ئایەتی قورئان و فەرمودەی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) زۆرن، بۆ وێنە:

١- خوا سبحانه وتعالى دەفەرموێ: ﴿ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَى ٱللَّهُۖ فَبِهُدَىٰهُمُ ٱقۡتَدِهۡۗ ﴿٩٠﴾ ﴾ الأنعام.

واتە: ئەوانە کەسانێکن خوا ڕاستەڕێی کردوون، تۆش بەدوای ڕێنمایی ئەوان بکەوە.

دوای ئەوە باسی هەژدە (١٨) لە پێغەمبەران سەلامی خوایان لێبێ، دەکات، ئاوا بە پێغەمبەری خاتەم (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ، ئنجا ئەگەر پێغەمبەری خاتەم (صلى الله عليه وسلم) پابەند کرابێ کە بەدوای پێغەمبەرانی پێش خۆی بکەوێ، ئایا ئێمە پابەند نەکراوین بەدوای پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم)و، بەدوای چوار جێنشینەکانی بەتایبەت، بکەوین؟ بەتەئکید با.

٢- {عَن العِرْبَاض بِن ساريةٍ قالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصُّبْحَ ذَاتَ يَوْمٍ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا فَوَعَظَنَا مَوْعِظَةً بَلِيغَةً ذَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ وَوَجِلَتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ فَقَالَ: قَائِلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ كَأَنَّ هَذِهِ مَوْعِظَةُ مُوَدِّعٍ، فَمَاذَا تَعْهَدُ إِلَيْنَا؟ فَقَالَ: (أُوصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَإِنْ كَانَ عَبْدًا حَبَشِيًّا، فَإِنَّهُ مَنْ يَعِش مِنْكُمْ بَعْدِي فَسَيَرَى اخْتِلَافًا كَثِيرًا فَعلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ، فَتَمَسَّكُوا بِهَا وَعَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ، وَإِيَّاكُمْ وَمُحْدَثَاتِ الْأُمُورِ، فَإِنَّ كُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَةٌ وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلَالَةٌ)} أخرجه أحمد برقم (١٧١٨٤)، وأبو داود برقم (٤٦٠٧)، والترمذي برقم (٢٦٧٦) وقال: حسن صحيح، وابن ماجه برقم (٤٢)، والحاكم برقم (٣٢٩) وقال: صحيح

لیس له علة، والبیهقي برقم (٢٠١٢٥)، وأخرجه أیضا: ابن حبان برقم (٥)، والدارمي برقم (٩٥)، قال الألباني: صحیح، في السِّلسلة الصحیحة برقم (٢٧٣٥)، وقال شعیب الأرنؤوط: حدیث صحیح ورجاله ثقات.

(العِرْبَاض بِن ساريةٍ) دەڵێ: ڕۆژێك پێغەمبەری خوا نوێژی بەیانی بۆ کردین، پاشان سڵاوی دایەوەو ڕووی تێ کردین، ئامۆژگارییەکی زۆر کاریگەری کردین، چاومان فرمێسکی پێ داهات و، دڵمان لەرزی، یەکێك گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا! ئەم ئامۆژگارییەت وەك ئامۆژگاریی کەسێکە کە ماڵ ئاوایی دەکات، بەچی ئامۆژگارییمان دەکەی، چی بکەین؟ فەرمووی: ئامۆژگارییتان دەکەم بە تەقوای خوا {پارێز لە خوا بکەن} و ببیستن و فەرمانبەریی بکەن {بۆ حوکمڕانی خۆتان} ئەگەر کۆیلەیەکی حەبەشەییش بێ، هەر کەسێ لە ئێوە لەدوای من بژیی، ڕاجیایی و ناکۆکیی زۆر دەبینێ، ئێوە ڕێبازی من و ڕێبازی جێنشینە سەرڕاستە هیدایەت دراوەکان بگرن، بەددان بیگرن و، خۆتان لە شتە پەیدا کراوەکان بپارێزن، چونکە هەموو پەیدا کراوێك بیدعەتەو، هەموو بیدعەتێکیش گومڕاییە.[1]

---

(١) با لێرەدا شتێکتان پێ بڵێم: زۆر کەس وا دەزانێ کە پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) دەفەرموێ: ڕێبازی من و جێنشینە سەر ڕاستەکان بگرن، واتە: ئەوان چییان گوتوە وەك دین، بۆ ئێمە دەبێتە پابەندکەر (ملزِم)، بەڵام ئەوە ڕاست نیە، ڕێبازی پێغەمبەر ئەوە ڕێبازی پێغەمبەرە، ئەدی بۆچی دەفەرموێ: هەروەها ڕێبازی خەلیفە ڕاشیدەکان؟ یانی: لە ڕووی حوکمڕانییەوە، لێرەدا مەبەست پێی مەسەلەی حوکمڕانییە، چونکە دوایی باس دەکاو دەفەرموێ: هەرکەسێ لەدوای من بژیی، ناکۆکیی زۆر دەبینێ، کە مەبەست بواری سیاسییە، ئایا لەڕووی سیاسییەوە چی بکەین؟ دەفەرموێ: بەدوای ڕێبای

بەڵێ زۆربەی هەرە زۆری مسوڵمانان لەسەر ئەوە بوون، كە بەدوای چوار خەلیفە ڕاشیدەكان بكەون، شیعەش كە جیا بوونەوە لە زۆربەی هەرە زۆری مسوڵمانان، لێرەدایە[1]، ئنجا كە پێغەمبەری

من و ڕێبازی خەلیفە ڕاشیدەكان بكەون، كە بەتەئكید چوار خەلیفە ڕاشیدەكان دەچنە نێوی، بەڵكو هەندێك دەڵێن: بەس ئەوانن.

(١) جارێك لەگەڵ مەلایەكی شیعە لە لوبنان موناقەشەیەكم بوو، لەساڵی (١٩٩٦)دا دەیگوت: با وتووێژ بكەین، مەبەستی پێ ئەوە بوو، ئێمە ببین بە شیعە، دوای ئەوەی كە قسەكانی تەواو كردن، منیش گوتم: من پێم وایە سوننەو شیعە بەیەك شت ئیشكالیان نامێنێ، گوتی بەچی؟ گوتم: بەوە كە هەموومان بەدوای عەلی كوڕی ئەبوتاڵیب بكەوین، ئەویش زۆری پێ خۆش بوو، گوتی: (بارك الله فيك)، منیش گوتم: بەڵام عەلی خوا لێی ڕازی بێ، چۆنی بەدوا بكەوین؟ ئەو عەلییەی ئێمە دەیناسین، پیاوێكی زۆر هەق بێژ بووە، زۆر چاو نەترس بووە، زۆر بوێر بووە، ئەوەی بەزمانی گوتوویەتی، بە كردەوەش كردوویەتی، بەیعەتی داوە بە ئەبوو بەكر، واتە: بە سەرۆكی سیاسی خۆی لەقەڵەمی داوە، نوێژیشی لەدوا كردوە، كەواتە: بە ئیمامیشی لەقەڵەم داوە، دوای ئەبوو بەكریش بە هەمان شێوە مامەڵەی لەگەڵ عومەرو عوسماندا -خوا لێیان ڕازی بێ- كردوە، كەواتە: عەلی خوا لێی ڕازی بێ، هەر كام لەو سێ خەلیفەیەی بەسەرۆكی دنیایی خۆی داناون و بەیعەتی پێ داون، ڕاستیشی كردوە لە بەیعەتەكەیدا، ئێمە باوەڕمان وایە كە عەلی قەناعەتی بەوە بووە كە ئەوان گەورەیی و حوكمڕانیی، دوایی نوێژیشی لەدوا كردوون و بە ئیمامیشی داناون، گوتم: ئەگەر ئێمەش هەموومان وەك عەلی بكەین، هیچ موشكیلە نامێنێ، ئێمە عەلییمان پێ لەوە گەورەترە بڵێین: قەناعەتیشی وا نەبووە، بەڵام وای كردوە، ئەمە نیفاق و ئیزدیواجیەتەو، عەلی خوا لێی ڕازی بێ، زۆر لەوە ئازا تر بووەو زۆر لەوە بوێر تر بووە، كە شتێك قەناعەتی پێ نەبێ، بیڵێ، یان بیكات.

تێبینی: ئەم بەسەرهاتەم تێروتەسەلتر لە: (الكتاب الحادي عشر)ی (موسوعة: الإسلام كما يتجلى في كتاب الله)دا هێناوە.

خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ: ڕێبازی من و ڕێبازی ئەوان بگرن، واتە: لە شێوەی حوکمڕانیی و وڵات بەڕێوە بردندا.

٣- لە فەرمایشتێکدا هاتوە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ: {الْخِلَافَةُ فِي أُمَّتِي ثَلَاثُونَ سَنَةً ثُمَّ مُلْكٌ بَعْدَ ذَلِكَ} أخرجه الطيالسي برقم (١١٠٧)، وأحمد برقم (٢١٩٦٩)، ونعيم بن حماد في الفتن برقم (٢٤٩)، والبغوي في الجعديات برقم (٣٣٢٣)، وابن حبان برقم (٦٩٤٣)، والترمذي برقم (٢٢٢٦) وقال: حسن، والطبراني برقم (٦٤٤٣)، وأخرجه أيضا: النسائي في الكبرى برقم (٨١٥٥)، وابن أبي عاصم في الآحاد والمثاني برقم (١١٣)، قال شعيب الأرنؤوط: إسناده حسن.

واتە: جێنشینایەتیی لە ئۆممەتی مندا ماوەکەی سی (٣٠)ساڵە، دوایی دەبێتە پادشایەتیی.

بۆ زانیارییتان! دوو ساڵ و چەند مانگەکەی ئەبوو بەکر، لەگەڵ دە (١٠) ساڵ و شەش مانگەکەی عومەر، لەگەڵ دوازدە (١٢) ساڵ و چەند مانگەکەی عوسمان، لەگەڵ پێنج شەش ساڵەکەی عەلی، لەگەڵ شەش مانگەکەی حەسەنی کوڕی عەلی، خوا لێیان ڕازی بێ، دەبێتە سی (٣٠) ساڵی تەواو، کەواتە: لەدوای ئەوەوە کە سەردەمی موعاویە دەست پێ دەکات، بە پادشایەتیی (ملوكية) لەقەڵەم دەدرێ.

مسوڵمانان ئەو کاتە، هەموویان لەسەرحوکمڕانێتی ئەبوو بەکر کۆبوون، دوای ئەو لەسەر عومەر، دوای ئەو لەسەر عوسمان، دوای ئەو لەسەر عەلی، جگە لە موعاویە، موعاویەش نەیدەگوت: تۆ خەلیفە نی، بەڵام دەیگوت: عوسمان کوژراوە بە زوڵم و دەبێ

بکوژەکانی تۆڵەیان لێ بستێنرێتەوە، کەواتە: هاوەڵان خوا لێیان ڕازی بێ، هەموویان یەك دەنگ بوون لەسەر سێ خەلیفەکان، بەڵام هی عەلی مشت و مڕێکی تێدا پەیدا بووە، بەڵام ئێمە پێمان وایە: کە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) بە عەمماری کوڕی یاسری فەرمووە: {تَقْتُلُكَ الْفِئَةُ الْبَاغِيَةُ} أخرجه أحمد برقم (٦٩٢٦) والترمذي برقم (٣٨٠٠) وقال: حسن صحيح غريب، وقال الألباني في السلسلة الصحيحة: صحيح، برقم (٧١٠)، وقال شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح.

واتە: کۆمەڵەی یاخییان تۆ دەکوژێ.

کەواتە: گرووپی موعاویە یاخیی بوون و، عەلی خوا لێی ڕازی بێ، خەلیفەی بە هەق بووە.

کەواتە: یەکی دیکە لە تایبەتمەندییەکانی ڕێبازی زۆربەی هەرە زۆری مسوڵمانان، ئەوەیە کە: بەدوای ڕێبازی پێغەمبەری خواو خەلیفە ڕاشیدەکانی دەکەون، لە شێوەی حوکمڕانییدا، نەك ئەوان هەر شتێکیان گوتبێ، بۆ ئێمە ببێتە دینێکی پابەندکەر، ئەوە وا نیە، بەڵکو لە هێڵە گشتییەکانی حوکمڕانییدا، ئەو چوار خەلیفەیە وەك پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) حوکمیان کردوە، بەدادگەریی حوکمیان کردوە، زاهیدو دنیا بەکەم گر بوون، خاکیی بوون، پابەند بوون بە شەریعەتەوە، برایەتییان کردوە، ناشڵێین: پارێزراو بوون لە هەڵە، بەڵام بەگشتیی لەسەر ڕێبازی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ڕۆیشتوون.

بنەمای نۆیـەم

پەیداکردن لە دینداریی دا قەدەغەیەو، داهێنان لە دنیاداریی دا پێویستە

یەکێك لەو تایبەتمەندییانەی کە زۆربەی مسوڵمانان، واتە: جیا لە پێڕو تاقمە لادەرەکان، ئەو مسوڵمانانەی کە لەسەر ڕێبازی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) و، خەلیفە ڕاشیدەکان خوا لێیان ڕازی بێ و، هاوەڵانی بەڕێزی بە گشتی خوا لێیان ڕازی بێ، ڕۆیشتوون، یەکێك لە تایبەتمەندییە گشتییەکان، کە پێیانەوە پابەند بوون، ئەوەیە کە: پەیداکردنیان لە دینداریدا، زۆر پێ شتێکی خراپ و حەرام و قەدەغە بووە، بە پێچەوانەی بواری دنیاداریی و مامەڵە و هەڵسوکەوتەوە، کە داهێنان تێیدا شتێکی پێویستە، نەك هەر دروستە، بەڵکو شتێکی پێویستیشە.

با سەرەتا تەماشای چەند دەقێك بکەین، دوایی دێینە سەر پێناسەی داهێنان لە دیندا (الإبْتِداعُ في الدينِ)و، داهێنان لە دنیادا (الإبداع في الدنيا) مەبەستمان پێیان چییە؟

١- خوای پەروەردگار لە سووڕەتی (آل عمران)دا دەفەرموێ: ﴿ قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ ٱللَّهَ فَٱتَّبِعُونِى يُحْبِبْكُمُ ٱللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَٱللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ (٣١) قُلْ أَطِيعُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ ۖ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَإِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْكَٰفِرِينَ (٣٢) ﴾،

(دیارە خوا سبحانە و تعالی بە پێغەمبەری خاتەم (صلی الله علیه وسلم)، دەفەرموێ)، واتە: بڵێ ئەگەر خواتان خۆش دەوێ، شوێنم بکەون، خواش خۆشی دەوێن و، لە گوناحەکانتان دەتانبووری، خوا لێبووردەی میهرەبانە، بڵێ: فەرمانبەریی خواو پێغەمبەرەکەی بکەن، ئنجا ئەگەر پشتیان هەڵکرد، ئەوە بێگومان خوا کافرانی خۆش ناوێن.

واتە: هەرکەسێك پشت لە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بکات بە گشتیی، ئەوە دەچێتە ڕیزی کافرانەوە، چونکە مسوڵمانەتیی هیچ مانایەکی نیە، ئەگەر بریتی نەبێ لە شوێن پێ هەڵگرتنی پێغەمبەری خاتەم (صلى الله عليه وسلم)، هەڵبەتە بە گشتیی، ئنجا ئینسان چەند لە خوا نزیکتر بێ، زیاتر چاو لە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەکات و، زیاتر بە شوێن پێی ئەودا هەنگاو دەنێ، لە وردودرشتیدا، پێشتریش باسمان کرد کە ڕێبازی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، {سوننەت} شتێك نیە لە بەرانبەر قورئاندا بێ، بەڵکو (سنة) بریتیە لە جێبەجێ کردنی قورئان و، بەرجەستەکردنی قورئان لە واقعیی ژیاندا، لە بواری کەسیی و خێزانیی و کۆمەڵایەتیی و سیاسییدا.

٢- پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) لەو بارەوە فەرموودەی زۆرن، کە نابێ لە دینداریدا شت پەیدا بکرێ، یەکێك لە فەرموودەکانی: {مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا ما لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ} أخرجه البخاري برقم (٢٥٥٠)، ومسلم برقم (١٧١٨).

واتە: هەرکەسێك لەم ئایینەی ئێمەدا شتێك پەیدا بکات، کە لێی جیا بێ، پێی بێگانە بێ، ئەوە ڕەتکراوەیە.

٣- لە فەرموودەیەکی دیکەدا، پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، دەفەرموێ: {مَنْ عَمِلَ عَمَلاً لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ} أخرجه أحمد برقم (٢٥١٧١)، ومسلم برقم (١٧١٨)، وأخرجه أيضا: أبو عوانة برقم (٦٤٠٩)، والدارقطني (٤/٢٢٧).

واتە: هەرکەسێك کردەوەیەك ئەنجام بدات، فەرمانی ئێمەی لەسەر نەبێت، (واتە: بەپێی وەحیی نەبێت) ئەوە ڕەتکراوەیە.

٤- لەبەشێکی فەرموودەیەکی دیکەدا هاتوە، دەفەرمویَ: {فَإِنَّ خَيْرَ الْحَدِيثِ كِتَابُ اللَّهِ، وَخَيْرُ الْهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ، وَشَرُّ الأُمُورِ مُحْدَثَاتُهَا، وَكُلُّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ}، أخرجه أحمد برقم (١٤٣٧٣)، ومسلم برقم (٨٦٧)، والنسائي برقم (١٥٧٨)، وابن ماجة برقم (٤٥).

واتە: بێگومان باشترین فەرموودە، کتێبی خوایەو، چاکترین ڕێ و شوێن، ڕێ و شوێنی موحەممەدە (صلى الله عليه وسلم) و، خراپترینی کارەکان، پەیداکراوەکانن و، هەموو داهێندراوێکیش گومڕاییە.

ئەوە بەنسبەت پەیداکردن و، داهێنان لە دینداریدا، کە ئەوە ڕەتکراوەیە و خراپە، بەڵام بەنسبەت داهێنان لە دنیادارییدا، بە پێچەوانەی داهێنانەوە لە دیندا، شتێکی پەسندو ویستراوە، بەڵکو شتێکی پێویستە، لەو بارەشەوە دەتوانین زۆر بەڵگان بێنینەوە:

٥- یەکیان ئەم ڕستە قورئانییەیە کە لە سوورەتی (الزمر)دا هاتوە، دەفەرمویَ: ﴿ فَبَشِّرۡ عِبَادِ ١٧ ٱلَّذِينَ يَسۡتَمِعُونَ ٱلۡقَوۡلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحۡسَنَهُۥٓۚ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَىٰهُمُ ٱللَّهُۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمۡ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ١٨ ﴾،

(خوا بە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەفەرمویَ) موژدە بدە بە بەندەکانم، ئەوانەی کە گویَ بۆ هەموو قسەیەك دەگرن، دوایی شوێن باشترینی دەکەون، ئا ئەوانە کەسانێکن خوا خستوونیە سەر ڕێی ڕاست، ئەوانە خاوەن عەقڵانن.

زۆر جاران گوتوومە: عاقڵ ئەو کەسەیە، کە بە عەقڵی خەڵك، خۆی دەوڵەمەند بکات، عالیم ئەو کەسەیە بە عیلمی خەڵك خۆی دەوڵەمەند بکات، بەڵام هەر کەسێك پێی وابێ عەقڵی ئەو بەشی هەموو شتێك دەکاو، عیلمەکەشی بەشی زانینی هەموو شتێك دەکات، بەدڵنیایی ئەوە لە نەزانیی و نەفامییدا دەمێنێتەوە.

ئنجا ئێمە بۆ سەلماندنی ئەوە کە داهێنان لەبواری دنیاداریيدا پێویستە، پێویستییمان بە بەڵگەی نەقڵییش ناکات، چونکە هەرشتێك عەقڵی سەلیم گەیاندی و دەلالەتی لەسەر کرد، ئێمە پێویست ناکا بەڵگەی نەقڵیی بۆ بێنینەوە، تەماشا دەکەی: کافرستان و وڵاتانی کافرو نامسوڵمان، لەبەر ئەوەی عەقڵی خۆیان بەکارهێناوە لەبواری دنیاداریيدا، پێشکەوتوون، بەڵام هەرکەس عەقڵی خۆی بەکارنەهێنێ، با مسوڵمانیش بێ، دوا دەکەوێ.

هەڵبەتە لەبورای دینداریيشدا هەر پێویستییمان بە بەکارهێنانی عەقڵ دەکات، بەڵام لەو شتانەدا کە وەحیی بڕاندوونیەوە، بواری بەکارهێنانی عەقڵ نیە، شتێك پەکی لەسەر وەحیی کەوتبێ، نابێ بگەڕێیەوە بۆ عەقڵ، بۆ وێنە: خوا سبحانە و تعالی چۆنە؟ سیفەتەکانی و ناوەکانی و، دەبێ چۆن بڕوا بە فریشتەکانی خواو بە کتێبەکانی خواو بە پێغەمبەران و بە ڕۆژی دوایی بێنین؟ دەبێ چۆن دروشمەکانی خوا پەرستیی ئەنجام بدەین و چۆن بەندایەتیی بۆ خوا بکەین؟ چۆن لە خوا بپاڕێینەوە؟ چۆن هەموو ئەو شتانە ئەنجام بدەین، کە لە ڕێگای وەحییەوە نەبێ نازاندرێن؟ دەبێ چاوەڕێی وەحیی بکەین، بەڵام دنیاداریی و هەڵس و کەوتی نێو خۆمان، ئەوەیە کە: پەکی لەسەر وەحیی ناکەوێ و، لەوێدا پێویستە بگەڕێینەوە

بۆ عەقڵ و بەرهەمی عەقڵ، کە بریتیە: لە زانست و شارەزایی ئەزموون و...هتد.

پێناسەی بیدعەت: (تَعْریفُ البِدعَة):

أ- لە ڕووی زمانەوانییەوە:

{البِدعَةُ فِي اللغةِ: مأخُوذَةٌ مِنَ البَدْعِ وَهوَ الإختراعُ على غَيْرِ مِثالٍ سابِق، ومنهُ قَوله تَعَالى: ﴿ بَدِيعُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ﴿١١٧﴾ ﴾ البقرة، أَي: مُختَرِعُهما عَلى غَيْرِ مِثَالٍ سَابِق، وقَوله تعالى: ﴿ قُلْ مَا كُنتُ بِدْعًا مِّنَ ٱلرُّسُلِ ﴿٩﴾ ﴾ الأحقاف، أي: ما كنت أوّل من جاء بالرسالة من الله إلى العباد، بل تقدّمني كثير من الرسل، ويقال: إبتدع فلان بدعة، أي: إبتدأ طريقةً لَم يُسبَق إلَيهَا}[1].

واتە: لە ڕووی زمانەوانییەوە بیدعەت لە (بَدْع)ەوە هاتوە، (بَدْع) یش بریتیە لەوە کە شتێك پەیدابکرێ، بێ ئەوەی کە وێنەی بووبێ، وەك خوا دەفەرموێ: ﴿ بَدِيعُ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ﴿١١٧﴾ ﴾ البقرة، واتە: پەیداکەری ئاسمانەکان و زەوی، کە پێشتر وێنەیان نەبووە، خوا بەپێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دەفەرموێ: ﴿ قُلْ مَا كُنتُ بِدْعًا مِّنَ ٱلرُّسُلِ ﴿٩﴾ ﴾، واتە: بڵێ من شتێکی نوێ و تازە پەیدابوو نیم، لە نێو پێغەمبەراندا، واتە: من یەکەم کەس نیم، کە پەیامم لە خواوە بۆ بەندەکانی هێنابێ، بەڵکو زۆر لە پێغەمبەران پێش من کەوتوون و، من بیدعەتێك نیم پەیداکراوێك نیم لەو بوارەدا، دەگوترێ: (إبتَدَعَ فُلانٌ بِدعَة)، یانی: ڕێبازێکی داهێنا، کە پێشتر کەس ئەوەی نەکردوە.

---

(١) الإرشاد إلى صحيح الإعتقاد.. بقلم: صالح بن فوزات، ص٢٨٨.

ب- لە ڕووی زاراوەییەوە[١]:

سێ پێناسەم هێناون، بۆ وشەی (بدعة) لە عورف و باوی زانایاندا، کە پێناسەکان لێك نزیکن:

١- {هي كل اعتقاد، أو عبادة، لم يشرِّعْها الله تعالى ورسوله في الدين، أي: لم يأت على فعله دليل شرعي من الكِتاب والسنة}[٢]، واتە: بیدعەت بریتیە لە هەر بیرو بڕوایەك، یان هەر خواپەرستییەك، کە نەخوا سسبحانە و تعالی، نە پێغەمەرەکەی (صلی الله علیه وسلم)، دایاننابێ، لە دیندا، واتە: هیچ بەڵگەیەکی شەرعیی لە قورئان و سوننەتدا لەسەر ئەو شتە نەبێ، ئنجا ئەو شتە چ پەیوەندیی بە عەقیدەوە هەبێ، چ پەیوەندیی بە عیبادەتەوە هەبێ.

٢- هەندێکی دیکە لە زانایان، کە (الشاطبي) لە (الموافقات) داو، لە کتێبی (الإعتصام)دا، وای پێناسە کردوە، دەڵێ: {البدعة: طريقة مخترعة تضاهي الشريعة الغرّاء بقصد التعبُّد والتقرُّب إلى الله تبارك وتعالى}[٣]، واتە: بیدعەت بریتیە: لە ڕێبازێکی داهێنراو، کە لە

---

(١) کە دەگوترێ: زاراوەیی، بۆ زانیارییتان! واتە: ئەوەی کە زانایان لەسەری ڕێککەوتوون، ئەو وشەیە بۆ ئەو واتایە بەکاربێنن، ئێستا (الصلاة) لە زماندا بەمانای (دعاء) دێ، بەڵام لە (إصطلاح)دا، کە شەرعزانان لەسەری ڕێککەوتوون، بە (الصلاة) ناگوترێ: دوعا، دەگوترێ: (أفعالٌ وأقوالٌ مُفتَتَحَةٌ بالتكبير، مُختَمَةٌ بالتسليم)، واتە: چەند قسە و کردەوەیەکن بە (ألله أكبر) دەست پێدەکەن، بە سلاوەدانەوە کۆتاییان دێ، ئەوە مانای زاراوەیی نوێژە، بەڵام مانای زمانەوانیەکەی بریتیە لە (دعاء).

(٢) عقيدة السلف الصالح: أهل السنة والجماعة، عبدالله عبدالحميد الأثري، ص١٩٠، ط٩/١٤٣٥هـ.

(٣) الإعتصام، ص٥٠.

بەرانبەر شەریعەتی پاکدایە، بەمەبەستی بەندایەتیی بۆ خوا کردن و نزیك بوونەوە لە خوا تبارك و تعالى.

کەواتە: ئەمەیان تیشکێکی زیاتری خستە سەر پێناسەی بیدعەت، کە دەبێ مەبەست لەو پەیداکردنە، وێڕای ئەوە کە لەبواری عەقیدەو عیبادەتدایە، مەبەستیش پێی لەخوا نزیك بوونەوەو بەندایەتیی بۆ خوا کردنە.

٣- هەندێکی دیکە زانایان لە پێناسەی سێیەمدا ڕوونتریان کردۆتەوە، کە دەڵێ:

{البدعة في الدين نوعان:

النوع الأول: بدعة قولية اعتقادية، كمقالات الجهمية والمعتزلة والرافضة وسائر الفرق الضالة واعتقاداتهم.

النوع الثاني: بدعة في العبادات، كالتعبد لله بعبادة لم يُشَرِّعْها}[1].

واتە: بیدعەت لە دیندا، داهێنان لە دینداریی دا، دوو جۆرە:

جۆری یەکەم: بریتیە لە داهێنانێك لە ڕووی عەقیدەوە، واتە: داهێنانێکی گوتەیی، وەك ئەو بیرو بڕوایانەو ئەو قسانەی کە تاقمە گومڕایەکان کە پێچەوانەی ئەهلی سوننەت و جەماعەتن، دایانهێناون، وەك: جەهمییەکان و موعتەزیلە و قەدەرییە و ڕافیزەو ...هتد[2].

---

(١)الإرشاد إلى صحيح الإعتقاد، ص٢٨٨.

(٢) بیرۆکە لادەرەکانی ئەوانە هەموویان پەیوەندییان بە عەقیدەوە هەیە، بۆ وێنە: جەهمییەکان ئینکارییان کردوە لە سیفەتەکانی خوا، موعتەزیلە زۆر پشتیان بە عەقڵ بەستوە لەسەر حیسابی نەقڵ، قەدەرییەکان نکووڵییان کردوە کە خوا هەموو شتێك بزانێ و، خوا بەدیهێنەری هەموو شتێك بێ، ڕافیزە نکووڵییان کردوە لەو

جۆری دووەم: بیدعەت لەبواری خوا پەرستییەکاندا، واتە: بەندایەتیی کردن بۆ خوا بە شێوەیەك کە خوا داینەناون.

تێبینییەکی گرنگ دەربارەی بیدعەت:

هەڵبەتە لە زۆربەی کتێبەکاندا ئاوا پێناسەی بیدعەت کراوە، کە لەسەرەوە ئاماژەمان پێیکرد، هەر بۆ وێنە: کتێبی: {الوجيز في عقيدة السلف الصالح}ی {علي بن حسن الأثري} و، کتێبی {الإرشاد إلى صحيح الإعتقاد}ی {صالح الفوزان} و، زانایانی دیکەش، هەر بەم شێوەیەیان پێناسە کردوە، وەك هەر کام لە: {إبن باز[1] و إبن عُثيمين[2]} و هەموو زانایانی دیکەی پێشتریش، هەر ئاوا پێناسەی بیدعەتیان کردوە، کە بیدعەت تایبەتە بە: بواری عەقیدە و عیبادەتەوە.

ئنجا خوشك و برایان! جێی سەرسوڕمان ئەوەیە، وەك لە کتێبی {جەژن و بۆنە و یادەکان و هەڵسەنگاندنێك}دا باسم کردوەو، قسەی هەر کام لە: (إبن بازو إبن عثيمين)م ڕەحمەتی خوایان لێبێ، هێناوە: زۆر بەڕوونیی دەڵێن: بیدعەت تایبەتە بە بواری عەقیدە و عیبادەتەوە، دوایی کە دێنە سەر باسی (یاد و بۆنەکان) دەڵێن: ئەوانە هەموویان حەرامن، لەبەر ئەوەی بیدعەتن، من لەوێدا قسەکانی وانم باش هەڵوەشاندۆتەوە، چونکە لەلایەکەوە تۆ دەڵێی: بیدعەت

فەرمایشتانەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، کە لە ڕێی هاوەڵانەوە بە ئێمە گەیشتوون و، هاوەڵانیان جەرح کردوە و، گوتوویانە: دادگەر نین و متمانەیان پێ ناکرێ.

(١) بۆ ڕایەکەی (إبن باز) بڕوانە: (فتاوى علماء البلد الحرام)، ٩٨٣.

(٢) بۆ ڕایەکەی (إبن عثيمين)یش بڕوانە: سەرچاوەی پێشوو، ص٩٨٦.

تایبەتە بە بواری عەقیدە و عیبادەتەوە، ئنجا لە لایەکی دیکەشەوە: ئایا ئەوە کە خەڵك، یادی ڕۆژی (دار و درەخت) دەکات، یادی (ڕۆژی دایك) دەکات، یادی (ڕۆژی ڕۆژنامەنووسان) دەکا، یادی (کۆڕەو) دەکات، یادی (دانانی پەرلەمان) دەکات، هەروەها هەموو بۆنەو یادە جیهانییەکان، پیشەییەکان، نیشتیمانییەکان، نەتەوەییەکان، هەروەها یادە دینییەکانیش بۆ وێنە: یادی لە دایك بوونی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)، یادی کۆچکردنی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)، یادی شەوڕۆیی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)، یادی جەنگی بەدر، یادی ئازادکردنی مەککە، بەڵێ، ئایا ئەوە چ پەیوەندییەکی بە عەقیدە و عیبادەتەوە هەیە؟! بەدڵنیایی تەنیا پەیوەندییان بە هەڵسوکەوتەکانی خۆمانەوە هەیە، کەواتە: بیدعەت بردنە نێو یاد و بۆنەکان، پێچەوانەی ئەوەیە کە تۆ بیدعەتت پێ پێناسە کردوە! وەك لەو کتێبەشمدا -کە پێشتر ناوم هێنا- جوانم ڕوون کردۆتەوە، ئێستاش لەگەڵدا بێ، خەڵکێك هەر مشتومڕ دەکات، ئەرێ دروستە لە مانگی ڕەبیعی یەکەمدا یادی لەدایك بوونی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) بکەینەوە؟ کەسانێك دەڵێن: نەخێر دروست نیە، لەبەر ئەوەی داهێندراوەو لەسەردەمی پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم) نەبووە!! بەڵام زۆر زۆر شتی دیکەش لە سەردەمی پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم) نەبووە، بەڵام مادام پەیوەندیی بەبواری هەڵسوکەوتەکانی نێوان خۆمانەوە هەیە، بیدعەت ناچێتەوە نێوی، مەگەر کەسێك بەغەڵەت پێی وابێ بەشێکە لەدین، ئەگەر پێی وابێ و وەك عیبادەتێك ئەنجامی دەدات، ئەوکاتە دەڵێین: خەتای خۆیەتی، چونکە هەر شتێك وەك عیبادەت ئەنجام بدرێ و، لەسەردەمی پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)یشدا نەبووبێ،

خواو پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) دایان نەنابێ، بە تەئکید ئەوە بیدعەتە، بەڵام بواری هەڵسوکەوتەکان، ئەصڵ تێیدا دەستکراوەییە، وەك دوای باسی دەکەین، بە پێچەوانەی عەقیدە و عیبادەتەوە، کە ئەصڵ و بناغە تێیاندا ئەوەیە کە خوا فەرموویەتی و پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی، جگە لەوە، بە داهێنان دادەنرێ.

جارێك یەکێك لەپەیجەکەی خۆمدا بۆی نوسیبووم: چۆن دەڵێی: یادی لەدایك بوونی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) لەبواری عادەت دایە، ئایا نازانی کە خەڵك چێشت و پڵاو دروست دەکات و، شیرینی دەبەخشێتەوەو، ئاهەنگ دەگێڕێ...هتد، بەتەمای پاداشتە؟

بەڵام ئەوەش هەر حاڵی نەبوونە لە دین! چونکە ئایا پاداشت تەنیا پەیوەندیی بە عیبادەتەوە هەیە؟! ئەدی ئەوە نیە فەرمایشتی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)، دەفەرموێ: {تَبَسُّمُكَ فِي وَجه أَخِيكَ صَدَقَة} أخرجه البخاري في الأدب المفرد برقم (٨٩١)، والترمذي برقم (١٩٥٦) وقال: حسن غريب، وابن حبان برقم (٥٢٩)، وأخرجه أيضا: البزار برقم (٤٠٧٠)، قال الألباني: حديث حسن، في السلسلة الصحيحة برقم: (٥٧٢).

واتە: زەردەخەنە کردنت لە ڕووی برایەکەتدا، خێرو چاکەیە.

ئایا ئەوە چ پەیوەندییەکی بە عیبادەتەوە هەیە؟ من لە ڕووی ئێوەدا ڕووم خۆش بێ، چ پەیوەدەندییەکی بە عیبادەتەوە هەیە؟

هەروەها دەفەرموێ: {والكَلِمَةُ الطَيِّبةُ صَدَقَة} أخرجه أحمد برقم (٨١٦٨)، قال شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط الشيخين.

واتە: قسەیەکی خۆش خێرو چاکەیە.

قسەی خۆش و زەردە خەنە لە ڕووی برا و خوشکی خۆتدا، چاکەیەکە.

هەروەها لە فەرموودەیەکی دیکەدا دەفەرموێ: {مَا مِنْ مُسْلِمَيْنِ يَلْتَقِيَانِ فَيَتَصَافَحَانِ إِلَّا غُفِرَ لَهُمَا قَبْلَ أَنْ يَفْتَرِقَا} أخرجه أحمد برقم (١٨٥٧٠)، وأبو داود برقم (٥٢١٢)، والترمذي برقم (٢٧٢٧) وقال: حسن غريب، وابن ماجه برقم (٣٧٠٣)، والبيهقي برقم (١٣٣٤٩)، وأخرجه أيضا: ابن أبي شيبة برقم (٢٥٧١٧)، قال الألباني: صحيح، في السلسلة الصحيحة برقم: (٥٢٥)، قال شعيب الأرنؤوط: إسناده صحيح على شرط الشيخين.

واتە: دوو مسوڵمان دەگەنە یەك، تۆقە دەکەن، خوا لە گوناهەکانیان خۆش دەبێ، بەر لەوەی لێك جیا ببنەوە.

بەڵێ هەموو هەڵسوکەوتەکانی مرۆڤ، پاداشتیان لەبەرانبەردا هەیە، ئەگەر بۆ خوا ئەنجام بدرێن، ئنجا چ بەمانا تەسکەکەی خواپەرستیی (عبادة)، بە عیبادەت لە قەڵەم بدرێن و مامەڵە بن لەگەڵ خوادا، چ بەمانای فراوانی خواپەرستیی (عبادة) بەپەرستن دابنرێن و، مامەڵە بن لەگەڵ بەندەکانی خوادا، بەڵکو لەگەڵ دروستکراوەکانی خوادا، ئەدی لە (صحيح البخاري)دا نەهاتوە، دەڵێ: ئافرەتێك، یان پیاوێك بە هۆی ئەوەوە چووە بەهەشت، کە سەگێکی تینووی ئاودا، هەتا یەکێك لە هاوەڵان گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا! (صلى الله عليه وسلم)، ئایا ئێمە لە ئاژەڵانیشدا

پاداشتمان هەیە، کە چاکەیان لەگەڵدا بکەین؟! فەرمووی: {فِي كُلِّ ذَاتِ كَبِدٍ رَطْبَةٍ أَجْرٌ} أخرجه البخاري برقم (٢٣٣٤).

واتە: هەر شتێك ژیاندار بێ، تۆ چاکەی لەگەڵدا بکەی (مێروولەیەك بێ، پەڕەوەرێك بێ، هەر شتێك بێ تۆ چاکەی لەگەڵ بکەی) پاداشتی هەیە[1].

(إبن تيمية)ش ڕەحمەتی خوای لێبی لەبارەی بیدعەتەوە دەڵێ: {و«الْبِدْعَةُ» الَّتِي يُعَدُّ بِهَا الرَّجُلُ مِنْ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ، مَا اشْتَهَرَ عِنْدَ أَهْلِ الْعِلْمِ بِالسُّنَّةِ، مُخَالَفَتُهَا لِلْكِتَابِ وَالسُّنَّةِ، كَبِدْعَةِ الْخَوَارِجِ وَالرَّوَافِضِ وَالْقَدَرِيَّةِ وَالْمُرْجِئَةِ ...}[2].

واتە: ئەو بیدعەتەی کە پیاوێك[3]، بەهۆیەوە دەچێتە ڕیزی (أهلُ الأهواء)و پێی دەگوترێ: ئەهلی بیدعەت، ئەوەیە کە: لەلای شارەزایان بە ڕێبازی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، زاندراوە کە پێچەوانەی قورئان و سوننەتە، وەك داهێنانی خەواریج و ڕەوافیزو قەدەرییەو مورجیئە.

---

(١)) جارێك برایەك لێی پرسیم گوتی: ئایا مامۆستا! هەر بەوەندە کابرا دەچێتە بەهەشت؟! گوتم: نا، بەڵام وادیارە ئەو کەسە ئیماندارو مسوڵمان بووەو واجبەکانی جێبەجێ کردوون و، ئەوەش یەکێك بووە لەو کردەوە چاکانەی کە پێی چۆتە بەهەشت، نەك ئیمانی نەبێ و سەگێکی تینوو ئاوبدات بچێتە بەهەشت! شتی وا نیە، دەبێ وەك پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی، ئاوا لە فەرمایشتەکانی تێبگەین.

(٢)) مجموع الفتاوي، ج٣٥ ص ٤١٤.

(٣)) سیاقەکە باسی پیاوانە، ئەگەرنا ئافرەتیش بەهەمان شێوە.

كە خۆتان دەزانن لادانەكانی ئەوانە هەموویان، پەیوەندییان بەلایەنی عەقیدەییەوە هەیە.

لە كۆتایی ئەم باسەشدا سێ بنەماتان دەخەمەوە بیر:

بنەمای یەكەم: زانایان لەسەر ئەوە یەك دەنگن دەڵێن: (الأصلُ في العبادات الحظرُ، إلاّ ما شَرَّعَه الشارع، والأصل في العادات: الإباحة، إلاّ ما منعه الشارع)، واتە: بناغە لە خواپەرستییەكاندا، بریتیە لە قەدەغەكردن، جگە لەوەی كە شارع (خوای پەروەردگار) دایبنابێ {بۆت نیە هیچ خواپەرستییەك ئەنجام بدەی، جگە لەوەی كە خوا دایناوە}، بەڵام ئەصڵ لە هەڵسوكەوتەكاندا (لە نەریتەكاندا) بریتیە لە: ڕێپێدران و دەستكراوەیی، مەگەر ئەوەی شەرع دانەر قەدەغەی كردبێ.

كەواتە: ئێمە بۆمان نیە لەخۆوە هیچ عیبادەتێك ئەنجام بدەین، مەگەر بزانین خوا ئەو عیبادەتەی داناوە، ڕاستەوخۆ، یان یان لە ڕێی پێغەمبەرەوە (صلى الله عليه وسلم)، بەڵام لەبواری هەڵسوكەوتەكاندا، ئێمە بەس سەرنجی ئەوە دەدەین: ئایا ئەو هەڵسوكەوتە، شەرع قەدەغەی كردوە، یان نا؟ ئەگەرنا ئەصڵ ئەوەیە كە هەموو هەڵسوكەوتەكان ڕەوان و، ئەصڵ تێیاندا دەستكراوەییە، بە پێچەوانەی خوا پەرستییەكانەوە، كە بۆت نیە لەخۆوە دوو ڕكات نوێژ بكەی، لەخۆوە جۆرێك لە ڕۆژوو بگری و ناوێكی لێبنێی، جگە لەوەی كە شەریعەتدا هاتوە، یان دروشمەكانی حەج، وەك تەواف و هاتوچۆ لەنێوان صەفاو مەڕوەدا، لە هەر شوێنێكی دیكەدا ئەو دروشمانە بەنیەتی عیبادەت بكرێن، بۆ وێنە: كەسێك بەدەوری

شوێنێكدا تەواف بكات، وەك چۆن بە دەوری كەعبەدا تەواف دەكا، وەك شیعە ئەوە دەكەن، یان خەڵكی نەفام و نەزان بە دەوری هەندێك قەبردا تەواف دەكەن، هەڵبەت ئەوە حەڕامە و بیدعەتە.

بنەمای دووەم: هەندێك لە زانایان، بەڵكو زۆریشیان[1]، بیدعەت دابەش دەكەن بۆ دوو جۆر: (بیدعەتی چاك و بیدعەتی خراپ)، (البدعة الحسنة، والبدعة السيئة)، بگرە هەندێكیان دابەشی دەكەن بۆ پێنج جۆرو دەڵێن: پێنج حوكمە شەرعییەكانی بەسەردا دەچەسپێن، دەڵێن: {بیدعەت هەیە واجبە، بیدعەت هەیە حەڕامە، بیدعەت هەیە سوننەتە، بیدعەت هەیە نا پەسەند (مكروه)ە، بیدعەتیش هەیە ڕەوایە و موباحە}، ئەمەش ڕاو بۆچوونی زانایانی وەك: (ابن حجر العسقلاني) و (النووي) و (العز بن عبد السلام) و كۆمەڵێ زانای دیكەیە.

ئنجا ئەوەی من لێم كۆڵیوەتەوەو بۆم ساغ بۆتەوەو، تەماشای كتێبی زانایانیشم زۆر كردوە لەو بارەوە، بەمجۆرەیە: بێگومان بیدعەت لە ئەصڵدا هەمووی ناڕەوایە، وەك فەرموودەكانمان هێنان، ئەدی بۆچی هەندێكیان دابەشیان كردوە بۆ چاك و خراپ، بگرە هەندێكیان دابەشیان كردوە بۆ پێنج جۆرو، پێنج حوكمەكەی بەسەردا دەچەسپێنن؟ وەڵام: لەبەر ئەوەیە كە چەمكی بیدعەتیان فراوانتر تەماشا كردوە، زیاتر وەك مانا زمانەوانییەكەی، یانی: هەر شتێك كە دابهێندرێ، ئنجا دیارە هەر شتێك كە دابهێندرێ، خراپ نیە، ئەگەر پەیوەندیی بە عەقیدەو عیبادەتەوە هەبێ، ئەوە خراپە، ئەدی ئەگەر پەیوەندیی بە هەڵسوكەوتەكانەوە هەبێ! خۆی ژیان بەهۆی ئیبداع و

---

(١) سەرژمێرم نەكردوون، كە كامیان زیاترو كامیان كەمترن.

داهێنانەوە بەرەوپێش دەچێ، بۆ وێنە: دانانی دیوانەکان (الدواوین)و، دامەزراندنی شارەکان، داهێنانی زانستەکان زانستی زمانی عەرەبیی و فەرموودەناسیی و تەفسیرو ئوصوڵی فیقە، ئەوانەیان هەموو بردۆتە ئەو چوارچێوەیەوە کە داهێنراوی باشن، کەواتە: داهێندراو هەیە چاکەو، داهێندراویش هەیە خراپە.

بەڵام وەك گوتم: ئەگەر بڵێین: بیدعەت تایبەتە بە بواری: عەقیدە و عیبادەتەوە، ئەو کاتە هیچ زانایەك لەسەر ئەوە مشت و مڕی نیە، کە هەمووی خراپە، بەڵام کە چەمکی بیدعەتت فراوان کردو، هەڵسوکەوتەکانی هاتنە نێو، ئەوکاتە بە تەئکید ئەوەی کە ئێمە پێی دەڵێین: داهێنان (إبداع) ئەوەشی دێتە نێو، کە بێگومان لە کاروباری دنیادارییدا پێویستە، نەك هەر دروستە.

ئنجا هەر لێرەشەوە دەبێ لەو قسەیەی عومەر خوا لێی ڕازی بێ، تێبگەین، کە لە (صحيح البخاري)دا هاتوە: تەماشای کرد مسوڵمانان نوێژی تەڕاویحیان دەکرد، کۆمەڵ، کۆمەڵ، لە مزگەوت، گوتی: ئەگەر ئەوانە لەسەر پێشەوایەك کۆبکەمەوە، شتێکی باشە، ئەوە بوو لەسەر پێشەوایەك کۆی کردنەوە، گوتی: با یەك پێشەواتان هەبێ و هەمووتان لەدوای وی نوێژی تەڕاویح بکەن، لەمانگی ڕەمەزاندا، دوایی بۆخۆی گوتی: (نِعمَتِ البِدعَةُ هذِهِ)[1]، ئەمە بیدعەتێکی زۆر باشە، زانایان دەڵێن: لێرەدا کە گوتوویەتی: (نِعمَتِ البِدعَةُ هذِهِ)، عومەر خوا لێی ڕازی بێ، زۆر چاك دەزانێ و زۆریش توند بوە کە لەڕێبازی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) لانەدرێ، بۆیە بە دڵنیایی مەبەستی پێ لایەنە زمانەوانییەکەی بووە، واتە:

---

(١) صحيح البخاري: ١٩٠٦.

شتێك کە پەیداکراوە، ئنجا ئایا نوێژی تەڕاویح شتێکە پەیداکراوە؟ نەخێر، لە ڕاستییدا پەیدانەکراوە، بەو واتایەی ئەصڵێکی نەبێ، چونکە لەسەردەمی پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم) لە (صحیح البخاري)دا[1] هاتوە دەڵێ: ڕۆژێك پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) لە ڕەمەزاندا هات نوێژی کرد، کۆمەڵێك هاتن لە پشتی نوێژیان کرد، بۆ شەوی دووەم زیاتر، بۆ شەوی سێیەم زیاتر بوون، بۆ شەوی چوارەم پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) نەهاتەدەر، چاوەڕێیان کرد، فەرمووی: دەزانم چاوەڕێم دەکەن، بۆیە نەهاتم، نەوەك من نوێژی تەڕاویحتان بە کۆمەڵ بۆ بکەم، دوایی لەسەرتان فەرز بێ و، نەشتوانن ئەنجامی بدەن و گوناحبار بن، بۆیە نەهاتم، واتە: بابی ئەوەندە کە لێیان حاڵی بکات، سوننەتە، سێ شەوان هات، ئنجا عومەر خوا لێی ڕازی بێ، زانیی کە ئەو ئەگەرە بەسەرچووە، گوتوویەتی: با کۆیان بکەمەوە لەسەر ئیمامێك لەجیاتی ئەوەی بەپرژ بڵاویی نوێژەکەیان بکەن، لەسەر ئیمامێك کۆی کردنەوە، کە هەر لەسەر ئەصڵی سوننەت بوونی خۆشی ماوەتەوە، لەسەردەمی پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)یشدا سوننەت بوونەکەی تەشریع کراوەو داندراوە، یانی: چۆنیەتییەکەی پەیداکراوە، بەڵام کاتی خۆی ئەسڵی بووە، بەڵام پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) بۆ ئەوەی لەسەریان فەرز نەبێ، دەوامی لەسەر نەکردوە.

بنەمای سێیەم: کە گوتمان: داهێنان لە دنیاداریدا پێویستە، نەك هەر دروستە، پێویستییمان بەبەڵگەی نەقڵیی ناکات لەسەری بێنینەوە، بۆچی؟ ئەوە شتێکی گرنگە بیزانن، چونکە شەریعەت

---

(١) صحیح البخاري: ٨٨٢.

هاتوە ئەو شتانە بۆ ئێمە ڕون بکاتەوە، کە عەقڵمان پێیان ناشکێ، کە لەمەودای عەقڵ بەدەرن، بەڵام شەریعەت نەهاتوە پێمان بڵێ: چۆن نان دروست بکەین؟ چۆن چێشت لێبنێین؟ چۆن کەلوپەل دروست بکەین؟ چۆن سەیارە دروست بکەین؟ شەریعەت نەهاتوە ئەو شتانەمان پێ بڵێ، چونکە بەشەر عەقڵی بەو شتانە دەشکێ، بەشەر دەتوانێ بۆخۆی ئەوشتانە دابێنێ، شەریعەت هاتوە شتێکمان پێبڵێ کە لەمەودای عەقڵدا نیە، بۆیە ئەوە کە ئێمە لەبواری دنیادارییدا دەبێ داهێنان بکەین، پێویست بەبەڵگەی نەقڵیی ناکات و بە عەقڵ دیارە، چونکە لەبواری هەڵسوکەوتەکاندا سەنگی مەحەك بەرژەوەندییە، چۆن بەرژەوەندیی بێتە دی، دەبێ وابکرێ، بەرژەوەندیی ژیانی دنیاش بەوە دێتە دی، کە لە ڕووی پیشەسازیی و، سیاسیی و، ئیداریی و، کشتوکاڵ و، ئاوەدانکردنەوەی وڵات و، بەدەستهێنانی زانست و ئەوانەوە، ئێمە بەردەوام لەهەوڵی زیاتر دابین، بۆیە پێویستییمان بەبەڵگەی نەقڵیی ناکات، چونکە عەقڵ دەلالەتی لەسەر دەکات، ئەوەشتان بۆیە پێدەڵێم، چونکە وامەزانن ئەوەی ئێستا زاندراوە، وەختی خۆشی زانراوە، کاتی خۆی هێڵی شەمەندەفەر کە براوە بۆ سعوودیە، زانایانی سعوودیە کتێبیان لەسەر داناوە، کە ئەوە بیدعەتە، بۆ سەییارە گوتوویانە: بیدعەتە سواری بن، بۆ تەیارە گوتوویانە: حەڕامە، وێنەی فۆتۆگرافییان بە حەڕام داناوە، سەیارە لێخوڕینی ئافرەت، پار ڕێگایان پێدا! زۆر شتی دیکەش، کە ئەوە هیچی پەیوەندیی بە دینەوە نەبووەو، پەیوەندیی بە عورف و نەریتی دواکەوتووانەی ئەو کۆمەڵگایانەوە بووە، کە بەگشتیی دەوڵەتانی کەنداو بەو شێوەیەن، ئێستاش زۆریان بڕوایان بە هەڵبژاردن نیە، بڕوایان بەوە نیە حیزب دروست بێ، بەتایبەتی لە سعوودیە، ئەوانە

وەك گوتم: پەیوەندییان بە عورف و نەریتی کۆمەڵگاوە هەیە، دین لێیان بەرپرسیار نیە، چونکە دین وای نەگوتوە، ئەوەتا خەڵکی میصریش مسوڵمانن و عالیمی گەورە گەورەشی لێنە و، ئەو جۆرە بیرۆکە سەیر و سەمەرانەیان نیە، هەروەها وڵاتانی دیکەی دنیای ئیسلام، وەك بۆخۆتان دەبینن.

ئنجا ئەگەر تەماشا بکەین، پێغەمبەری خاتەم (صلى الله عليه وسلم)و خەلیفە ڕاشیدەکانی لەبواری دنیاداریيدا، زۆر داهێنانیان کردوە، چەند شتێك بەنموونە دێنمەوە:

١- یەکێك لەوانە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم)، لە جەنگی خەندەك {جەنگی ئەحزاب}دا، سەلمانی فارسیی پێی گوت: ئەی پێغەمبەری خوا! ئێمە لە وڵاتی فارس، کە شەڕمان دەبوو لەگەڵ دوژمن، ئەو شوێنانەی کە پێ دەشتن و دوژمن دەتوانێ لێیانەوە بێ، خەندەقمان لێدەدا، چاڵمان لێدەداو هەڵمان دەکەند، بۆ ئەوەی دوژمن نەتوانێ بپەڕێتەوە، لە شوێنە بەرزەکانیش بورجمان دادەنان و پاسەوان و ئێشکچییمان تێدا دادەنان، پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، ڕایەکەی سەلمانی وەرگرت و خەندەکی لێدا[1]، کافرەکان کە هاتن تووشی شۆك بوون، شتێکی سەیر بوو، چونکە عادەت نەبوو لەنیوە دورگەی عەرەبییدا، عەرەب لە شەڕدا ئەو جۆرە تاکتیکە بەکاربێنن.

٢- بۆ یەکەمجار لە سوپای پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم)، هەر کام لە ئامێری دەببابەو مەنجەنیق[2] بەکار هێنران، کە پێشتر لە نیوە

---

(١) السيرة النبوية لابن هشام، ج٣ ص١٠٩.

(٢) مەنجەنیق شتێکە وەك مەدفەعی ئێستا بەردی گەورەو ئاسنیان خستۆتە

دورگەی عەرەبییدا ئەوانە بەكارنەهاتبوون، هەرچەندە لە وڵاتانی ڕۆم و فارس و چین و هینددا هەبوون[1].

٣- پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ویستی نامە بنووسێ بۆ پادشای فارس و ڕۆم، یەكێ لە هاوەڵان گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا! (صلى الله عليه وسلم)، پادشایەكان نامەیەك ناخوێننەوە، مۆر نەكرابێ، فەرمووی: مۆرێكم بۆ دروست بكەن، نەیفەرموو: بیدعەتە، یان: چۆن لاسایی ڕۆم و فارس بكەینەوە؟ مادام شتێكی باشە، دەكەین، تاكو پادشایەكە بزانێ كە ئەو نامەیە ئەو كەسە ناردوویەتی، ئەگەر نا ڕەنگە نامەی دیكەی بەناوی ئەوەوە بۆ بچێ، بەڵام كە خەتم كرابوو، ئەوە دیارە كە ئەو نامەیە لەو لایەنەوە هاتوە، ئەوە بوو مۆرێكیان بۆ دروست كردو، نامەكانی كە ناردنی بۆ كیسرا و هیرەقل و بۆ پادشاكانی دیكە، مۆری دەكردن[2].

٤- لەسەردەمی ئەبووبەكردا خوا لێی ڕازی بێ، قورئان لە دوو توێی موصحەفدا كۆكرایەوەو، لەسەردەمی عوسماندا خوا لەهەمویان ڕازی بێ، زیاتر ڕێكخراو، بەو شێوەیە كە قورئان ئێستا لەبەر دەستی ئێمەدا هەیە، هەڵبەتە لەسەردەمی پێغەمبەردا (صلى الله

نێوو پێیان هەڵداوە، پێیان فڕێداوە بۆ نێو قەڵا كۆشك، بۆ ئەوەی ئەو قەڵایە بڕووخێنن، دەببابەش هەر وەك دەببابەی ئێستا پێچكەی هەبوون، لە تەختە دروستكراوەو، هەندێك جەنگاوەر چوونە بن تەختەكان بۆ ئەوەی تیرو زەبر كاریان لێ نەكاو، بچن قەڵایەكەی پێ بڕووخێنن.

(١) هەمان سەرچاوە، ج٤، ص٢٧٤.

(٢) فتح الباري شرح صحيح البخاري، ج٦ ص ١٠٨، و (مآثر الإنافة في معالم الخلافة) القَلْقشندي، ص١١٧، ١١٨.

علیه وسلم)، هەر ئاوا بوو، بەڵام نەخرابووە نێوان دوو بەرگەوە، لەسەر لەوح و شتی دیکە نووسرابووو لە سینەی هاوەڵاندا هەبوو.

٥- سێ خەلیفەکان لە مەدینە بوون، واتە: پایتەختی دەوڵەتی ئیسلامیی مەدینە بوو، بەڵام عەلی خوا لێی ڕازی بێ، پایتەختی گواستەوە بۆ کووفە، دوایی لە سەردەمی موعاویەو بەنی ئومەییەدا، پایتەختی دەوڵەت دیمەشق بوو لەشام، دوایی لەسەردەمی عەبباسییەکاندا هاتە بەغداو، لەسەردەمی عوسمانییەکاندا چووە ئەستەمبوول، چونکە کاروباری دنیایی بوو، هەر کامێکیان تەماشایان کرد، وا باشە کوێ پایتەختی حوکمڕانییەکەی بێ؟ کوێی بە باشتر زانیوە، لەکوێ زیاتر شوێنکەوتووان و خەڵکی هەبووە، ئەوێی کردۆتە پایتەخت.

٦- هەڵسوکەوتکردن لەگەڵ ئۆپۆزسیۆندا، ئەوە عەلی خوا لێی ڕازی بێ، ڕەنگێکی بۆ ڕشتووین، ڕەنگێکی زۆر چاك، چۆن مامەڵەی کرد لەگەل خەواریجدا، کە لە پێش ئەودا بەو شێوەیە نەبوو، لە پێشوودا بەڵێ ناکۆکیی و دووبەرەکیی هەبوو، بەڵام لەپێش ئەودا، ئەوە نەبووە خەلیفەیەك هەبێت و خەڵکێکیش ببنە نەیارو بەرهەڵستکاری و شەڕی لەگەڵدا بکەن!

٧- عومەر خوا لێی ڕازی بێ، زۆر داهێنانی ئیداریی کردن:

یەك: دیوانەکان (دواوین)ی دانان: دیوانی سەربازان، دیوانی خەڕاج، دیوانی زەکات، پێشتر وا نەبوو، (بیت المال) هەبوو هەرچی بۆی دەهات یەکسەر دەیاندا بەخەڵك، بەڵام تەماشایان کرد سوپا دروست بوودو، ئێستا ئەو سوپایە پێویستیی بە مووچە دەکا، دەبێ ناونووس بکرێن، زەکات پێشتر هەر وا کۆدەکرایەوە و دابەشدەکرا، تەماشایان کرد:

دەبێ زەکات بنووسرێ، چەندە، چۆنە؟ ئەوانەی ئەمساڵ زەکاتیان پێدراوە، بە ئەندازەی کیفایەت، نابێ ساڵێکی دیکە وەری بگرن و، دەبێ بدرێ بەکەسانی دیکە.

دوو: هەر لەسەردەمی عومەردا خوا لێی ڕازی بێ، پۆستە (بريد) دانرا، کە پێشتر نەبوو.

سێ: هەروەها سجن داهێندرا.

هەروەها زۆر شتی دیکەی ئیداریی، هەمووشیانی لە دەوڵەتی فارس و ڕۆم وەردەگرت، چونکە عەرەب ئەزموونی حوکمڕانییان نەبوو، هەر خێڵ و تیرە و هۆز بوون، تەنانەت دیوانەکان لەسەردەمی عەبدولمەلیکی کوڕی مەڕواندا، واتە: سەد ساڵ زیاتر تیپەڕیبوو، ئەمجار دیوانەکان کران بە عەرەبیی، واتە: ئەوەی لەلای ڕۆژهەڵات بوون، هەر بە فارسیی نووسرابوون، ئەوەی دیکەش هەر بە ڕۆمیی، لەسەردەمی (عبدالملك)دا دیوانەکان کرانە عەرەبیی گوتیان: با بەزمانی عەرەبیی بیاننووسین.

هەروەها دراو (عُملَة) پێشتر دراوی فارسەکان زیو بوو، پێی دەگوترا: (درهم)، دراوی ڕۆمەکان زێڕ بوو، پێی دەگوترا (دینار)، ئنجا مسوڵمانان هەر درەمی فارسیی ساسانیی و، دیناری بێزەنتیی ڕۆمییان بەکاردەهێنا، ئەویش دیسان لەسەردەمی عەبدولمەلیکی کوڕی مەڕواندا دراو (سكة) یان لێدا، بەشێوەیەك نیشانەی دەوڵەتی ئیسلامیی لەسەر بوو.

کەواتە: زانایان، یان حوکمڕانان، ئەوانەی کە لەسەر ڕێی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ڕۆیشتوون، لەبواری دنیادارییدا، داهێنانیان کردوە.

بنەمای دەیـەم

بەعەقڵی فراوان و دڵسۆزیی و پەرۆش و ڕەوشتی بەرزەوە، هەوڵدان بۆ لێک نیزیک کردنەوەی مسوڵمانان، لەسەر بنەمای خاڵە هاوبەشەکانی نێوانیان

www.alibapir.com

ئەمەش یەکی دیکەیە، لەتایبەتمەندییەکانی زۆربەی مسوڵمانان، کە هەمیشە بەعەقڵی فراوان و، بەدڵسۆزیی و بەپەرۆش و، بەرەوشتی بەرزەوە، هەوڵیان داوە کە مسوڵمانان لێك نزیك بخەنەوە، لەسەر بناغەی خاڵە هاوبەشەکان، بۆ زانیارییتان! شیعە، خەواریج، موعتەزیلە، مورجیئە، قەدەرییە، جەهمییە، هەموو ئەوانە، هەمیشە خەریکی دەمارگیریی بوون، هەمیشە خەریکی ماڵ ماڵۆکێنە بوون، بەڵام جەماوەرو زۆربەی مسوڵمانان، هەر بە سینگی فراوان مامەڵەیان لەگەڵدا کردوون، ئەگەر تەماشای (صحيح البخاري) بکەین، ژمارەیەك لە ڕاوییەکانی شیعەن، خەواریجن، گوتوویانە: مادام فلانەکەس مرۆڤێکی باشە، کە بۆیان دەرکەوتوە ڕاستگۆیە و دادگەرە، ڕیوایەتیان لێ وەرگرتوە، بەڵام ئەوان، بۆ وێنە: شیعە، ڕیوایەتی هاوەڵانیان ڕەتکردۆتەوە، موعتەزیلە هی ئەوانی دیکەیان ڕەتکردۆتەوە، ئەوانی دیکە هی ئەوانی دیکەیان ڕەتکردۆتەوە، ئەوەتان بۆیە پێدەڵێم، تاکو ئێوەش ئاوا بن، (زۆربەی مسوڵمانان) بە عەقڵی فراوان، بە دڵی گەورە، بەبەزەیی، بەپەرۆش، بەبێ فەرق و جیاوازیی، بەتەبایی، لەگەڵ هەموو کەسدا مامەڵەیان کردوە، هەوڵیشیان داوە، هەمیشە مسوڵمانان کۆبکەنەوە سەر یەك، مسوڵمانان کۆ بن، پرژو بڵاو نەبن، بۆ ئەوەش خاڵە هاوبەشەکانیان ڕەچاو کردوون، نەك خاڵی جیاواز، خاڵی جیاواز ڕەچاوبکەی، هەرگیز دوو مسوڵمان نابن بەیەك، ئەبووبەکر و عومەر خوا لێیان ڕازی بێ، ڕا جیاییان بووە، عوسمان و عەلی ڕاجیاییان بووە، هەرگیز لە سەر بناغەی خاڵە جیاوازەکان، ناتوانرێ خەڵك کۆبکرێتەوە سەر یەك، بەڵکو دەبێ لەسەر بناغەی خاڵە هاوبەشەکان بێ.

با لەو بارەوە تەماشای چەند دەقێك بکەین:

١- خوای پەروەردگار لە سووڕەتی (آل عمران)، ئایەتەکانی: (١٠٢) و (١٠٣)دا دەفەرموێ:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا ﴿١٠٣﴾﴾

واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! وەك بۆ خوا شایستەیە پارێزی لێبکەن و، بە مسوڵمانەتییش نەبێ مەمرن، {کاتێك دەمرن، مسوڵمان بن، کاتێکیش ئینسان دەتوانێ بە مسوڵمانەتیی بمرێ، کە بە مسوڵمانەتیی ژیابێ، چونکە ئینسان لەسەر ئەوە دەمرێ، کە لەسەری ژیاوە}و، دەست بە ڕێسمانی خواوە بگرن بەتێکڕایی و پەرتەوازە مەبن.

٢- لە سووڕەتی (المائدة)دا دەفەرموێ: ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ ۖ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ ﴿٢﴾﴾.

واتە: هاوکاریی یەکدی بکەن لەسەر چاکەکاریی و پارێزکاریی و، هاوکاریی یەکدی مەکەن لەسەر گوناح و دەستدرێژیی.

٣- پێغەمبەریش (صلى الله عليه وسلم)، دەفەرموێ: {الْمُؤْمِنَ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا، وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ}، أخرجه البخاري برقم (٢٣١٤)، ومسلم برقم (٢٥٨٥)، والترمذي برقم (١٩٢٨) وقال: حسن صحيح، والنسائي برقم (٢٥٦٠)، وابن حبان برقم (٢٣١)، والديلمي برقم (٦٥٦٣)، والبيهقي برقم (١١٢٩١).

(ڕۆژێك پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، وتاری دەدا)، فەرمووی: بڕوادار بۆ بڕوادار وەك دیوار وایە، هەندێکی هەندێکی مەحکەم دەکات، (پەنجەکانیشی ئاوا خستنە نێو یەك).

دیوار بۆخۆتان دەزانن تێکهەڵکێش دەکرێ، بۆ ئەوەی مەحکەمتر بێ، ئیماندارانیش دەبێ پێکەوە بەو شێوەیە بن.

چوار بنەماو ڕاستیی گرنگ لەبارەی ئولفــەت و تەبایی مسوڵمانانەوە:

بە پێویستی دەزانم ئاماژە بە چوار ڕاستیی گرنگ بکەین، کە چۆن ئولفەت و تەبایی و یەکڕیزیی، لە نێو مسوڵماناندا پەیدا دەبێ و، چۆن پارێزگارییشی لێدەکرێ:

ڕاستیی یەکەم: عەقڵ و زانیاریی فراوان، تەبایی و کراوەیی و، عەقڵی گچکەو زانیاریی کەم، دەمارگیریی و داخراویی بەرهەم دێنن:

بەڵێ برا و خوشکەکانم! عەقڵ و زانیاریی فراوان، تەبایی و کراوەیی و، عەقڵی گچکە و زانیاریی کەم، دەمارگیریی و داخراویی بەرهەم دێنن، ئەوە وەك بنەمایەك لە مێشکی خۆتاندا تەبعی بکەن، هەمیشە عەقڵ و زانیاریی فراوان، لەگەڵ خەڵکدا تەبایی و گونجاویی و کراوەیی بەرهەم دێنێ، بەڵام عەقڵی گچکەو دڵی بچووك و زانیاریی کەم، دەمارگیریی و داخراویی لەمرۆڤدا پەیدا دەکات، هەڵبەتە مەگەر زۆر ناچار بم، ئەگەر نا نامەوێ ناوی هیچ لایەنێك بێنم، بەڵام دەشمەوێ ئێوەش و ئەوانەی دوای ئێوەش، کە ئەم مەوسووعەیە دەخوێننەوە، یان گوێیان لەوتارەکان دەبێ، تێبگەیەنم، کە لەنێو مسوڵماناندا کەسانێك هەن، لەسەر بچووکترین شت، ئامادەن گەورەترین هەرا و کێشە بنێنەوە، هی وا هەیە ڕایەکی هەیە، لەجیاتی ئەوەی وەك بۆچوون و بیروڕا مامەڵەی لەگەڵدا بکات، وەك دین مامەڵەی لەگەڵدا دەکات، ئنجا لە ئەنجامی ئەوەدا کەتۆ بۆچوونێکت وەك دین تەماشا کرد، مانای وایە هەرکەسێك ئەو بۆچوونەی نەبێ،

دینی نیە، ئەوانەی کە گومراکردنی مسوڵمانان و، بە فاسق دانانیان و، بەکافر دانانیان و، پاشان حەڵاڵ کردنی ماڵ و سامان و نەفس و ناموسیان، دەکەنە پیشە، ئەوە لە عەقڵی گچکە و زانیاریی کەمیانە.

دوو قـوڵـــە نەزیلـــە:

١)- جارێك نوێژم دەکرد، یەکێك لە تەنیشتم بوو، زۆر بە ئەدەب و شەرم گوتی: مامۆستا! ئەوە چۆنە لە تەحییاتدا پەنجەت ناجووڵێنی؟ گوتم: دەزانم ئەوەش سوننەتە، بەڵام ئەوەی دیکەم پێ بەهێزترە، کە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)، جارێك یان دووجار پەنجەی جووڵاندوەو ئیشارەی پێکردوە، ئنجا ئەوە لە (صحیح مسلم)[1]دا هاتوە، بەڵام ئەوی دیکە لە (سنن البیهقي)[2]دا هاتوەو من ئەوڕایەم پێ بەهێزترە، بەڵام ئەگەر تۆش وا بکەی، هیچ پێی قەڵس نیم، گوتی: نا ئەوە سوننەتە، گوتم: ئەوەش سوننەتە و ئەویش سوننەتە، بەڵام من ئەوەم پێ سوننەتترەو بەڵگەکەی بەهێزترە، ئێستا من ئەوەی تۆم بەبەڵگەی زەعیفەوە قبووڵە، تۆ بۆچی ئەوەی منت بە بەڵگەی بەهێزەوە قبووڵ نیە؟!

٢)- جارێك یەکێك لە حەجێ یان لە عومرە هاتبۆوە، گوتی: مامۆستا! ئەو ڕەش پێستانە زۆریان شیعەن، گوتم بۆچی؟ گوتی: دەست ناگرن، منیش گوتم: نەخێر وانیەو ئەگەر تۆ شارەزاییەکەت زیاتر بووایە، دەتزانی کە ئیمام مالیك دوو ڕای هەن و، ئەوانە مالیکیی مەزهەبن و شیعە نین، کیشوەری ئەفریقیا شیعەی زۆر

---

(١) صحيح مسلم بشرح النووي (٧٩/٥).

(٢) سنن البيهقي (١٣٢/٢).

کەم لێیە، یان هەر لێی نیە، ئیمام مالیك لە بارەی دەستگرتنەوە دوو ڕای هەن، ڕایەکیان: بریتیە لە (إسبال) واتە: دەست نەگرتن کاتێ کە ڕادەوەستن، ڕایەکەی دیکەشی: بریتیە لە دەست گرتن، ئنجا ئەوانەی کە دەست ناگرن مالیکیی مەزهەبن، گوتی: وامزانی هەموویان شیعەن، گوتم: ئاخر ئەگەر عیلمەکەت زۆربایە، ئەو بۆچوونەت بۆ دروست نەدەبوو!

ئنجا بیکەن بەبنچینە لەلای خۆتان، عەقڵی فراوان و زانیاریی زۆر، دڵ گەورەیی و، لێبوردەیی و، تەبایی و، کراوەیی لە ئینساندا پەیدا دەکات، نەك هەر لە بازنەی مسوڵمانەتییدا، لەگەڵ نا مسوڵمانانیشدا.

تەماشا بکەن! جارێك پیاوێك بەناوی: (أشج عبد قیس) دێ بۆ خزمەتی پێغەمبەری خوا، سەرۆکی وەفدێکە هاتوون مسوڵمان بن، پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دەفەرموێ: ئەی ئەشەج! ئەوە بۆچی لە قەومەکەت دوا کەوتی و ئەوان پێش تۆ هاتن؟ ئەسڵەکەی لە (صحیح مسلم)دایە، بەڵام تەفصیلەکەی لە (سنن)دا هاتوە، ئەویش دەڵێ: قەومەکەم هاتن، منیش سەرۆکی قەومەکەی خۆم بووم، بەڵام پێم لایق نەبوو بە بەدەنی ئارەقاویی و بەتۆز و خۆڵی ڕێیەوە و، بەبەرگێکی نەگونجاوەوە بێمە خزمەت تۆ، بۆیە لەڕێگادا خۆم شۆرد، بۆنی خۆشم لەخۆمداو بەرگم گۆڕی، گوتم: ئاوا لایقە بێمە مەجلیسی جەنابت، پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم) یش تەماشای کردو فەرمووی: {إِنَّ فِيكَ خَصْلَتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ: الْحِلْمُ، وَالأَنَاةُ} أخرجه مسلم برقم: (١٧).

واتە: تۆ دوو سیفەتت تێدان، خوا خۆشی دەوێن، هێدیی و مەندیی و، پەلەنەکردن.

(الحِلْم) پێچەوانەی زوو تووڕە بوونەو، (الأَنَاةُ)یش پێچەوانەی پەلە کردنە، پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) تەماشای کرد: پەلەی نەکردوە وەك قەومەکەی یەکسەر بێتە خزمەتی، لە ڕێیە خۆی شۆردوەو بەرگی خۆی گۆڕیوەو خۆی بۆن خۆش کردوە، ئەوجار هاتۆتە خزمەتی! چونکە دوو سیفەتی تێدا بوون، کە خوا خۆشی دەوێن، ئێمەش ئەگەر سیفەتی باشمان لە هەر کەسێکدا بینی، دەبێ سیفەتە باشەکەیمان خۆش بوێ، ئەگەر سیفەتی خراپیشمان لە هەرکەسێکدا بینی، با مسوڵمانیش بێ، دەبێ ڕقمان لەو سیفەتە خراپەی بێ.

ڕاستیی دووەم: دڵسۆزیی و پەرۆشیی، مایەی نەرمیی و گونجاویی و، دڵ ڕەقیی و بوغز، هۆکاری یاخیی بوون و سڵەمینەوەن:

بەڕێزان! لێتان وەسیەت بێ، هەمیشە بۆ خەڵك دڵسۆز بن، مرۆڤ کافر بێ یان مسوڵمان، بۆی دڵسۆز بن و، بۆی بە پەرۆش بن، بۆی دڵسۆز بن یانی: چی بۆی چاکە، ئەوەتان بۆی بوێ، ئەدی پێغەمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَم) بە گەلە کافرەکانی خۆیانیان نە فەرمووە:

﴿وَأَنَا۠ لَكُمْ نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾﴾ الأعراف

من بۆ ئێوە دڵسۆزێکی ئەمیندارم، هەرچەندە خەڵکەکەیان کافریش بوون! ئنجا ئەگەر ئینسان بۆ خەڵك دڵسۆز بێ و، بۆیان بە پەرۆش بێ، ئەوە وای لێدەکات لەگەڵیان دڵنەرم و بەڕەحم بێ، بەڵام ئەگەر بوغزو غەرەزت لەدڵدا هەبێ بەرامبەریان، ئەوە وات لێدەکات کە دڵت ڕەق بێ و، قسەت زبر بێ و، ڕەفتارت ناشایست

بێ، هی وامان هەیە وادەزانێ سوننەتە، یاخود لە مسوڵمانەتییە، ڕووت لەگەڵ خەڵکی گرژ و مۆن بێ! لەگەڵ ئەوەشدا کە هیچ کەس لە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم)، ڕوو خۆشتر نەبووە، هیچ کەس لەو قسە خۆشتر نەبووەو، هیچ کەس لەو بەڕێزتر نەبووە، لەگەڵ کافر و لەگەڵ مسوڵمان، زۆر کەسی بەڕەوشتی جوانی، خستۆتە ژێر کاریگەریی خۆی، کەچی ئێمە هی وامان هەیە، وادەزانێ نەك لەڕووی کافران، لە ڕووی مسوڵمانانیشدا، دەبێ گرژ و مۆن و مرچ بێ، سڵاویشیان لێ نەکەی و، سڵاویشیان کرد، جوابیان نەدەیەوە! ئایا ئەوە چ عیلاقەی بە ئیسلامەوە هەیە؟ نەخێر بەڵکو ئەوە میزاج و تەبیعەتێکی نەخۆشە، ئەو ڕەفتارانە لە ئینساندا پەیدا دەکات، ئنجا ئێمە دەبێ شوێنکەوتووی شەریعەت بین، نەك شوێنکەوتووی تەبیعەت، بەتایبەت تەبیعەتێکی نەخۆش، کە پێت وابێ دەبێ لەگەڵ خەڵك مۆن و مرچ بی و، پێت وابێ کە خۆت لەخەڵکی زۆر چاکتری!

لێشتان وەسیەت بێ: ئەوانەی کە لەگەڵ خەڵك ڕوو گرژ و قسە ڕەقن، لەبەر ئەوەیە کە خۆیان پێ لە خەڵکی چاکترە، بەڵام هەر ئەسڵی خۆ پێچاکتر بوون لەخەڵك، خراپە، دەبێ خۆت پێ وەك ئەوان، یان لەخوار ئەوانەوە بێ.

ڕاستیی سێیەم: بەبێ ڕەوشتی بەرز و ئاکاری پەسەند، جیاوازییەکانی یەکدی تەحەممول ناکرێن:

مسوڵمانان چۆن دەتوانن جیاوازییەکانی یەکدی تەحەممول بکەن؟ دەبێ ڕەوشتمان بەرز بێ لەگەڵ یەکدی، ئاکارمان پەسەند و جوان بێ، مەبەستم ئەوەیە: یەکێك لە ڕەوشتە بەرز و جوانەکان، ئەوەیە کە ئینسان، ئەوەی بەخۆی ڕەوا دەبینێ، بەخەڵکیشی ڕەوا ببینێ، لە کتێبێکدا خوێندمەوە دەڵێ: یەکێك لەگەڵ زانایەك قسەی دەکرد، گوتی: فڵان زانا، من لێم بیستوە ئاوای گوتوە لەبارەی ئەو مەسەلەیەوە، ئەدی تۆ چی دەڵێی؟ گوتی: منیش دەڵێم: ڕام ئاوایە، گوتی: بەڵگەت چییە لە قورئان و سوننەت؟ گوتی: تۆ بەڵگەی قورئان و سوننەتت هێناوەتەوە؟ گوتی: نەخێر، گوتی: ئەدی بۆچی من مولزەمم، تۆ لە زانایەکت بیستوە، منیش بۆخۆم زانام، من دەڵێم: ڕام وایە، تۆ دەڵێی: بەڵگەت چییە لە قورئان و سوننەت؟ من کە زانام، دیارە لە قورئان و سوننەت تێگەیشتووم، بەڵام تۆ کە موقەللیدی زانایەکی، بۆچی بەڵگەی قورئان و سوننەت ناهێنیەوە، کەچی داوا لەمن دەکەی؟ ئەوەیە پێوان بە دوو پێوەر (الكَيل بِمِيكالَين).

زۆر گرنگە ئینسان چی بەخۆی ڕەوای دەبینێ، ئەوەش بەبەرانبەرەکەی ڕەوا ببینێ، ئەوە ڕەوشتێکی زۆر جوانە، چی بۆخۆی پێ چاکە، ئەوەشی بۆوان پێ چاك بێ، چی بۆخۆی پێ خراپە، ئەوەشی بۆوان پێ خراپ بێ، ئنجا بەبێ ڕەوشتی بەرزو جوان و، بەبێ ئاکاری جوان، خەڵك ناتوانێ جیاوازییەکانی یەکدی تەحەممول بکات.

ڕاستی چوارەم: هەرکەسێك لە کار و پڕۆژەی هەرەوەزیی و پێکەوەییدا، بەدوای خاڵی هاوبەشی نێوان خۆی و بەرامبەرەکانیدا نەگەڕێ، هەرگیز هەتا سەر بڕناکات، مەگەر خۆی یان بەرامبەرەکانی فۆتۆکۆپی و لاساکەرەوەیەکی بێ لام و جیم بن:

بەڕێزان! من لەخزمەتتان دام، ئێوە چەند برا و خوشکێکن، ئەو قسانەی بۆتانیان دەکەم، تێگەیشتنی منن بۆ ئیسلام، ئنجا ئەگەر ئەو چاوەڕوانییەم لێتان هەبێ کە هەرچی گوتم، بڵێن: لە سەدا سەد وایە، مانای وایە دەمەوێ ئێوە فۆتۆکۆپی من بن، یان وەك کۆڕسێك بن، چیم گوت، ئێوەش دووبارەی بکەنەوە! بەڵام هەر کەسێك ئاوا بیربکاتەوە، ناتوانێت لەگەڵ خەڵکدا بژی.

ئێمە زۆر جار ئەوەمان لێ بە تێبینی گیراوە، پێیان گوتووم: مامۆستا! کۆمەڵی ئیسلامیی ڕای جیاوازی تێدایە، یەکێك وا دەڵێ و یەکێك وا دەڵێ، بە تایبەتی لەو بابەت و مەسەلانەدا کە ڕاجیایی هەڵدەگرن، لەوەڵامدا گوتوومە: ئەوە نیشانەی ڕاستیی ڕێبازی ئێمەیە، ئەدی نابێ ڕاجیایی هەبێ؟ هاوەڵان خوا لێیان ڕازی بێ، نەیانتوانیوە لە هەموو شتێدا یەك ڕا بن، ئەبوو بەکر و عومەر خوا لێیان ڕازی بێ، نەیانتوانیوە لەسەر هەموو مەسەلەیەك هاوڕابن، لە هەموو کەسیش چاکتر بوون لە دوای پێغەمبەر(صلی الله علیه وسلم)، بۆیە هەمیشە کاری هەرەوەزیی و کاری پێکەوەیی، پەکی لەسەر ئەوە کەوتوە، کە ڕای جیاوازی بەرانبەر قبووڵ بکەین و، گوێی بۆ بگرین، وەك (شافعي) خوا لێی ڕازی بێ، ئەو بنچینەیەی داناوە کە بە حەقیقەت بنچینەیەکی زێڕینە دەڵێ: (رأيي صوابٌ يَحتَملُ الخطأ، ورأيُ غَيري خطأ يَحتَمل الصواب)، بۆچوونی خۆم

پێ ڕاستەو دەگونجێ هەڵە بێ، بۆچوونی بەرانبەرەکەم پێ هەڵەیەو، دەشگونجێ ڕاست بێ.

بەڵام ئەوەی بڵێ: بۆچوونی من ڕاستە و ناگونجێ هەڵە بێ و، بۆچوونی بەرانبەرەکەم هەڵەیە و ناگونجێ ڕاست بێ! ئەوە عەینی فیرعەونایەتییە، فیرعەون دەیگوت:

﴿مَآ أُرِيكُمۡ إِلَّا مَآ أَرَىٰ وَمَآ أَهۡدِيكُمۡ إِلَّا سَبِيلَ ٱلرَّشَادِ ٢٩﴾ الزمر

هەر ئەوەتان پێ دەڵێم کە من دەیڵێم و، ئەوەی منیش دەیڵێم، هەمووی ڕاستە.

برا و خوشکان! خەڵکی وا دەبینن کە ئیددیعای شوێنکەوتنی سەلەفی صالح دەکات، بەڵام وەك فیرعەونیش بیردەکاتەوە، نەك لە بواری ئیمان و عەقیدەدا، بەڵکو لە بواری مەسەلەی گچکە گچکەو لە وردە بابەتاندا، شتی بچووك بچووك دەکاتە بیانووی ئەوەی کە: نابێ فڵان کەس بدوێندرێ، نابێ فڵان کەس سڵاوی لێبکرێ! بە حەقیقەت ئەو شتانە نەخۆشیین، هەرگیز پێشینی چاکی ئێمە، بەو شێوەیە نەبوون، مسوڵمانانی لەدین تێگەیشتووو لەدینداریيدا پێگەیشتووش، هەرگیز نابێ ئاوا بن.

خوا بە لوتف و کەرەمی خۆی ئێمە وا لێبکا، کە بە ڕەوشتی بەرز و جوان و، بە بەزەیی و پەرۆش، هۆکار و فاکتەری ئەوە بین کە مسوڵمانان پێکەوە بن، ڕێك بن، تەبا بن، یەکڕیز بن.

بنەمای یازدەیەم

کـۆشش کردن (إجتهـاد)، بۆ هەڵهێنجانی حـوکمـە شـەرعییەکان لە قـورئـان و سـوننەتدا، بەگشـتیی فەرزی کیفایەیە، کەسێکیش توانای نەبێ، لەسەری پێویسـتە لە زانـایان بپرسـێ و، بەرچـاو ڕوونـانە شوێنیان بکەوێ، نەک کوێـرانە لاسـاییان بکاتـەوە

www.alibapir.com

برا و خوشكانی بەڕێز!

لەم باسەدا: مەسەلەی (إجتهاد) - كە تایبەتمەندییەكی گەورەو گرنگی جەماوەری مسوڵمانانە- دەتوێژینەوە: (إجتهاد) چییە؟ تەقلید چۆنە؟ شوێن كەوتن (إتِّباع) چۆنە؟ ئەو سێ وشەیە: (الإجتهاد، التقليد، الإتباع)، هەر كامێكیان چەمك و واتای تایبەتیی و جیاوازی خۆی هەیە.

سەرەتا با تەماشای ئەم چەند دەقە بكەین:

١- لە سوورەتی (التوبة)، ئایەتی (١٢٢)دا، خوا سبحانه و تعالى دەفەرموێ:

﴿ فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوا۟ فِى ٱلدِّينِ وَلِيُنذِرُوا۟ قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوٓا۟ إِلَيْهِمْ لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُونَ ﴿١٢٢﴾ ﴾،

واتە: دەبووایە لەهەر كۆمەڵێكی زۆری بڕواداران، كەمێكیان دەرچووبان بۆ ئەوەی لەدیندا شارەزا بن و، دوایی كە گەڕانەوە بۆ لای خەڵكەكەیان، هۆشیاریان بكەنەوە، بەڵكو وریا بن، لە هەڵە و پەڵە پارێزراو بن.

٢- لە سوورەتی (النساء) ئایەتی (٨٣)دا، خوا دەفەرموێ:

﴿ وَإِذَا جَآءَهُمْ أَمْرٌ مِّنَ ٱلْأَمْنِ أَوِ ٱلْخَوْفِ أَذَاعُوا۟ بِهِۦ ۖ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى ٱلرَّسُولِ وَإِلَىٰٓ أُو۟لِى ٱلْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ ٱلَّذِينَ يَسْتَنۢبِطُونَهُۥ مِنْهُمْ ﴿٨٣﴾ ﴾

واتە: (بەسەرزەنشتكردنەوە باسی دڵ نەخۆشەكان، یان باسی مونافیقەكان دەكات) دەفەرموێ: هەركاتێك هەواڵێكی پەیوەست

بەهێمنیی و ئاساییشەوە، یاخود کە پەیوەندیی بە ترسەوە هەبێ، بۆیان بێ، یەکسەر بڵاوی دەکەنەوەو، ئەگەر ئەو هەواڵەیان بۆ لای پێغەمبەر گێڕابایەوە، هەروەها بۆ لای کاربەدەستانیان لە خۆیان (بۆ لای مشوورخۆرانیان)، ئەوانەیان کە توانای هەڵهێنجانیان هەیە، دەیانزانی (واتە: دەیانزانی ئایا ئەو هەواڵە بەکەڵکی بڵاوکردنەوە دێ، یان دەبێ بشاردرێتەوە؟).

٣و٤- لە سوورەتی (الأنبياء) ئایەتی (٧)و، لە سوورەتی (النحل) ئایەتی (٤٣)دا خوای کاربەجێ بەیەك عیبارەت دەفەرموێ:

﴿فَسۡـَٔلُوٓاْ أَهۡلَ ٱلذِّكۡرِ إِن كُنتُمۡ لَا تَعۡلَمُونَ ٤٣﴾

واتە: ئەگەر نازانن، لە شارەزایان بپرسین.

٥- پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ: {مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ} أخرجه أحمد برقم (١٦٩٢٤)، والبخاري برقم (٧١)، ومسلم برقم (١٠٣٧)، وابن حبان برقم (٨٩)، وأخرجه أيضا: الدارمي برقم (٢٢٤).

واتە: هەرکەسێك خوا چاکەی بۆی بوێ، لە ئاییندا شارەزای دەکات.

بابەتی (إجتهاد و تقليد و إتِّباع)

ئەم بابەتە گرنگ و هەستیارە لە پێنج بڕگەدا دەتوێژینەوە:

بڕگەی یەکەم: پێناسەی (إجتهاد) و (تقليد):

أ- (الإجـتـهـــــاد):

یـەك: لە ڕووی زمانەوانییەوە:

وشـەی (إجـتهاد)، لە ڕووی زمانەوانییەوە، لەسەر کێشی (إفتعال)ە، لە (جُهـــد)ەوە هاتوە، (إجتهـــاد) واتە: خۆماندووکردن، هەوڵدان، کۆشش کردن.

دوو: لەڕووی زاراوەییەوە، بەم جۆرە پێناسە کراوە:

١)- (الغزالي) دەڵێ: {بَذْلُ المجتهد وُسْعهُ في طلب العلم بأحكام الشريعة، والإجتهاد التام أن يبذل الوسع في الطلب، بحيث يَحُسُّ من نفسه بالعَجز عن مزيد طلب}[1]، واتە: (إجتهاد) بریتیە لەوەی کە کۆششکەر (مجتهد)، هەوڵی خۆی بدات بۆ وەدەست هێنانی زانیاریی بە حوکمە شەرعییەکان و، کۆشش کردنی تەواو ئەوەیە کە، بابای کۆششکەر (مجتهد)، ئەوپەڕی توانای خۆی بەکاربێنێ، بەشێوەیەك کە هەست بکات هیچی دیکە توانای نەماوە.

---

(١)) المستصفى من علم الأصول، ج٢، ص٣٨٢.

واتە: مەسەلەیەکی کە دێتە پێش، هەموو عەقڵی خۆی تێدا بەکاربێنێ و هەوڵی خۆی تێدا بدات، کە ئایا ئەو مەسەلەیە حوکمە شەرعییەکەی چۆنە؟

٢- (الجصاص) دەڵێ: {فَهُوَ بَذْلُ الْمَجْهُودِ فِيمَا يَقْصِدُهُ الْمُجْتَهِدُ وَيَتَحَرَّاهُ، إلَّا أَنَّهُ قَدْ اخْتُصَّ فِي الْعُرْفِ بِأَحْكَامِ الْحَوَادِثِ الَّتِي لَيْسَ لِلَّهِ تَعَالَى عَلَيْهَا دَلِيلٌ قَائِمٌ يُوصِلُ إلَى الْعِلْمِ بِالْمَطْلُوبِ مِنْهَا، لِأَنَّ مَا كَانَ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهِ دَلِيلٌ قَائِمٌ، لَا يُسَمَّى الإِسْتِدْلَال فِي طَلَبِهِ اجْتِهَادًا}[1]، واتە: ئیجتیهاد بریتیە لەوە کە لەلایەن بابای کۆششکارەوە ئەوپەڕی توانای بەکاربهێندرێ و زۆر بخەفترێ بۆ زانینی شتێك، بەڵام لە ڕووی عورفی زانایانەوە، ئیجتیهاد مەبەست پێی هەوڵدانە، بۆ زانینی حوکمی ئەو ڕووداوانەی کە ڕوو دەدەن، لەوانەی کە خوای بەرزو مەزن بەڵگەیەکی ئاشکرای لەسەر نەفەرموون، چونکە هەرشتێك کە خوا حوکمەکەی بە ئاشکرا فەرمووبێ، ئەوە بەڵگە لەسەر هێنرانەوەی پێی ناگوترێ ئیجتیهاد.

یانی: کە ئێمە بزانین نوێژ فەرزە، پێنج فەرزەی نوێژەکان، پێویستیمان بەئیجتیهاد نیە، چونکە ئەوە خوا فەرموویەتی و پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرموویەتی:

﴿ وَأَقِيمُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ ﴿٤٣﴾ ﴾ البقرة.

هەروەها بۆ ڕۆژووی مانگی ڕەمەزان فەرموویەتی:

﴿ كُتِبَ عَلَيْكُمُ ٱلصِّيَامُ ﴿١٨٣﴾ ﴾

---

(١) الفصول في الأصول، ج٤ ص ٩-١١.

ئەوە پێویستی بە ئیجتیهاد نیە، ئیجتیهاد ئەوەیە حوکمەکەی دیار نەبێ، بەڵام شتێك کە دەقی لەسەر بێ، ئەوە وشەی ئیجتیهادی بۆ بەکار نایەت.

٣- (د. عبدالله درّاز) دەڵێ: {الإجتهاد استفراغ الجهد وبذل غاية الوسع، إما في درك الأحكام الشرعية وإما في تطبيقها}[١]، واتە: ئیجتیهاد بریتیە لە بەکارهێنانی ئەوپەڕی توانا، سەرف کردنی ئەو پەڕی وزە، یان بۆ زانینی یاسا شەرعییەکان، یاخود بۆ جێبەجێ کردنیان لە واقیعدا.

ب- التـقــلــيـد[٢]:

١- (الباجي) دەڵێ: {هو إلتزام حكم المقلَّد من غير دليلٍ}[٣]، واتە: تەقلید بریتیە لە پابەندیی بەقسەی کەسێکەوە کە تەقلیدی لێ دەکرێ، بەبێ ئەوەی کە بەڵگە هەبێ، داخۆ پێکاویەتی یان نەیپێکاوە.

٢- هەر لە سەرچاوەی پێشوودا، ئاواش پێناسە کراوە: {الرجوع في الحكم إلى قول المُقَلَّدِ من غير علم بصوابه ولا خطئه}[٤]، واتە: بریتیە لە گەڕانەوە بۆ قسەی کەسێك کە پەیڕەویی لێ دەکرێ، بەبێ زانینی ئەوە کە پێکاویەتی، یان نەیپێکاوە.

---

(١) تعليق عبدالله دراز على الموافقات للشاطبي، ج٤ ص ٨٩، ئەم پێناسەیە ژمارەك لە زانایان بۆ وێنە: (د. أحمد الريسوني) کە لەم ڕۆژگارەی ئێمەدا بە پیاوێکی بلیمەت دادەنرێ لەبواری (أصول الفقه)دا، دەڵێ: باشترین پێناسەیە.

(٢) وشەی تەقلید زانایان بەکاریان هێناوە، کە من بۆخۆم لەگەڵ ئەوەدا نیم ئەم وشەیە بەکاربهێندرێ، دواییش ڕوونی دەکەمەوە، بۆچی!

(٣) إحكام الفصول في أحكام الأصول، للباجي، ص ١٧٣.

(٤) سەرچاوەی پێشوو ص٧٢١.

٣- (جلالالدين المحَلِّي) دەڵێ: {التقليد قبول قول القائلِ بلا حجة يذكرها}[(١)] واتە: تەقلید بریتیە لە وەرگرتنی قسەی کەسێك بەبێ بەڵگەیەك کە باسی بکات.

٤- هەروەها هەر لە هەمان کتێبدا، ئاواش پێناسە کراوە: {إلتزام المكلَّفِ في حكمٍ شَرعيٍّ مَذهب مَن ليس قوله حجة بذاته} بریتیە لەوە کە مرۆڤی ئەرکدار (مكلَّف) {ئەو کەسە کە ئەرکی شەرعیی دەکەوێتە سەرێ}، لەحوکمێکی شەرعییدا، پابەند بێ بەقسەی کەسێکەوە، کە ئەو کەسە قسەکەی لە زاتی خۆیدا، بەڵگە نیە.

ئەوەش پێناسەکی جوانە، چونکە ئایا ئەگەر تۆ بەدوای فەرموودەی خوا بکەوی، پێت دەگوترێ موقەللید؟! ئەدی ئەگەر بەدوای فەرموودەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بکەوی، پێت دەگوترێ موقەللید؟! کردەوەکەت پێی دەگوترێ تەقلید؟ نا، چونکە فەرموودەی خواو قسەی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) لەخودی خۆیاندا بەڵگەن و، جگە لەخواو پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) هیچ کەسێك قسەکەی بەڵگە نیە، بۆیە زانایان گوتوویانە: (أقوال العلماء يُستَدلُّ لَها وَلا يُسْتَدلُّ بها) قسەی زانایان بەڵگەی لەسەر دەهێندرێتەوەو، بەبەڵگە ناهێندرێتەوە، تۆ ئەگەر تەماشای وەزعی ئۆممەت بکەی، ئنجا حاڵی دەبی کە ئەو ئۆممەتە لەگەڵ لاساکردنەوەو تەقلیددا، چی لێهاتوە؟ لەهەزاری یەك ناڵێ: خوا وای فەرموە، پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) وای فەرمووە، بەوانەشەوە کە بانگەشەی شوێنکەوتنی سەلەفی صالح دەکەن،

---

(١) توضيح المشكلات من كتاب الورقات، ص٣٩٥.

هەمووی هەر کتێبەو، قسەیەو، مەزهەبە، کە لە ڕاستییشدا، دین بریتیە لەوەی کە خواو پێغەمبەری خوا فەرموویانە، ئیدی زانایان دەبێ ئەوەت پێ بڵێن، کە خواو پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویانە، ڕێنماییت بکەن بۆ ئەوە، ئەگەر نا خۆ هیچ کەسێك، غەیری خوای کاربەجێ، شەرعی دانەناوە، پێغەمبەریش (صلى الله عليه وسلم) شەرعدانەر (شارع) نیە، بە سەربەخۆیی، ئەویش لەبەر ڕۆشنایی شەریعەتی خواداو بەهۆی وەحیی خواوە، ڕێنمایی ئێمەی کردوە.

بڕگەی دووەم: ڕەوا بوونی شوێنکەوتن (إتباع)ی زانایان:

ئایا ڕەوایە ئێمە بەدوای زانایان بکەوین، یان دەبێ هەموو کەس بۆخۆی بەڕێ بزانێ و، هەموو کەس بۆخۆی ئیجتیهاد بکات؟ با تەماشای ئەم چەند دەقە بکەین:

١و٢- خوا سبحانە و تعالی لە سوورەتی (الأنبياء) ئایەتی (٧)و، لە سوورەتی (النحل) ئایەتی (٤٣)دا، وەك پێشتریش هێنامانن، دەفەرموێ:

﴿فَسْـَٔلُوٓاْ أَهْلَ ٱلذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٣﴾﴾

واتە: ئەگەر نازانن، لە شارەزایان بپرسن.

کەواتە: دروستە بەدوای شارەزایان بکەوی و لێیان بپرسی، مادام بۆخۆت نەزانی، دەبێ بەدوای زانایان بکەوی، ئەمما بۆخۆشت نەزانی و، بەدوای زانایانیش نەکەوی، حاڵت باش نابێ!

٣- پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) لە درێژەی بەسەرهاتێکدا فەرموویەتی: {...قَتَلُوهُ قَتَلَهُمْ اللَّهُ أَلَا سَأَلُوا إِذْ لَمْ يَعْلَمُوا، فَإِنَّمَا شِفَاءُ الْعِيِّ السُّؤَالُ} أخرجه أبو داود برقم (٣٣٦)، والدارقطني (١٨٩/١).

واتە: کوشتیان خوا بیانکوژێ، کە نەیاندەزانی دەبووایە پرسیاریان کردبایە، چونکە چارەسەری نەزانیی، پرسیار کردنە.

پوختەی بەسەرهاتەکەش ئەوەیە کە کۆمەڵێك لە هاوەڵان بە چالاکییەکی جیهادیی دەردەچن و، یەکیان لە حاڵێکدا کە سەری شکاوە، ئیحتیلامی دەبێ و، کاتێك پرسیار لە هاوەڵەکانی دەکات:

ئایا مۆڵه‌تی هه‌یه خۆی نه‌شوات و ته‌یه‌مموم بكات؟ ده‌ڵێن: نه‌خێر، هه‌ر ده‌بێ خۆت بشۆی، ئیدی كه خۆی ده‌شوات، به‌هۆی ته‌ڕبوونی برینه‌كه‌یه‌وه ده‌مرێ، پێغه‌مبه‌ریش (صلى الله عليه وسلم) له‌و باره‌وه ڕه‌خنه‌یان لێ ده‌گرێ، چونكه ئه‌و هاوه‌ڵه برینداره مۆڵه‌تی خۆ نه‌شۆردن و ته‌یه‌مموم كردنی بۆ هه‌بووه.

٤- {إنعقاد الإجماع من عهد الصحابة والتابعين، على أن العامة يستفتون العلماء ويتبعونهم في الأحكام الشرعية، ولا يُنكِرونَ عليهم هذا السلوك، وهذا معلوم بالتواتر من علمائهم وعامتِهم}[1]، واته: یه‌ك ده‌نگیی و یه‌ك ڕایی زانایان له‌سه‌رده‌می هاوه‌ڵانه‌وه خوا لێیان ڕازی بێت و، شوێن كه‌وتووانیانه‌وه، له‌سه‌ر ئه‌وه دامه‌زراوه، كه خه‌ڵك به گشتیی له زانایان ده‌پرسن و، له‌حوكمه شه‌رعییه‌كاندا شوێنیان ده‌كه‌ون و، هیچ كه‌سێك نكوولّیی له‌وه نه‌كردوه‌و، ئه‌وه‌ش به ته‌واتور زاندراوه، هه‌م له زانایان و، هه‌م له خه‌ڵكی به‌گشتیی.

به‌ڕێزان! ئایا پێتان وایه هاوه‌ڵان هه‌موویان موجته‌هید بوون؟ نه‌خێر، هاوه‌ڵان بۆخۆشیان له‌یه‌كدیان پرسیوه.

٥- {توقّع الحرج الشديد إذا أُلزِم الجميعُ بالإجتهاد الشرعي في كل نازلةٍ، وهو تكليفٌ بما لا يُطاق وهو مرفوع شرعاً وعقلاً}[2][3] واته:

---

(١) التجديد الأصولي: نحو صياغة جديدة لعلم أصول الفقه، بإشراف: د. أحمد الريسوني ص، (٧٧٦).

(٢) سه‌رچاوه‌ی پێشوو.

(٣) چونكه بۆ زانیارییتان! ئه‌و ڕایه‌ش هه‌یه، كه ده‌ڵێ: ده‌بێ هه‌موو كه‌س بۆخۆی ئیجتیهاد بكات.

سەغڵەتییەکی زۆر تووشی خەڵك دەبێ، ئەگەر هەموویان پابەند بکرێن بەوەوە کە دەبێ بۆخۆیان کۆشش بکەن، لە هەر شتێکدا کە بەسەریان دێ، {بگەڕێنەوە بۆ قورئان و سوننەت}، کە ئەوەش داوا لێکردنی خەڵکە بە شتێك کە لەتوانایاندا نیە، ئەوەش هەم بەشەرع هەڵگیراوەو، هەم بە عەقڵیش هەڵگیراوە.

یەك: بەشەرع: ﴿ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفۡسًا إِلَّا وُسۡعَهَا ﴿٢٨٦﴾ ﴾ البقرة، خوا لەهیچ کەس داوا ناکات، مەگەر ئەوەی لەتوانای دایە.

دوو: بەعەقڵیش دیارە کەسێك شتێکی لەتوانادا نەبێ، لێی داوا ناکرێ.

٦- (أحمد بن عبدالرحيم الدهلوي)[1]، دەڵێ: {إعلم أن الناس كانوا قبل المائة الرابعة غير مُجْمِعين على التقليد الخالص لمذهب واحدٍ بعينه، وكان من خبر العامة أنهم كانوا في المسائل الإجماعية التي لا اختلاف فيها بين المسلمين، أو جمهور المجتهدين، لا يُقَلِّدون إلا صاحب الشرع}[2]، واتە: بزانە کە خەڵك پێش سەدەی چوارەمی کۆچیی، یەك دەنگ نەبوون لەسەر لاساکردنەوەی تەواوو ساغ، بۆ ڕایەکی دیاریی کراو، بەڵکو هەواڵی مسوڵمانان بەگشتیی وا بوو، لەو شتانەدا کە یەك دەنگییان لەسەر پەیدا بووەو، لەنێو زانایاندا ڕاجیاییان لەسەر نیە، یاخود زۆربەی هەرە زۆری کۆششکەران و زانایان لەسەریان یەك

---

(١) لە ساڵی (١١٧٦)ز وەفاتی کردووە، بە (شيخ ولي الله الدهلوي) ناسراوە، کتێبێکی هەیە بەناوی (حجة الله البالغة)، لە یەك بەرگدا چاپکراوەو لە دوو بەرگیشدا هەیە، بەڕاستی کتێبێکی زۆر نایابە.

(٢) حجة الله البالغة، ص ١٥، ١٥٣.

دەنگن، مسوڵمانان بەدوای هیچ مەزهەبێك نەدەكەوتن، بەڵكو ڕێك بەدوای قورئان و سوننەت و شەریعەتێك دەكەوتن، كە لەلایەن خواو پێغەمبەری خواوە هاتوە.

كەواتە: بەگشتی ڕەوایە خەڵك شوێن زانایان بكەون، لە شتێكدا كە نەیزانن.

بڕگەی سێیەم: پێنج تێبینیی لەبارەی ئیجتهاد و تەقلیدەوە:

تێبینی یەکەم:

وشەی تەقلیدم پێ باش نیە بەکاربێ، هەڵبەتە لە کتێبەکاندا هاتوە، بەڵام بۆ زانیارییتان! نە لە قورئاندا هاتوە، نە لەسوننەتیشدا هاتوەو، زانایان بەکاریان هێناوە.

بۆچی پێم باش نیە؟

چونکە وشەی (تقليد)لە (قِلادة)ەوە هاتوە، (قِلادة)، یانی: ڕێشمە، ڕێشمە کە لەملی وڵاخی دەکەن و ڕایدەکێشن، جلەویشی پێ دەگوترێ، ئنجا بەڕاستیی من لە مسوڵمانانی ناوەشێنمەوە بڵێم: ڕێشمەیان لەمل کراوە، ئیدی بەهەرحاڵ ئەوە زانایان بەکاریان هێناوە، هەڵبەتە وشەکە لەوێوە هاتوە، بەڵام دوایی مەبەستیان ئەوە نەبووە، بەس کە تۆ لە تەقلید ورد بیەوە، هەر وا دەکاتەوە، کەسێك وڵاخێك ڕادەکێشێ، وڵاخەکە نازانێ بۆ کوێی دەبەی، مسوڵمانێکیش کە بەدوای کەسێك دەکەوێ و نازانێ بەڵگەکەی چییە؟ ئەوە ڕیشی خۆی لەمست دەنێ! بۆیە وەك دوایی باسی دەکەم: مسوڵمانان پێویستە (إِتِّباع)ی زانایان بکەن، نەك (تقليد)، ئنجا ئایا جیاوازییان چییە؟

تەقلید ئەوەیە، کە تۆ بەدوای زانایەك بکەوی، بەبێ ئەوەی لێی بپرسی: بەڵگەت چییەو چۆنە؟ بەڵام شوێنکەوتن (إِتِّباع) ئەوەیە کە

تۆ بەدوای زانایەك بکەوی، بەڵام بەرچاو ڕوونانە، وەك لەسەرەتاوە گوتم: دەبێ بەرچاو ڕوونانە ئینسان بەدوای زانایان بکەوێ، نەك خۆییان تەسلیم بکا، بەبێ ئەوەی کە لێیان بپرسێ ئەوە چۆنە؟ بەتایبەتی لەم ڕۆژگارەی ئێستای ئێمەدا، کە (وعاظ السلاطین) زۆرن، ئەوانە زۆرن لەبەرگی زانایاندا، کە یان نەزانن، یان زۆرزانن و، دینی خوا بەهەرزان دەفرۆشن و، فەتوا بەدڵی حوکمڕان و دەسەڵاتداران دەدەن، ئنجا ئەگەر خەڵك هەروا بەبێ لام و جیم خۆییان تەسلیم بکا و شوێنیان بکەوێ، ئەوە دەقەومێ کە ئێستا قەوماوە، دەبینن زانایەك لە وڵاتێك، کەسێك لە وڵاتێك، دامەزراوەیەکی ڕەسمیی لە وڵاتێك، فەتوایەك دەردەکا، ئەو خەڵکە هەمووی بەدوای دەکەوێ، لەوڵاتی ئێمەشدا ئەو حاڵەتە هەر هەیە، بۆخۆتان دەبینن، خەڵك بۆچی بەدوای حیزبی عەلمانیی کەوتوە؟ تەماشا دەکات: زانا و مامۆستایانیان لەگەڵدان و، ئەویش بەدوای مامۆستایان کەوتوە، ئنجا مامۆستایەکان بۆخۆشیان هەر لاساییکەرەوەن و، خەڵکەکەش تەقلیدی وان دەکاتەوە، ئیدی حاڵ بەم شێوەیەی لێهاتوە کە دەیبینن، هیچ کامیشی پێی وانیە لەدین لایداوە، هیچیشی بەڕێی دیندا ناڕواو، هەمووشی خۆی پێ مسوڵمانی چاکە!

تێبینی دووەم:

هیچ کام لە هەشت مەزهەبەکان، شوێنکەوتنیان فەرز نیە، بەڵکو فەرز تەنیا شوێن کەوتنی وەحییە، بەڵام ئەوەی شارەزا نەبێ، دەبێ شوێن شارەزایان بکەوێ، بۆیە زانایان بنچینەیەکیان داناوە، دەڵێن: (مذهبُ العامِّيِّ، مذهبُ مُفتيهِ) بابای عەوام مەزهەبەکەی بریتیە لە مەزهەبی ئەو کەسەی فەتوای بۆ دەدات، بێگومان لێرەدا من

نامەوێ بڵێم: با خەڵك بەدوای مەزهەبە فیقهییەکان نەکەوێ، لێم تێبگەن! دەڵێم: لەسەر مسوڵمانان پێویست نیە، کە ئەو کۆمەڵە مسوڵمانە بەتایبەت شوێن فڵان مەزهەبە بکەون، ئەوانی دیکەش بەتایبەت شوێن فڵان مەزهەب بکەون، ئەوەی کە بۆ مسوڵمانان پابەندکەر (ملزِم)ە، تەنیا وەحییە، شەریعەتە، بەڵام کەسێك بۆخۆی شارەزای شەریعەت نەبێ، دەبێ بەدوای زانایان بکەوێ، بەڵام چۆنیان بەدوا بکەوێ؟ شوێنیان بکەوێ، نەك لاساییان بکاتەوە، بەبێ ئەوەی لێی بکۆڵێتەوە، کوێرانە بەدوایان بکەوێ، واتە: لاسایی کردنەوەی کوێرانە نەبێ، شوێنکەوتنی بەرچاو ڕوونانە بێ.

هەشت مەزهەبەکانیش ئەمانەن: (حەنەفیی، مالیکیی، شافیعیی، حەنبەلیی، جەعفەریی، ئیباضیی، زەیدیی، ظاهیریی)، ئەو هەشت مەزهەبە، ئێستا لە جیهانی ئیسلامییدا شوێنکەوتوویان هەن.

تێبینی سێیەم:

١- ئیجتهاد جاری وایە فەرزی عەین دەبێت، کۆششکردن بۆ هەڵهێنجانی حوکمە شەرعییەکان، جاری وایە فەرزی عەین دەبێ، بۆکەسێك کە لەتوانایدا هەبێ، کۆشش بکات و خەڵکیش پێویستیی پێی بێ و خۆشی پێویستیی پێی بێ، جاری وایە فەرزی عەین و، جاری وایە فەرزی کیفایە دەبێ، خەڵکێك، کۆمەڵگایەك دەبێ هەندێك زانای تێدا هەبن، بتوانن کۆشش بکەن و حوکمە شەرعییەکان هەڵهێنجن، ڕووداویان بەسەر دێن، کارەساتیان دێنە پێشێ، دەبێ بزانن حوکمە شەرعییەکانیان چی و چین؟ چونکە پێشتر ئەو ڕووداوانە نەبوون، تاکو زانایان باسی حوکمە شەرعییەکانیان بکەن.

٢- جاری واش هەیە ئیجتیهاد دەبێتە سوننەت.

٣- هەروەها ئیجتیهاد جاری وایە حەڕام دەبێ، ئەگەر کەسێك ئیجتهاد بکات کە لەتوانایدا نەبێ، وەك دارکەری شەوێ، بە پێخواسیی بەنێو بکەوێ، ئەوە حەڕامە، وەك خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ:

﴿ وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِۦ عِلْمٌ ﴿٣٦﴾ ﴾ الإسراء.

واتە: شتێك کە زانیارییت دەربارەی نیە، شوێنی مەکەوە.

تێبینی چوارەم:

ئیجتیهاد مەرج نیە یەك پلەو جۆر بێت، بەڵکو زانایان زۆربەی هەرە زۆریان دەڵێن: (قد يتجزَّأُ الإجتهاد) ئیجتیهاد بەش بەش دەبێت، دەشتوانین بڵێین: ئیجتیهاد ئەم سێ جۆرو پلەیەی هەن:

أ- (الإجتهاد المطلق)، کە بابای (مجتهد) خۆی ڕێك لە قورئان و سوننەتەوە، یاسا شەرعییەکان هەڵدەهێنجێ.

ب- (الإجتهاد في المذهب)، کە کۆششکەر، لە چوارچێوەی مەزهەبێکدا ئیجتیهاد دەکات.

ج- (الإجتهاد في المسائل) چەند مەسەلەیەك، چەند بابەتێك دێنە پێشێ، دەگونجێ بابای کۆششکەر ئیجتیهادیان تێدا بکات، ئەوەی سێیەمیان بۆ زۆر کەس گونجاوە، مادام توانای هەبێت، شارەزای زمانی عەرەبیی بێ و، شارەزای قورئان و سوننەت بێ، ئەوە ئێستاش لەنێو زانایاندا زۆرەو، زۆر مەسەلەی تازە کە هاتوونە پێش، زانایانی هاوچەرخ ئیجتیهادیان بۆ کردوون.

تێبینی پێنجەم:

ئەوەی ڕابرد بە نسبەت کۆششکردنەوە لە مەسەلە شەرعییەکاندا بوو، واتە: لەو شتانەدا کە دەبێ لە شەریعەت حوکمەکەیان دەربهێنین، بەڵام لە بوارەکانی دیکەدا: سیاسیی و، کۆمەڵایەتیی و، جەنگ و، ئاشتیی و، ئابووریی، لە هەموو ئەو بوارانەدا، دەبێ مسوڵمانان بگەڕێنەوە بۆ شارەزای خۆی، کێ ئابوورییناسە، لەڕووی ئابوورییەوە، پرس بەو دەکەین، کێ پزیشکە، لە ڕووی پزیشکییەوە، پرس بەو دەکەین، کێ لە ڕووی سیاسییەوە شارەزایە، پرس بەو دەکەین، هەروەها لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە، پرس بە کۆمەڵناسان دەکەین و...هتد.

کەواتە: کە خوا دەفەرموێ: ﴿فَسْـَٔلُوٓا۟ أَهْلَ ٱلذِّكْرِ إِن كُنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٣﴾﴾ نەیفەرمووە (فاسألوا علماء الدين) لە زانایانی ئایین بپرسن، فەرموویەتی: ﴿أَهْلَ ٱلذِّكْرِ﴾ یانی: خەڵکی شارەزا، هەرکەسە لەبواری خۆیدا، دەبێ پرسی پێبکرێ و، بەهرە لە شارەزاییەکەی وەربگیرێ.

بڕگەی چوارەم: حوکمی ئیجتیهاد و تەقلید،چییە؟

ئەم بابەتە دەکەینە دوو بەش:

أ- لەبـواری عـەقـیدەدا:

هەڵبەتە وشەی (تقلید) و (إتباع)، لەبەرانبەر (إجتهاد)دان، کەواتە: لەبواری ئیمان و عەقیدەدا، کە ئیجتیهادی تێدا نیە، جێی تەقلید و شوێنکەوتن (إتباع) نیە، پایەکانی ئیمان جاری دیکەش بۆم باسکردوون، نەك لاسایی کردنەوە (تقلید) بگرە شوێنکەوتن (إتباع) یشیان تێدا دروست نیە، بۆ وێنە: خوای پەروەردگار تاکە بەدیهێنەر و پەروەردگار و خاوەنی ئەم کەون و کائیناتەیە، ئایا دروستە لێرەدا تەقلید بکەی، بگرە تەنانەت شوێنکەوتنیش بکەی و بڵێی: فلانە زانا وا دەڵێ، منیش بەدوای وی دەکەوم؟ نەخێر دەبێ بۆخۆت لە پایەکانی ئیماندا بگەیە ئەو قەناعەتەی:

١- خوا سبحانه و تعالی کێیە و ناو و سیفەتەکانی چۆنن؟

٢- ئیمان بە پێغەمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَم).

٣- ئیمان بەڕۆژی دوایی.

٤- ئیمان بە فریشتەکان.

٥- ئیمان بە کتێبەکان.

هەروەها ئەو شتانەی دیکەش کە بە دەقی قورئان و سوننەت چەسپاون و زانایان پێیان دەڵێن: (ما عُلِم مِنَ الدِّين بِالضَّرورة)،

ئەوەی کە لە دیندا بە ئاشکرا زانراوە، لەو شتانەدا لاساییکردنەوەو شوێنکەوتنی خەڵك دروست نیەو، دەبێ خۆت بگەیە ئەو قەناعەتە.

تەماشا بکەن! مسوڵمانان بۆچی وایان لێهاتوە؟ ئەو حیزبە عەلمانییانەی لە جیهانی ئیسلامییدا هەن، چ لەهەرێمی کوردستانی ئێمەدا، چ لە عێراق و چ لە سەرجەم وڵاتانی دیکەی مسوڵماننشیندا، کەرەستەکەیان چییەو کێن؟ بێگومان هەر ئەو خەڵکە مسوڵمانەیە، ئنجا ئایا ئەو خەڵکە مسوڵمانە، ئەگەر ئیمانێکی تەحقیقییان هەبووایە، نەك تەقلیدیی، شوێن ئەوانە دەکەوتن؟ کەسی مسوڵمان ئەگەر بۆخۆی لەدین تێگەیشتبایە، نەك بە کوێرانە بەدواکەوێ، بەدوای خەڵکی عەلمانیی دەکەوت؟! ئایا عەلمانییەت جێی پێی دەبۆوە لە نێو مسوڵماناندا، ئەگەر مسوڵمانان لەدین تێگەیشتبان؟ ئنجا خۆ ناکرێ تاکو قیامەتێ ئەو خەڵکە هەر لە ناتێگەیشتوویيدا بمێنێتەوەو، پێشی وابێ کە ئەوە دینداریيە!! بۆیە هەندێ شتتان کە پێ دەڵێم، با لەگەڵ واقیعەکەشدا گونجاو نەبێ، بەڵام ئێمە دەبێ حەقێ بڵێین، ئیسلام و دینداریی بۆخۆی چۆنە، وای بڵێین، دەبێ مسوڵمانان خۆیان ڕاست بکەنەوە، ناکرێ ئێمە دینەکەمان خوار بکەینەوە، تاکو لەگەڵ واقیعی خواری مسوڵماناندا بگونجێ، دەبێ مسوڵمانان کە خوار بوون، خۆیان ڕاست بکەنەوە، لەگەڵ ڕاستە شەقامی خواداو بەپێی تەرازووی شەریعەتی خوا.

بەڵام لەبواری ئیمان و عەقیدەشدا، ئەو مەسەلانەی کە مشت و مڕیان لەسەرە، مشت و مڕ هەڵدەگرن، مادام ئیجتیهادیان تێدا بکرێ، کەواتە: کەم و زۆر شوێنکەوتن و تەقلیدیشیان تێدا دروستە[1]،

---

(١) هەرچەندە وشەی تەقلید وەك گوتم: لەبەر ئەوەی زانایان زۆریان بەکاریان

چۆن؟ بۆ نموونە: ئەوە کە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، خوای پەروەردگاری لەشەوی میعراجدا بینیوە، یان نەیبینیوە؟ پێشتر باسمان کرد، هاوەڵان کەوتوونەتە ڕا جیاییەوە، کەواتە: دروستە لێرەدا بڵێی: من بەدوای ڕای فڵان زانایە دەکەوم، لەو مەسەلانەدا کە ڕاجیاییان لەسەرەو ئیجتیهادیان تێدا کراوە، بەڵام کەس ئیجتیهادی نەکردوە دەربارەی خوای پەروەردگار، داخۆ بەدیهێنەرە، یان نا؟ خاوەنە، یان نا؟ پەروەردگارە، یان نا؟ هەر دەبێ ئەو بپەرسترێ، یان نا؟ کەس لەو بارەوە قسەی نەکردوە، کەسیش لەو بارەوە قسەی نەکردوە بڵێ: ئایا فریشتەکان هەن، یان نا؟ هەروەها ئایا پێغەمبەران (عَلَيْهِمُ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَمُ) ڕاستن، یان نا؟ کتێبەکانی خوا، ڕاستن، یان نا؟ ڕۆژی دوایی هەیە، یان نا؟ ئەوانە پایەکانی ئیمانن و لە چەندان ئایەتی قوڕئان و فەرمایشتی پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) باسیان کراوە، لەبەر ئەوە لێرەدا شوێنکەوتن و لاسایی کردنەوە، داد نادا، دەبێ ئینسان خۆی قەناعەتی زاتیی بۆ پەیدا بێ.

هێناوە، ئەگەرنا بە پەسەندی نازانم بەکار بێ.

سێ جۆرە بیرو ڕا لە بارەی (تەقلید) و (شوێنکەوتن)ەوە لە بواری عەقیدەدا:

ڕای یەکەم:

گوتوویانە: تەنانەت لەو مەسەلانەشدا کە ڕاجیاییان تێدا هەیە، دەبێ هەموو کەس ئیجتیهاد بکات، خوێندەوارو نەخوێندەوار، کە ئەوە جۆرێك لە تێپەڕاندنی تێدایە.

(إبن تيمية) دەڵێ: {أَمَّا فِي الْمَسَائِلِ الْأُصُولِيَّةِ فَكَثِيرٌ مِنْ الْمُتَكَلِّمَةِ وَالْفُقَهَاءِ مِنْ أَصْحَابِنَا وَغَيْرِهِمْ، مَنْ يُوجِبُ النَّظَرَ وَالإِسْتِدْلَالَ عَلَى كُلِّ أَحَدٍ حَتَّى عَلَى الْعَامَّةِ وَالنِّسَاءِ، حَتَّى يُوجِبُوهُ فِي الْمَسَائِلِ الَّتِي تَنَازَعَ فِيهَا فُضَلَاءُ الْأُمَّةِ قَالُوا: لِأَنَّ الْعِلْمَ بِهَا وَاجِبٌ وَلَا يَحْصُلُ الْعِلْمُ إلَّا بِالنَّظَرِ الْخَاصِّ}[1].

واتە: بەڵام لەمەسەلە بنەڕەتییەکان (أصول الدين)دا، زۆر لە زانایانی عیلمی کەلام و شەرعزانەکان، لە هاوەڵانی ئێمە، (واتە: مەزهەبی حەنبەلیی) و غەیری ئەوانیش گوتوویانە: پێویستە هەموو کەسێك تەنانەت خەڵك بە گشتی و ئافرەتانیش لێبکۆڵنەوەو، تەماشا بکەن، تەنانەت لەو مەسەلانەشدا کە ڕاجیاییان تێدا بووە لەنێوان زانایانی پێشێدا، گوتوویانە: چونکە زانیاریی بەو شتانە پێویستەو، زانیارییش پەیدا نابێ بەبێ سەرنجدان و لێکۆڵینەوەی تایبەتی خۆت.

کە ئەوە وەك گوتم: جۆرێك لە تێپەڕاندنی تێدایەو بار قورس کردنێکی زۆرە بۆ خەڵك.

---

(١) مجموع الفتاوى، ج٢٠ ص٢٠٢.

ڕای دووەم:

(ابن السُّبكي) دەڵێ: {فإنَّ كثيراً من الفقهاء وبعض المتكلمين جوّزوا التقليد في الأصول، وربما بالغ بعضهم فقال: التقليد واجب والنظر في ذلك حرام}[1].

واتە: زۆرێك لە شەرعزانان و هەندێك لە زانایانی عیلمی كەلام، بە دروستیان داناوە لە بنچینەكانی دینیشدا لاسایی كردنەوە هەبێت، بەڵكو هەندێكیان زێدەڕۆییان كردوەو گوتوویانە: لاسایی كردنەوە واجبەو، دروست نیە ئینسان بۆ خۆی بیر بكاتەوە لە بنچینەكانی دیندا![2].

دروست نیە بۆخۆت سەرنج بدەی، یانی: حەتمەن دەبێ ئیرادەی خۆت لەمست كەسێك بنێی! كە بە حەقیقەت ئەوە هیچ پەیوەندیی بە دینەوە نیە.

ڕای سێیەم:

هەڵوێستی ڕاست، هەڵوێستی نێوەڕاستە: ئەوەی كە من بۆم دەركەوتوە هەڵوێستی نێوەڕاست ئەوەیە وەك (إبن تيمية)ش گوتوویەتی: {الَّذي عَلَيهِ جُمْهور الأُمّة: فَلَا إطْلَاقُ الْقَوْلِ بِالْوُجُوبِ صَحِيحٌ، وَلَا إطْلَاقُ الْقَوْلِ بِالتَّحْرِيمِ صَحِيحٌ}[3]، واتە: ئەوەی كە زۆربەی هەرە زۆری ئۆممەت لەسەریەتی ئەوەیە كە: نە بەڕەهایی فەرزكردنی سەرنجدان و تێوە ڕامان ڕاستە بۆ هەموو كەس، نە بەڕەهاییش قەدەغە كردنی سەرنجدان، ڕاستە.

---

(١) الإبهاج في شرح المنهاج، ج٣ ص٢٧٣.

(٢) سبحان الله! هەندێك لە زانایان، نازانم بۆچی كەیفیان پێهاتوە هەر ڕاست عەكسی یەكدی بجووڵێنەوە.

(٣) مجموع الفتاوى ج٢٠، ص٢٠٣.

هەڵبەتە بۆ هەندێ خەڵكی عەوام كە هیچ لە هیچ نازانێ، ئنجا بێ لەسەر قەزیەی قەدەرو هەندێك شتی زۆر ورد، سەرنج بدات، ئەگەر بۆ ئەو حاڵەتە بڵێی: ئەوە قەدەغەیەو تۆ تێیناگەی، ڕەنگە ڕێی تێبچێ، بەڵام بڵێی لەسەری پێویستە تەقلید بكات، ئەوە وانیەو ئەپەڕەكەی دێتەوە سەر (إتباع)، واتە: بابای عەوام لە زانایەكە بپرسێ و، بەبەرچاو ڕوونیی شوێنی بكەوێ.

ب- لەبــواری فیقهــدا:

لەبواری فیقهدا، زۆربەی هەرە زۆری زانایان لەسەر ئەوەن كە شوێنكەوتن (إتباع)و تەقلید بەگشتی دروستن، بەڵام بۆ كەسێك لەتوانای دا هەبێ، ئیجتیهاد كردن فەرزە.

ئەمەش سێ نموونە لە قسەی زانایان لەو بارەوە:

١- (إبن الصَّلاح) دەڵێ: {فكل من لم يبلغ درجة المفتي، فهو فيما يُسأل عنه من الأحكام الشرعية، مستفتٍ ومُقَلِّدٌ لِمَن يُفتيه}[1]، واتە: هەركەسێك نەگەیشتبێتە پلەی فەتوادەر، ئەوە لەو شتەدا كە لێیان دەپرسرێ لە حوكمە شەرعییەكان، بە پرسیاركەر (مستفتي) لەقەڵەم دەدرێ و، شوێن ئەو كەسە دەكەوێ كە فەتوای بۆ دەدات.

٢- (أبو الوليد الباجي): دەڵێ: {فرض العامي: الأَخْذُ بقول العالِم}[2]، واتە: بابای عەوام، لەسەری فەرزە كە قسە لە زانا وەربگرێ.

---

(١) أدب المفتي والمستفتي، ص ١٥٨.

(٢) إحكام الفصول في أحكام الأصول، ص ٧٢٨.

چاکە کە ئەو باسی تەقلیدی نەکردوە، بەڵکو یانی: قسەی لێ وەربگرێ و، لێی تێبگات و، شوێنی بکەوێ.

٣- (الغزالـي) دەڵێ: {العامي يجب عليه الإستفتاء واتِّباع العلماء}[١]، واتە: ئینسانی عەوام {کەسێك زانا نەبێ} لەسەری پێویستە کە بپرسێ و بەدوای زانایان بکەوێت.

ئەوانە وشەی (إتباع)یان زیاتر بەکارهێناوە، هەست دەکەم وشەی تەقلید لەدواییدا زیاتر بەکارهاتوە، پێشێ زانایان زیاتر وشەی (إتباع) یان بەکارهێناوە.

(١) المستصفى من علم الأصول، ج٢ ص ٣٨٩.

بڕگەی پێنجەم: بەڵگەی فەرز بوونی (إجتهاد) بۆ کەسی توانادارو، ڕەوا بوونی شوێنکەوتن (إتباع) بۆ کەسی بێ توانا:

أ- فەرز بوونی (إجتهـاد):

ئایا بەڵگەمان چییە، لەسەر ئەوە کە فەرزە ئیجتیهاد بکرێ؟

بۆ فەرز بوونی ئیجتیهاد، دەتوانین ئاماژە بەچەند دەقێك بکەین:

١- لەسووڕەتی (النساء) ئایەتی (٨٣)دا خوا دەفەرموێ: ﴿ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى ٱلرَّسُولِ وَإِلَىٰٓ أُوْلِي ٱلْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ ٱلَّذِينَ يَسْتَنۢبِطُونَهُۥ مِنْهُمْ ﴿٨٣﴾ ﴾ النساء.

واتە: ئەگەر گێڕابایانەوە بۆ لای پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)و، بۆلای مشوورخۆران و کاربەدەستان (ئەوانیش هەموویان نا) ئەوانەیان کە توانای هەڵهێنجانیان هەیە، دەیانزانی (واتە: دەیانزانی ئایا ئەو هەواڵە بڵاوبکرێتەوە، یان بڵاو نەکرێتەوە؟).

ئنجا ئەگەر هەواڵێکی ئاسایی، تەنیا ئەهلی هەڵهێنجان (إستنباط) بۆیان هەبێ بڕیار بدەن بڵاو بکرێتەوە، یان بڵاونەکریتەوە؟ ئەدی هەواڵ بەناوی خواوە، کە ئەو شتە حەڵاڵە، ئەو شتە حەرامە! بەتەئکید هەموو کەس بۆلای نیە بڵاوی بکاتەوە، هەموو کەس بۆی نیە بڵێ: ئەوە حەرامە و ئەوە حەڵاڵە، بەڵکو دەبێ بگەڕێینەوە بۆلای خەڵکی شارەزا و زانا.

٢- لە سوورەتی (التوبة) ئایەتی (١٢٢)دا، کە پێشتریش هێنامان، خوا دەفەرموێ:

﴿فَلَوْلَا نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُواْ فِي ٱلدِّينِ ﴿١٢٢﴾﴾ التوبة.

واتە: دەبووایە لەهەر کۆمەڵێکی زۆر، دەستەیەکیان دەربچن بۆ ئەوەی لە ئاییندا شارەزا بن....

کەواتە: (تَفَقُّه) یانی: ورد تێگەیشتن لە دین، پێویستەو ئەگەر بەهەموو مسوڵمانانیش نەکرێ، دەبێ کەسانێکیان خۆیانی بۆ تەرخان بکەن، چونکە (فِرقة) کۆمەڵێکی زۆری مسوڵمانان و (طَائِفَة)ش کۆمەڵێکی کەمیان، دەگەیەنن، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە: ئیجتیهاد کردن لەسەر هەمووان فەرز نیە، چونکە لە توانایان دانیە، بەڵام دەبێ کەمێکیان هەبن شارەزا بن و، ئەوانی دیکەش پرسیاریان لێ بکەن.

٣- هەروەها پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)، دەفەرموێ: {وَإِنَّ الْعُلَمَاءَ وَرَثَةُ الأَنْبِيَاءِ} أخرجه أحمد برقم (٢١٧٦٣)، وأبو داود برقم (٣٦٤١)، والترمذي برقم (٢٦٨٢)، وابن ماجه برقم (٢٢٣)، وابن حبان برقم (٨٨)، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (١٦٩٦). قال الألباني: صحيح.

واتە: بێگومان زانایان میراتگرانی پێغەمبەرانن (عَلَيْهِمُ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَم).

پێغەمبەرانیش (عَلَيْهِمُ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَم)، بەبەر چاو ڕوونیی دینداریبان کردوە، لە ڕێی وەحییەوە، یاخود لە ڕێی ئیجتیهادی خۆیانەوە،

ئنجا دەبێ زانایانیش وەحیی بكەنە چرایەك و ئەوەی وەحییش نەیفەرمووبوو، دەبێ عەقڵی خۆیان بەكاربێنن بۆ هەڵهێنجانی حوكمە شەرعییەكان لە وەحیی خوا.

٤- ئەو فەرمایشتەی موعاذی كوڕی جەبەل، كە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، دەینێرێ بۆ یەمەن و پێی دەفەرموێ: ئەگەر كێشەیەكت هاتە پێش چی دەكەی؟ موعاذ دەڵێ: دەگەڕێمەوە بۆ كتێبی خوا، فەرمووی: ئەگەر لە كتێبی خوادا حوكمەكەیت چنگ نەكەوت؟ گوتی: دەگەڕێمەوە بۆ سوننەتی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، فەرمووی: ئەگەر لەوێشدا نەتبینی؟ گوتی: {أَجتهدُ رأْيي ولا آلو}، واتە: هەوڵدەدەم بەڕای خۆم حوكمەكەی بزانم، كەمتەرخەمییش ناكەم، پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، دەستی لە سینگیداو فەرمووی: {الحمدلله وَفَّق رسولَ رسولِ الله، لِما يرضي رسولَ الله}، واتە: ستایش بۆ ئەو خوایەی كە نوێنەری پێغەمبەری خوای یارمەتییدا، بۆ شتێك كە جێگای ڕەزامەندیی پێغەمبەری خوایە (صلى الله عليه وسلم)[1].

---

(١)) درێژەی دەقەكە بەم شێوەیە هاتوە: { عَنْ أُنَاسٍ مِنْ أَهْلِ حِمْصَ مِنْ أَصْحَابِ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا أَرَادَ أَنْ يَبْعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ، قَالَ: كَيْفَ تَقْضِي إِذَا عَرَضَ لَكَ قَضَاءٌ؟ قَالَ: أَقْضِي بِكِتَابِ اللَّهِ، قَالَ: فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِي كِتَابِ اللَّهِ؟ قَالَ: فَبِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: فَإِنْ لَمْ تَجِدْ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا فِي كِتَابِ اللَّهِ؟ قَالَ: أَجْتَهِدُ رَأْيِي وَلَا آلُو، فَضَرَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدْرَهُ، وَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ رَسُولِ اللَّهِ لِمَا يُرْضِي رَسُولَ اللَّهِ } أخرجه أحمد برقم: (٢٢١٥٣)، وأبو داود برقم: (٣٥٩٤)، قال الألباني: ضعيف، قال: شعيب الأرنؤوط: إسناده ضعيف لإبهام أصحاب معاذ وجهالة الحارث بن عمرو.

براو خوشکانی بەڕێز!

بەبێ ئیجتیهاد، دین لە ژین بەجێ دەمێنێ، ئێستا تەماشای وەزعی مسوڵمانان بکەن: دینەکەمان لە ژینەکەمان بەجێماوە، هەڵبەتە بەجێماوەکە ئەصڵی دینەکەمان نیە، بەڵکو تێگەیشتنی ئێمەیە بۆ دینەکەمان کە لە ژینەکەمان بەجێماوە، ئێستا مسوڵمانان - وەك نووسەرێك گوتوویەتی و قسەکەی زۆر جوانە- ئەو چەکانەی جەنگیان پێدەکەن، کافر بۆی دروست کردوون، ئەو جل و بەرگەی لەبەری دەکەن، کافر بۆیان دەنێرێ، ئەو داو و دەرمانەی بەکاری دێنن، کافر بۆیان دەنێرێ، ئەو خواردنەی کە دەیخۆن، کافر بۆیان دەنێرێ، سەیارەو تەیارەو کەل و پەلەکانیش کە بەکاریان دێنن، هەمووی لە کافرستانەوە بۆیان دێن!! کەواتە: مسوڵمانان لەسەردەمی خۆیان بەجێ ماون، ئنجا ئایا خەتای دینەکەیانە؟ بەتەئکید نەخێر، بەڵکو خەتای تێگەیشتنی هەڵەیانە بۆ دینەکەیان، کە وەك گوتم: هی وایان هەیە دەڵێ: لە عەقیدەشدا دەبێ لاسایی بکەیەوەو کوێرانە شوێن بکەوی، ئنجا چۆن بەجێ نامێنین!!.

ب- ڕەوا بوونـــی شـــوێنکەوتن (إتِّباع):

کە پێشتر پێناسەمان کردو قسەمان لەبارەوە کرد، بۆیە ئێستا هەر بە کورتی دەڵێین:

مادام خوای میهرەبان فەرمووییەتی:

﴿ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ۚ (٢٨٦) ﴾ البقرة.

هەروەها فەرموویەتی: ﴿ فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ مَا ٱسْتَطَعْتُمْ (١٦) ﴾ التغابن.

پێغەمبەری خواش (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: {وَإِذا أَمَرتُم بِأمرٍ فَأتوا مِنْه ما اسْتَطَعْتم}[1] متفق عليه، هەروەها زانایانی ئیسلامیش وەك بنچینەیەکی شەرعیی گوتوویانە: {لا يَسْقط المَيْسورُ بِالمَعْسور} کەواتە: هەرچەندە لە ئەسڵدا ئیجتیهاد کردن بۆ هەڵێنجانی حوکمە شەرعییەکانی لە قورئان و سوننەت، لەسەر هەموو مسوڵمانێك فەرزە، بەڵام کەسێك توانای نەبێ، ئەو ئەرکە شەرعییەی ناکەوێتە سەرشان و، ئەوەی دەکەوێتە سەری ئەوەیە کە بەرچاو ڕوونانە شوێن زاناو شارەزایانێك بکەوێ، کە توانای ئیجتیهادیان هەیە.

---

(١) صحيح البخاري: ٧٢٨٨، صحيح مسلم: ١٣٣٧.

بنەمای دوازدەیەم

خۆپاراستن لە بەکافر دانانی مسوڵمانانێک کە کوفر، یان شیرکیان لێ دەزانرێ، مەگەر دوای بەڵگە لەسەر تەواوکردن

ئەمەش تایبەتمەندییەکی گرنگ و هەستیارە، لە بەرنامەو ڕێبازی جەماوەری مسوڵمانانداو، هەوڵدەدەم بە گوشراویی بۆ ئێوەی بەڕێزی بخەمە ڕوو، سەرەتا با تەماشای ئەم چەند دەقە بکەین:

١- خوا سبحانه و تعالى لە سوورەتی (النساء) ئایەتی (٩٤)دا دەفەرموێ:

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا ضَرَبۡتُمۡ فِي سَبِيلِ ٱللَّهِ فَتَبَيَّنُواْ وَلَا تَقُولُواْ لِمَنۡ أَلۡقَىٰٓ إِلَيۡكُمُ ٱلسَّلَٰمَ لَسۡتَ مُؤۡمِنٗا ﴿٩٤﴾ ﴾ النساء.

واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! هەرکاتێك بەزەویدا ڕۆیشتن (کە مەبەست پێی جەنگ و جیهادە)، چاو ورد بکەنەوەو بەر پێی خۆتان ببینن و، کەسێك سڵاوتان لێ دەکا، مەڵێن: تۆ بڕوادار نی.

کە ئەمە هۆی هاتنە خوارەوەیەکی هەیە: کۆمەڵێك لە هاوەڵان بەلای کەسێکدا ڕۆیشتن، مەڕو بزنی پێ بوون، ئەوانیش تەماحیان لە مەڕو بزنەکانی کردو کابرایان کوشت، هەرچەندە کابرا سەلامی لێکردن، بەڵام کوشتیان و گوتیان: ئەوە بەقەستی سەلامێ دەکا، بۆ ئەوەی نەیکوژین، ئەگەر نا کابرا کافرە، مەڕو ماڵەکەشیان لێ داگیر کرد[1].

خوای پەروەردگار بەو بۆنەوە ئەمەی نارده خوار.

هەڵبەتە مسوڵمانانیش تووشی غەڵەت و پەڵەت دەبن، بەهۆی تەماحی دنیاوە.

---

(١)) بروانە: الإستيعاب في بيان الأسباب، ج١ ص٤٦٠، هەروەها بروانە: صحيح البخاري: ٤٥٩١، وصحيح مسلم: ٣٠ ٢٥.

٢- خوای پەروەردگار لە سوورەتی (النساء)، ئایەتی (١١٦)دا، دەفەرموێ: ﴿ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَن يُشْرَكَ بِهِۦ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَٰلِكَ لِمَن يَشَآءُ ۚ وَمَن يُشْرِكْ بِٱللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَٰلًۢا بَعِيدًا ﴿١١٦﴾ ﴾ النساء.

واتە: بێگومان خوا لەوە نابوورێ هاوبەشی بۆ دابندرێ، بەڵام جگە لەوە بۆ هەرکەسێك بیەوێ لێی دەبوورێ و، هەرکەسێك هاوبەش بۆ خوا دابنێ، بە گومڕاییەکی دوور گومڕا بووە.

٣- لەسوورەتی (الزمر) ئایەتی (٥٣)دا، دەفەرموێ: ﴿ قُلْ يَٰعِبَادِىَ ٱلَّذِينَ أَسْرَفُوا۟ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا۟ مِن رَّحْمَةِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَغْفِرُ ٱلذُّنُوبَ جَمِيعًا ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٥٣﴾ ﴾ الزمر.

واتە: بڵێ: ئەی ئەو بەندانەم! کە دەرحەق بەخۆتان زێدەڕۆییتان کردوە، لەبەزەیی خوا نائومێد مەبن، بێگومان خوا لە هەموو گوناحان دەبوورێ و بەتێکڕا، بەدڵنیایی ئەو لێبوردەی بەبەزەییە.

٤- پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) لەفەرمایشتێکدا دەفەرموێ: {أَيُّما امْرِئٍ قالَ لِأَخِيهِ: يا كافِر! فَقَدْ باءَ بِها أحدُهُما، إنْ كانَ كما قالَ، وإلاَّ رَجَعَتْ عَلَيْهِ} أخرجه مسلم برقم (٦٠)، والترمذي برقم (٢٦٣٧) وقال: حسن صحيح غريب، وأخرجه أيضا: إبن حبان برقم (٢٥٠)، وابن والبيهقي في شعب الإيمان برقم (٦٦٦٤).

واتە: هەر بڕوادارێك بە برایەکەی بڵێ: ئەی کافر! ئەوە یەکێکیان گوناحەکەی کەوتۆتە سەرشان، ئنجا ئەگەر ئەو کەسە کە پێیگوتوە: کافر، کافر بێ، ئەگەر نا، گوناحەکەی دەگەڕێتەوە سەر خۆی.

هەڵبەتە مانای وا نیە کە خۆی کافر دەبێ، یانی: گوناحی بە کافر دانانەکە دەکەوێتە سەری، ئەگەرنا، ئەگەر ئەو مانایەی دیکەی لێ بگرین، بەنەزانیی، لەوانەیە مسوڵمانێکی کۆ دەنگیی لەسەر {متفق علیه} لە دنیادا نەمێنێ!! وردبن لە تێگەیشتنی فەرمایشتەکانی پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم)، (باءَ بِها أحدُهُما)، یانی: یەکێکیان گەڕاوەتەوە بە سزا (عقوبة) یان خراپە (سیئة)ی ئەو بە کافر دانانەوە[1].

٥- لە فەرموودەیەکی دیکەدا پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) دەفەرموێ: {مَنْ رَمَى مُؤْمِناً، بِكُفْرٍ، فَهُوَ كَقَتْلِهِ} أخرجه أحمد برقم (١٦٤٣٢)، والبخاري برقم (٥٧٠٠)، ومسلم برقم (١١٠)، وأبو داود برقم (٣٢٥٧)، والترمذي برقم (١٥٤٣)، وقال: حسن صحيح، والنسائي برقم (٣٨١٣)، وابن ماجه برقم (٢٠٩٨)، والدارمي برقم (٢٣٦١)، وابن حبان برقم (٤٣٦٧)، وأخرجه أيضا: ابن أبي شيبة برقم (١٢١٥٤)، وأبو يعلى برقم (١٥٣٥).

واتە: هەرکەسێك بڕوادارێك تۆمەتبار بکات بە کوفر، وەك ئەوە وایە: کوشتبێتی.

ئەمە چەمکی فەرموودەکەی پێشێ ڕوون دەکاتەوە، ئینسان کەسێك بکوژێ، پێی کافر نابێ، کەواتە: یانی: گوناحێکی گەورەی کردوە.

---

(١)) بۆیەش ڕاناوی مێینە (مؤنث) ی بۆ بەکار هێنراوە، چونکە مەبەست لە (ها) لە وشەی (بها)دا: (عقوبة) یان (سیئة)یە.

بەشــەکانی کوفــر:

کوفر بە گشتی دەبێتە دوو بەش: ١- کوفری گەورە، ٢- کوفری گچکە، ئنجا ئەوەی ئێمە لێرەدا مەبەستمانە، زیاتر کوفری گەورەیە، بەڵام باسی کوفری گچکەش دەکەین.

أ- کوفری گەورە:

ئایا کوفری گەورە هەر یەك جۆرە؟ نەخێر، بەڵکو کە تەماشای قورئانم کردوە -ڕەنگە زیاتریش بێ-، بەڵام بەلای کەمەوە کوفری گەورە، دە (١٠) جۆری هەن:

١- كُفْـرُ الجُحُـود:

کوفری نکوولّیی لێکردن، یانی: بزانێ حەقەو دانی پێدا نەهێنێ، وەك لە سوورەتی (النمل) ئایەتی (١٤)دا خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ:

﴿ وَجَحَدُواْ بِهَا وَٱسْتَيْقَنَتْهَآ أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا ﴿١٤﴾ ﴾ النمل.

(دەربارەی ئالی فیرعەون دەفەرموێ): هەرچەندە لە دڵی خۆیاندا لێی دڵنیابوون کە ڕاستە (واتە: موعجیزەکانی مووسا)، بەڵام (جُحُود)یان پێکرد، واتە: نکوولّییان لێکردو، دانیان پێدا نەهێنا.

٢- كُفْر التَكذيب:

کوفری بەدرۆدانان، وەك خوا دەفەرموێ:

﴿ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ ٱفْتَرَىٰ عَلَى ٱللَّهِ كَذِبًا أَوْ كَذَّبَ بِٱلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُۥٓ ۚ أَلَيْسَ فِى جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَٰفِرِينَ ﴿٦٨﴾ ﴾ العنكبوت.

واتە: کێ ستەمکارترە لە کەسێك کە درۆ بەناوی خواوە هەڵدەبەستێ، یاخود حەق بە درۆ دەزانێ، دوای ئەوەی دێ بۆ لای، ئایا لە دۆزەخدا جێگاو ڕێگا نیە بۆ کافران، {کە تێیدا سزا بدرێن}؟!

٣- كُفْر الإستكبار:

کوفری خۆ بەزلگرتن، وەك خوای بەرز دەفەرموێ:

﴿ قَالُوٓا۟ أَنُؤْمِنُ لَكَ وَٱتَّبَعَكَ ٱلْأَرْذَلُونَ ﴿١١١﴾ ﴾ الشعراء.

(قەومی نووح بەنووحیان گوت): ئایا ئێمە لەگەڵ تۆ بڕوا بێنین، بۆتۆ بڕوا بێنین، لە حاڵێکدا کە هەرچی و پەرچییەکان، {خەڵکە سادەو ڕەش و ڕووتەکە} بەدوات کەوتوون؟ (واتە: ئێمە لەوە گەورەترین لەگەڵ واندا بڕوا بەتۆ بێنین) ئەمەش کوفری خۆ بەزلگرییە.

٤- كُفْر الإعراض:

کوفری پشت تێکردن، ئیهمال کردن، وەك خوای زاناو توانا دەفەرموێ:

﴿ وَٱلَّذِينَ كَفَرُوا۟ عَمَّآ أُنذِرُوا۟ مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾ ﴾ الأحقاف.

واتە: ئەوانەی کە بێ بڕوان، لەوەی کە پێی ترسێندراون و لێی وریاکراونەوە، پشت هەڵکردوون[1].

٥- كُفـر الشَّكّ والتّردُّد:

کوفری دوودڵیی و دڵ لەدڵدان، ڕاڕایی، (شك) بەمانای گومان نیە، بەمانای دوو دڵییە، (ظَنْ) بەمانای گومانە، خوا دەفەرموێ:

﴿ جَآءَتۡهُمۡ رُسُلُهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِ فَرَدُّوٓاْ أَيۡدِيَهُمۡ فِيٓ أَفۡوَٰهِهِمۡ وَقَالُوٓاْ إِنَّا كَفَرۡنَا بِمَآ أُرۡسِلۡتُم بِهِۦ وَإِنَّا لَفِي شَكّٖ مِّمَّا تَدۡعُونَنَآ إِلَيۡهِ مُرِيبٖ ﴿٩﴾ ﴾ إبراهيم.

واتە: پێغەمبەرانیان (عَلَيْهِمُ الصَّلاَةُ وَالسَّلاَم)، بەبەڵگە ئاشکرایەکانەوە هاتنە لایان، قەومەکانیان دەستیان بەدەمەوە نان (دەستیان بە دەمی پێغەمبەرانەوە نا، واتە: بێ دەنگ بن، یاخود دەستیان بەدەمی خۆیانەوە نا، وەك گاڵتە پێکردن)و، گوتیان: ئێمە ئەوەی ئێوە پێی ڕەوان کراون، پێی بێ بڕواین و، ئەوەی کە ئێوە ئێمەی بۆ بانگ دەکەن، لە بارەیەوە لە دوو دڵییەکی دڵ ناڕەحەت کەرداین.

کەواتە: دوودڵییش هەر کوفرە.

---

(١) هەندێك نووسەر (پێویست ناکات ناوی کەس بێنم) گوتوویانە: کەسێك کە نەزانێ ئیسلام چییە، با بەهۆی ئەوەشەوە بێ کە خۆی پێوە ماندوو نەکردوە، بەکافر لەقەڵەم نادرێ، چونکە کافر کەسێکە حەقی ناسیبێ و ڕەفزی کردبێ، ئەمە ڕاستە ئەوە مانای کافرە، بەڵام ئەوەش هەر کوفرە، یەکێ بێ بڵێ: من پێغەمبەری خوام و ئەو حەقە بۆم هێناوی، بەڵام ئیهمالی بکات و پشتی تێبکات، کوفری پشت تێکردن و ئیهمال کردنیش هەیە.

٦- كُفـر النفـــاق:

کوفری نیفاق و دەغەڵیی، (نفاق) ئەوەیە کە ئینسان ئیسلامەتیی پێشانبداو، لە دڵیدا کوفر هەبێ، خوا عز وجل فەرموویەتی:

﴿ وَمِنَ ٱلنَّاسِ مَن يَقُولُ ءَامَنَّا بِٱللَّهِ وَبِٱلْيَوْمِ ٱلْأَخِرِ وَمَا هُم بِمُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾ ﴾ البقرة.

واتە: لە خەڵکی هەیە کەسانێك کە دەڵێن: بڕوامان بەخواو بە ڕۆژی دوایی هێنا، بەڵام بڕواشیان نەهێناوە.

کەواتە: بە قسە وا دەڵێن، بەڵام لە دڵیاندا کوفر هەیە، ئەوەش کوفری نیفاقە.

٧- كُفر البُغـض:

کوفری ڕق لێهەڵسان، ڕق لێبوونەوە، خوای بەرزی مەزن فەرموویەتی:

﴿ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُوا۟ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَٰلَهُمْ ﴿٩﴾ ﴾ محمد.

واتە: ئەوەش بەهۆی ئەوەوە کە ڕقیان لەوە هەڵسا، کە خوا ناردوویەتە خوار {بۆیە خوا کردەوەکانی هەڵوەشاندنەوە}[1].

----

(١) چەندان کەس هەن لە حیزبە عەلمانییاکان، ڕقیان لە زۆر حوکمی شەرعییە، هەروەها لەوەش خراپتر هەیە: جارێك لە مەجلیسێك مەلایەك باسی شتێکی دەکرد، دەیگوت: بەخوا نازانم خوای پەروەردگار ئەوەی بۆچی قەدەغە نەکردوە، گوتم: مامۆستا! دەزانی دەڵێی چی؟ گوتی: ڕاست دەکەی، گوتم: مامۆستا ئەوە کوفرە چۆن شتی وا دەڵێی؟ یانی: تۆ پێشنیار بۆ خوا دەکەی، یان ڕەخنەی لێ دەگری؟

براو خوشکەکانم! دەبێ ئینسان زۆر ئاگای لەخۆی بێ، هەرچی خواو

٨- كفـر الإستهــزاء:

کوفری گاڵتە پێکردن، خوای باڵادەست دەفەرموێ: ﴿ وَلَـئِن سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللَّهِ وَءَايَـٰتِهِۦ

پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، فەرموویانە، دوای ئەوەی دەردەکەوێ ئەوە حەقێکە خواو پێغەمبەری خوا فەرموویانەو، تێی گەیشتی، دەبێ تەسلیمی بی، ئەگەر لە دڵتدا دەمارێك جووڵا شتێکی بەدڵ نەبوو، دەبێ ئەو دەمارە سەرکوت بکەی، ئەوە دەماری وەسوەسەی شەیتانە، جاری وا هەیە هەندێك حوکمی شەرعیی هەیە، بەڵام مرۆڤ پێی خۆشە بە نەوعێکی دیکە بێ.

بۆ وێنە: بۆ مامەڵە لەگەڵ ئافرەتان، یان لەگەڵ ماڵ و خێزانی دا، پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: {لَا تَمْنَعُوا إِمَاءَ اللَّهِ مَسَاجِدَ اللَّهِ} أخرجه أحمد برقم (٤٦٥٥)، والبخاري برقم (٨٥٨)، ومسلم برقم (٤٤٢)، وابن حبان برقم (٢٢٠٩). واتە: {بەندە مێیینەکانی خوا لەماڵەکانی خوا قەدەغە مەکەن}، عومەر خوا لێی ڕازی بێ پێی ناخۆش بوو خێزانەکەی بچێ، خێزانەکەشی دەیگوت: ئنجا ئەگەر لێم قەدەغە دەکەی، ناچم، دەیگوت: نا، قەدەغەت ناکەم، ژنەکەی دەشیزانی پێشی ناخۆشە، بەڵام لەبەر ئەوەی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) وای فەرموو بوو، عومەر نەیدەگوت: مەچۆ! دوایی عومەر جۆرێك ڕەفتار دەکات لەگەڵ خێزانەکەی لە تاریکیی شەوو لەکاتی چوونە مزگەوتدا، خێزانەکەی دەڵێ: لەمەودوا ناچمە مزگەوتێ، عومەر دەڵێ: بۆچی؟ خێزانەکەی دەڵێ: خەڵك خراپ بووە، نازانێ عومەر بووە، دیارە بەنەوعێك دەستێکی گەیاندۆتێ! یانی: عومەر خۆی پاراستوە لەوەی شتێك بکات پێچەوانەی فەرمانی پێغەمبەر بێ (صلى الله عليه وسلم)، پێشی ناخۆش بووەو زۆر غەیرەی هەبووە! ئینسان دەبێ وریا بێ، ئافرەتان هەندێك جار مەسەلەی چەند ژنیی و مەسەلەی میرات و، مەسەلەی شایەدیی و، ....هتد، دێنە پێشێ، با ئافرەتانی بێ دین، خوشکانی ئێمە نەخەنە ژێر کاریگەریی خۆیانەوە، وەك وان بیربکەنەوەو، وەك وان بلێن، دوایی لە دڵیاندا جۆرێك لە ڕق لێهەڵسان هەبێ لە حوکمێکی شەرعیی، چونکە ئەوە کوفرە.

وَرَسُولِهِۦ كُنتُمۡ تَسۡتَهۡزِءُونَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعۡتَذِرُواْ قَدۡ كَفَرۡتُم بَعۡدَ إِيمَٰنِكُمۡ ﴿٦٦﴾ ﴾، التوبة.

واتە: ئەگەر لێیان بپرسی {لە مونافیقەکان، لە دڵ نەخۆشەکان} دەڵێن: ئێمە هەر وا دەچووینە نێو قسان و گاڵتەمان دەکرد {قسەی ڕێمان دەکرد بۆ ئەوەی ڕێی پێ ببڕین}، بڵێ: ئایا گاڵتە بە خواو بە ئایەتەکانی و بە پێغەمبەرەکەی دەکەن، پۆزش مەهێننەوە، لەدوای ئەوەی ئیمانتان هێنابوو، کافر بوون.

کەواتە: بە گاڵتەکردن بە خواو بەئایەتەکانی خواو بە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم)، ئینسان کافر دەبێت.

٩- كفـر الشـرك:

کوفری شیرك، هاوبەش بۆ خوا دانان، لە بەدیهێنەرایەتییدا، یان لە خاوەنداریێتی دا، یان لە پەروەردگاریێتیی دا، یان لە پەرستراوێتیی دا، یاخود لە ناو و سیفەتەکانیدا، خوای تاك و پاك دەفەرموێ:

﴿ وَلَقَدۡ أُوحِيَ إِلَيۡكَ وَإِلَى ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِكَ لَئِنۡ أَشۡرَكۡتَ لَيَحۡبَطَنَّ عَمَلُكَ وَلَتَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴿٦٥﴾ ﴾ الزمر.

واتە: سروش کراوە بۆ تۆ و بۆ ئەوانەی پێش تۆ ش {بۆتان نێردراوە}، کە ئەگەر هاوبەش بۆ خوا دابنێی، کردەوەکانت هەڵدەوەشێنەوەدو، لە زیانباران دەبی.

ڕووی دواندن لە پێغەمبەری خاتەمە (صلى الله عليه وسلم)، بەڵام مەبەست پێی خەڵکی دیکەیە، چونکە خوا زانیویەتی کە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) شیرك ناکات، کەواتە: جۆرێکی

دیکە لە کوفر بریتیە لە شیرك واتە: شتێك بهێنیە ئاستی خوا، لە شتێك لەو شتانەدا کە تایبەتن بە خواوە.

۱۰- کفـر الإلحــاد:

کوفری لادان، کوفری بێ بڕوایی، وەك خوا فەرموویەتی: ﴿ وَقَالُواْ مَا هِيَ إِلَّا حَيَاتُنَا ٱلدُّنۡيَا نَمُوتُ وَنَحۡيَا ﴿٢٤﴾ ﴾ الجاثیة.

واتە: (کافرەکان) گوتیان: ژیان هەر ئەم ژیانی دنیایەیە، دەمرین و دەژین و تەنیا ڕۆژگار ئێمە لەبەین دەبا.

واتە: ئێمە لەبەر دەستی خوادا نین، لەبەر دەستی کەس دانین، ئەوەش: نکوولیی کردنە لە بوونی خوا، کە ئەوەش جۆرێکی دیکەیە لە کوفرو، کوفرێکی زۆریش خەستە.

ب- کوفری بچووک:

زانایان وەك پێناسێك گوتوویانە: کوفری بچووك، یانی: گوناهێك کە مرۆڤی پێ لە بازنەی ئیمان و ئیسلام ناچێتە دەرێ، ئەویش لەبەر ئەوەی هەندێك لە فەرمایشتەکان، وشەی کوفریان تێدا هاتوە، ئەگەرنا لە ڕاستییدا مەبەست پێی گوناحی گەورەیە، یانی: هەندێك گوناحی گەورە ناونراون: کوفر.

ئەمەش چەند دەقێکی شەریعەت لەو بارەوە:

۱- خــوای کاربەجێ دەفەرمــوێ: ﴿ وَإِن طَآئِفَتَانِ مِنَ ٱلۡمُؤۡمِنِينَ ٱقۡتَتَلُواْ فَأَصۡلِحُواْ بَيۡنَهُمَاۖ ﴿٩﴾ ﴾ الحجرات، واتە: ئەگەر دوو کۆمەڵ لە بڕواداران پێکەوە جەنگیان کرد، ئاشتەواییان لەبەیندا بکەن.

کەواتە: دەگونجێ ئیمانداریش بن و یەکدیش بکوژن، چونکە قەتڵ گوناحی گەورەیە، بەڵام ئیمان لە ئینسان لانابا.

٢- لە فەرمایشتێکیدا پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ: {سِبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ وَقِتَالُهُ كُفْرٌ} أخرجه أحمد برقم (٣٦٤٧)، والبخاري برقم (٤٨)، ومسلم برقم (٦٤)، والترمذي برقم (١٩٨٣) وقال: حسن صحيح، والنسائي برقم (٤١٠٨)، وابن ماجه برقم (٦٩)، وأخرجه أيضا: ابن حبان برقم (٥٩٣٩).

واتە: جنێودان بە مسوڵمان مایەی فاسق بوونەو، جەنگ لەگەڵدا کردنیشی کوفرە.

٣- لە فەرمایشتێکی دیکەدا پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ: {لَا تَرْجِعُوا بَعْدِي كُفَّارًا يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ} أخرجه أحمد برقم (١٩٢٣٧)، والبخاري برقم (١٢١)، ومسلم برقم (٦٥)، والنسائي برقم (٤١٣١)، وابن ماجه برقم (٣٩٤٢)، والدارمي برقم (١٩٢١)، وابن حبان برقم (٥٩٤٠).

واتە: لەدوای من خۆتان کافر مەکەنەوە، هەندێکتان لە گەردنی هەندێکتان بدەن.

٤- لە فەرمایشتێکی دیکەدا پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ: {مَنْ حَلَفَ بِغَيْرِ اللَّهِ فَقَدْ كَفَرَ أَوْ أَشْرَكَ} أخرجه أحمد برقم (٦٠٧٢)، والترمذي برقم ١٥٣٥) وقال: حسن، والحاكم برقم (٤٥) وقال: صحيح على شرط الشيخين، والبيهقي برقم (١٩٦١٤)، وأخرجه أيضا: أبو داود برقم (٣٢٥١)، وأبو عوانة برقم (٥٩٦٧)، وابن حبان برقم (٤٣٥٨)، قال الألباني: صحيح.

واتە: هەرکەسێك سوێند بە غەیری خوا بخوات، کوفری کردوە یان شیرکی کردوە.

٥- هەروەها پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) لە فەرمایشتێکی دیکەدا دەفەرموێ: {اثْنَتانِ فِي النَّاسِ هُمَا بِهِمْ كُفْرٌ: الطَّعْنُ فِي النَّسَبِ، وَالنِّيَاحَةُ على الميِّتِ} رواه أحمد: ١٠٤٣٨، ومسلم: ٦٧.

واتە: دوو سیفەت لە نێو خەڵکدا هەن، دوو سیفەتی کوفرن تێیاندا: تانەدان لە نەسەب و ڕەچەڵەك و، شین گێڕان لەسەر مردوو.

کەواتە: ئایا مەبەست لەمانە چییە؟ بەتەئکید مەبەست لەو کوفرە، کوفری گچکەیە، واتە: گوناحی گەورە.

شەش (٦) ڕوونکردنەوەی گرنگ لە بارەی کوفرو شیرکەوە:

١)- مەرج نیە هەر قسەو کردەوەیەکی کوفر یان شیرك، مایەی بە کافر دانان یان بە هاوبەشدانەر دانانی مرۆڤـ بێ:

(ابن تيمية) ڕەحمەتی خوای لێبێ لەو بارەوە گوتوویەتی: {قَدْ يَكُونُ الفِعل أو المَقالَة كُفْرًا، فَيُطْلَقُ الْقَوْلُ بِتَكْفِيرِ صَاحِبِهِ وَيُقَالُ: مَنْ قَالَ كَذَا فَهُوَ كَافِرٌ، لَكِنَّ الشَّخْصَ الْمُعَيَّنَ الَّذِي قَالَهُ، لَا يُحْكَمُ بِكُفْرِهِ حَتَّى تَقُومَ عَلَيْهِ الْحُجَّةُ الَّتِي يَكْفُرُ تَارِكُهَا... فَلَا يُشْهَدُ لِمُعَيَّنٍ مِنْ أَهْلِ الْقِبْلَةِ بِالنَّارِ، لِجَوَازِ أَنْ لَا يَلْحَقَهُ الْوَعِيدُ لِفَوَاتِ شَرْطٍ أَوْ ثُبُوتِ مَانِعٍ}[1]، واتە: جاری وا هەیە کردەوەیەك، یان قسەیەك کوفرە، دەشگوترێ هەرکەسێك ئەو قسەیە بکات، {یان هەر کەسێك ئەو کردەوەیە بکات (وەك سەجدە بردن بۆ صەنەم)} ئەوە کافرە، بەڵام بۆ کەسێکی دیاریی کراو کە ئەو قسەیە دەکات {یان ئەو کردەوەیە دەکات}، یەکسەر ناگوترێ کافرە، هەتاکو بەڵگەی لەسەر تەواو نەکرێ، بەڵگەیەك کە هەرکەسێك وازی لێبێنێ، پێی کافر دەبێ... بەڵام هەر کەسێك لە ئەهلی قیبلە کە زاندرابێ مسوڵمانە، ناگوترێ: ئەوە دۆزەخییە، {ناگوترێ: ئەوە کافرە} چونکە دەگونجێ ئەو حوکمە بەسەریدا نەچەسپێ، لەبەر ئەوەی کە مەرجێکی تێدا نەهاتۆتە دی، یاخود پەرچێکی هاتۆتە بەر.

٢)- یەقین بە دوودڵیی هەڵناوەشێتەوە:

بنچینەیەکی دیکە کە زانایان لەو بارەوە دایان ناوە دەڵێ: {اليَقِين لا يَزُول بالشَكّ} دڵنیایی بە دوو دڵیی لاناچێ.

---

[1] مجموع الفتاوى ج٣٥ ص١٦٥.

هەروەها بنچینەیەکی دیکە دەڵێ: {مَنْ ثَبَتَ إِسْلامهُ بيَقينٍ فَلا يَزولُ بالشكْ}، هەرکەسێك دڵنیا بین لێی کە ئەوە مسوڵمانە، لەبەر ئەوەی کە لێی کەوتووینەتە دوو دڵیی و گومان، بەوە سیفەتی مسوڵمانەتیی لێ لاناچێ، هەروەك چۆن کەسێك کە یەقینی هەبێ کە دەست نوێژی هەیە، بەوە کە دوو دڵییەکی بۆ پەیدا دەبێ، گوێ ناداتە دوو دڵییەکە، تاکو یەقینی پەیدا دەبێ، یەقین بەیەقین لادەچێ، نەك بە دوو دڵیی (شك).

٣)- بەبێ چەسپانی مەرجەکان و، لاچوونی پەرچەکان {ثبوت الشروط، وانتفاء المَوانع} نابێ حوکمی کوفر یان شیرك بەسەر کەسدا بدرێ:

ئەم بنچینەیە بنچینەیەکی گەورەو گرنگە، بۆ مامەڵە کردن لەگەڵ مەسەلەی بەکافر یان موشریك دانانی کەسێکدا.

أ- مەرجەکان بۆ بەکافر دانانی کەسێك:

١- عەقڵ (العقل).

٢- باڵغ بوون (البلوغ).

٣- پێگەیشتنی پەیامی ڕوون (البلاغ المبین).

یانی: دەبێ ئەو کەسە:

١)- عاقڵ بێ، چونکە شێت بەکافر دانانرێ، هەروەها منداڵ بە کافر دانانرێ، کە جارێ عەقڵی کامڵ نەبووە.

٢)- دەبێ باڵغ بێ.

٣)- دەبێ پەیامی خوای بە ئاشکرا پێ گەیشتبێ.

چونکە کەسێك ئەرکێکی شەرعیی پێ نەگەیشتبێ، پێی موکەللەف نابێ.

بیستوومە کاتی خۆی مسوڵمانان لە هەندێك ناوچەی یەکێتی سۆڤیەتی پێشوو، مسوڵمانەتییەکەیان بەس ئەوەندە بووە، بەرەو قیبلە مردوویان ناشتوون، هیچی دیکەیان لێ نەزانیوە، دەڵێن: ئێستاش خەڵك هەیە لە وڵاتی چین، کە هیچ لە ئیسلامەتیی نازانن، تەنیا خەتەنە کردن و مردوو ناشتن و، هێندێك لەو شتانە دەزانن.

ب- پەرچەکان لەبەردەم بەکافر یان موشریك دانانی کەسێك دا:

١- نەتوانین (العَجْز).

٢- نەزانین (الجهل)[1].

٣- هەڵە کردن (الخطأ).

٤- لەبیر چوونەوە (النسیان).

---

(١) لەو بارەوە فەرمووودەیەکی پێغەمبەری خوا هەیە کە ئەوە کورتەی واتایەکەیەتی: {کابرایەك زۆر گوناحان دەکات، دوایی وەسیەت دەکات بۆ کوڕەکانی دەڵێ: ئەگەر مردم بمسووتێنن، نیوەی خۆڵەمێشەکەم بەبەحرێ دابکەن، نیوەشی ڕۆژێك بایەکی بەقوەتی بێ، بڵاوی بکەنەوە، دەڵێ: چونکە ئەگەر خوا زیندووم بکاتەوە، زۆر خراپ سزام دەدات، {وام بڵاوبکەن، کۆنەکرێمەوە}، ئنجا کە دەمرێ، وای لێدەکەن و کوڕەکانی وەسیەتەکەی جێبەجێ دەکەن، خوای پەروەردگاریش بەدەریا دەفەرموێ: کۆی بکەوە، هەروەها بە وشکانیی دەفەرموێ: کۆی بکەوە، پاشان پێی دەفەرموێ: بۆچی وات کرد؟ دەڵێ: خوایە لە ترسی تۆ؟ دەفەرموێ: ئەوە لێت خۆش بووم}. بڕوانە: صحیح البخاري: ٧٥٠٦، وصحیح مسلم ٢٧٥٦.

٥- زۆر لێکران (الإكراه)[١].

٦- تەئویل کردن (التأويل)[٢].

کەواتە: هەرکات ئەو شەش پەرچە، یەکێکیان ببێ، ڕێ دەگرێ لەوەی حوکمی کافربوون بەسەر کەسێکدا بچەسپێندرێ، هەرچەندە کوفرو شیرکیشی لێ بیسترابێ، یان بینرابێ.

٤)- جیاوازیی کردن لەنێوان بەکافردانانی گشتیی و تایبەتیی دا:

بەڵێ پێویستە جیاوازیی بکرێ لەنێوان (التّكفير للنّوع) و(التكفير للمعين):

(التكفير للنّوع) یانی چی؟ یانی: دەتوانی بڵێی: هەموو ئەوانەی بت دەپەرستن، هەموو ئەوانەی کە لە غەیری خوا دەپاڕێنەوە، هەموو

---

(١)) وەك عەمماری کوڕی یاسر کە کافرەکان ئازاریان دەدا، تاکو قسە بە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بڵێ و، باب و دایکییان شەهید کردبوون، ئەو ئایەتە کە دەفەرموێ: [إِلَّا مَنْ أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ] النحل: ١٠٦، لەبارەی ئەوەوە هاتۆتە خوار. بڕوانە: الإستيعاب في بيان الأسباب ج٢ ص٤٢٣.

(٢)) بۆ زانیارییتان! هەندێك لەوانەی کە خۆیان بە {سەلەفیی} ناو دەنێن، زۆر لە ئەهلی (تأويل)یان وەك (الأشاعِرة، والماتريدية)و، هەر کەسێك تەئویلی کردبێ، بە گومڕاو لادەریان داناوە، بێ خەبەر لەوەی کە (تأويل) وەك دوایی باسی دەکەین، حاڵەتێکە، هیچ کەس ناتوانێ بەڕەهایی لێی دوور بێ، بۆ وێنە ئیمام ئەحمەد ئەو ئایەتەی تەئویل کردوە: [وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ] الحدید: ٤، واتە: خوا لەگەڵتانە لە هەرجێیەك بن، گوتوویەتی: (أَي: بِعِلمِهِ وَبِقُدرَتِهِ)، چونکە ناکرێ بڵێی: خوا لێرەیە، ئەدی چۆن خوا لەسەر عەرشی خۆیەتی و، لەدەرەوەی دروستکراوەکانی خۆیەتی، بەو شێوەیە کە بۆ خوا شایستەیە؟!.

ئەوانە موشریکن، یان هەموویان کوفر دەکەن، بەڵام بۆ کەسێکی دیاریی کراو (مُعَيَّنْ) دەبێ لێی بکۆڵیەوە، ئایا ئەو کەسە:

١- پەیامی ڕوون (البَلاغ المُبين)ی پێ گەیشتوە؟

٢- عەقڵی تەواوە؟

٣- باڵغە؟

پاشان: ئایا هیچ کام لەو شەش پەرچانەی کە ڕێ دەگرن لە کافرکردنی، لە ئارادانین؟ ئنجا حوکمەکەی بەسەردا دەدرێ.

٥- چەند تێبینییەکی گرنگ لەسەر فەرموودەیەکی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم):

فەرموودەکە بەچەند ڕێژگە (صيغة)یەك هاتوە، کە ئێمە دووانیان دێنین:

١- {إِنَّ أَهْلَ الْكِتَابَيْنِ افْتَرَقُوا فِي دِينِهِمْ عَلَى ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ مِلَّةً، وَإِنَّ هَذِهِ الْأُمَّةَ سَتَفْتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ مِلَّةً {يَعْنِي الْأَهْوَاءَ} كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلَّا وَاحِدَةً، وَهِيَ الْجَمَاعَةُ} أخرجه أحمد برقم (١٦٩٧٩)، والطبراني برقم (٨٨٥)، والحاكم برقم (٤٤٣)، وأخرجه أيضا: أبو داود برقم (٤٥٩٧)، وابن أبي عاصم في السنة برقم (٢)، قال شعيب الأرنؤوط: إسناده حسن وحديث افتراق الأمة، صحيح بشواهده.

واتە: خاوەن کتێبەکان لە دینداریی خۆیاندا بوونە حەفتاو دوو (٧٢) تاقم، ئەم ئۆممەتەش لە دیندارییدا دەبێتە حەفتاو سێ (٧٣) تاقم، {یانی: خاوەن ئارەزووە داهێنەرەکان} هەموویان لە ئاگردان،

جگە لە یەکێکیان، ئەویش بریتیە لە کۆمەڵی مسوڵمانان {یانی: زۆربەو جەماوەریان}.

٢- {افْتَرَقَتْ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى أَوْ ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفَرَّقَتْ النَّصَارَى عَلَى إِحْدَى أَوْ ثِنْتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَتَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً} أخرجه أبو داود برقم (٤٥٩٦)، والترمذي برقم (٢٦٤٠) وقال: حسن صحيح، وابن ماجه برقم (٣٩٩١)، والحاكم برقم (١٠)، والبيهقي برقم (٢٠٦٩٠)، وأخرجه أيضا: أحمد برقم (٨٣٧٧)، وأبو يعلى برقم (٥٩١٠)، وابن حبان برقم (٦٢٤٧)، قال الألباني: حسن صحيح.

واتە: جوولەکەکان بوونە حەفتاو یەك یان حەفتاو دوو بەش و، نەصرانییەکان بوونە حەفتاو یەك، یان حەفتاو دوو بەش، ئۆممەتی منیش دەبێتە حەفتاو سێ بەش.

ئەم دەقە هەندێك کەس دەیکاتە بیانوو بۆ بەکافر دانانی هەندێك لە مسوڵمانان، کە شکڵی حیزب بە خۆوە دەگرن، شێوەی مەشرەبێکی دیاریی کراوو، تەوژمێکی دیاریی کراو بەخۆوە دەگرن، کە بەتەئکید ئەوە زۆر هەڵەیە.

(االخَطَّابي) لە بارەی ئەو دەقەوە دەڵێ: {فِيهِ دِلالةٌ على أنَ هذهِ الفِرَقَ كُلَّها غَيرُ خارِجَةٍ مِنَ الدينِ، إذ قَدْ جَعَلَهم النَبــيُّ كُلَّهُمْ مِنْ أُمَّتهِ}[1]، واتە: ئەم دەقە {لە فەرزێکدا کە بڵێین: سەنەدەکەشی ڕاست بێ، چونکە مشت و مڕی زۆری لەسەرە}، دەلالەتی ئەوەی تێدایە کە ئەو حەفتا و سێیە، هەموویان لە ئایین بەدەرنین و لە نێو بازنەی

---

(١) معالم السنن ج٧ ص٤.

ئۆممەتی پێغەمبەردان (صلى الله عليه وسلم)، چونکە پێغەمبەر هەموویانی بە ئۆممەتی خۆی داناوە.

(إبن تيمية)ش دەڵێ: {والنَبـيُّ لَم يُخْرِجْهم مِنَ الإسلامِ، بَل جَعَلَهُم مِن أُمّتِهِ}[1]، واتە: پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم)، لە ئیسلامی نەبردوونەتە دەرێ، بەڵکو فەرموویەتی ئۆممەتی منن.

واتە: هەر لە چوارچێوەی ئۆممەتدان.

ئنجا وەك گوتم: لەسەر سەنەدەکەشی مشت و مڕی زۆر هەیە، زۆر لە زانایان ڕەتیان کردۆتەوە، یەکێك لەوانە (إبن حزم)، گوتوویەتی: ئەوە فەرمایشتی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) نیە، بەبەڵگەی ئەوە: چۆن خوای بەرزو مەزن بە ئۆممەتی موحەممەد دەفەرموێ:

﴿ كُنتُمۡ خَيۡرَ أُمَّةٍ أُخۡرِجَتۡ لِلنَّاسِ ﴿١١٠﴾ ﴾ آل عمران.

کەچی جوولەکە حەفتاو یەك تاقم و، نەصرانیی حەفتا و دوون و، هی ئێمە حەفتاو سێ و، لەوان زیاترن؟! دەڵێ: ئەوە نەنگیی (ذَم) دەگەیەنێ، لە حاڵێکدا کەخوا دەفەرموێ: ئێوە ئەی ئۆممەتی ئیسلام! باشترین کۆمەڵن، هەروەها بەڵگەی دیکەش هەر دێنێتەوە.

بەڵام هەندێکیان دەڵێن: سەنەدەکەی ڕاستەو جێگیرە، ئنجا ئەگەر لە ڕووی سەنەدیشەوە جێگیر بێ، گرنگ ئەوەیە ناکرێتە بەڵگە، لەسەر لادان و گومڕایی هەموو ئەو کۆمەڵ و تەوژمانەی کە کەسانێکی {سەلەفیی ناو} لەپشت پەردەی ڕەشەوە تەماشایان دەکەن! وەك ئەو زانایانە گوتیان، بەڵکو بە پێچەوانەوە، دەکرێتە

---

(١) منهاج السنة النبوية، ج٥، ص٢٤١.

بەڵگەی ئەوە کە ئەوانە هەموویان لەبازنەی ئۆممەتدان، بەڵام ئەو پەڕەکەی غەڵەت و پەڵەتیان هەیە.

هەڵبەتە ئەگەر گریمان ئەو دەقە بشکرێتە بەڵگەی دەعوای باسکراو، ئەوە (سەلەفیی ناو)ەکان پێش هەمووان دەگرێتەوە، چونکە دەیان گرووپ و دەستەی (سەلەفی ناو) هەن کە هەرکەسە بە دۆڵ و شیوێکدا دەڕوات!

لەو بارەوە ئەم دەقەش دێنین: {عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ (وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ) قَالَ: دَخَلَ قُلُوبَهُمْ مِنْهَا شَيْءٌ لَمْ يَدْخُلْ قُلُوبَهُمْ مِنْ شَيْءٍ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قُولُوا: سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَسَلَّمْنَا، قَالَ: فَأَلْقَى اللَّهُ الْإِيمَانَ فِي قُلُوبِهِمْ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: (لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا) قَالَ: قَدْ فَعَلْتُ، (رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا) قَالَ: قَدْ فَعَلْتُ، (وَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا) قَالَ: قَدْ فَعَلْتُ}، أخرجه مسلم برقم (١٢٦)، والترمذي برقم (٢٩٩٢).

عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس خوا لێیان ڕازی بێ بۆمان دەگێڕێتەوە، دوای ئەوەی ئەو دوو ئایەتە (٢٨٤و٢٨٥)ی کۆتایی سووڕەتی (البقرة) دابەزین، کە خوای پەروەردگار دەفەرموێ:

﴿ لِّلَّهِ مَا فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِى ٱلْأَرْضِ ۗ وَإِن تُبْدُوا۟ مَا فِىٓ أَنفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوهُ يُحَاسِبْكُم بِهِ ٱللَّهُ ۖ فَيَغْفِرُ لِمَن يَشَآءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَآءُ ۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٢٨٤﴾ ءَامَنَ ٱلرَّسُولُ بِمَآ أُنزِلَ إِلَيْهِ مِن رَّبِّهِۦ وَٱلْمُؤْمِنُونَ ۚ

كُلٌّ ءَامَنَ بِٱللَّهِ وَمَلَٰٓئِكَتِهِۦ وَكُتُبِهِۦ وَرُسُلِهِۦ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِّن رُّسُلِهِۦ ۚ وَقَالُوا۟ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۖ غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ ٱلْمَصِيرُ ﴿٢٨٥﴾

{واتە: هەرچی لە ئاسمانەکان و زەویدایە هی خوایە، ئنجا ئەوەی لە دەروونتاندا هەیە دەریخەن، یاخود پەنهانی بکەن، خوا لێپرسینەوەتان لەسەری لەگەڵدا دەکات، ئنجا هەرکەس بیەوێ دەیبوورێ و، هەرکەسێکیش بیەوێ سزای دەداو، خوا لەسەر هەموو شتێك بە توانایە}.

هاوەڵان شتێك چووە دڵیانەوە کە بەهۆی هیچ شتێکەوە ئاوا دڵیان سەغڵەت نەبووبوو، {لە ڕیوایەتی دیکەدا هاتوە، هاوەڵان گوتیان: ئەی پێغەمبەری خوا! (صلى الله عليه وسلم) ئەو ئایەتەمان بۆ جێ بەجێ ناکرێ، پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرمووی: ئایا دەتانەوێ وەك جوولەکەو نەصرانییەکان بڵێن: {سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا} بیستمان، بەڵام سەرپێچییمان کرد؟} بڵێن: {سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَسَلَّمْنَا}، پەروەردگارمان! ئەوە فەرمانی تۆمان بیست و وەرمانگرت و فەرمانبەرییش دەکەین، دوای ئەوە خوا ئیمانی خستە دڵیان، {واتە: ئەوەیان کەوتە دڵ کە وا بڵێن}، دوای ئەوە خوا سبحانه و تعالى ئەو ئایەتەی ناردە خوار: ﴿ لَا يُكَلِّفُ ٱللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا .... ﴾

{واتە: خوا لە هیچ کەس داوا ناکات، مەگەر ئەوەی کە بۆی دەکرێ، هەر شتێك کە بەدەستی بێنێ لە چاکە، خۆی لێی بەهرەمەندەو، هەر شتێك لە خراپە وەدەستی بێنێ، خۆی لێی زەرەرمەندە، پەروەردگارمان! ئەگەر لەبیرمان چوو، یان هەڵەمان کرد سزامان مەدە}، خوا فەرمووی: ئەوە وام کرد، {پەروەردگارمان! بارێك

كە لەوانەی پێشێت بار كردوە، بەهۆی گوناهێكەوە كە لەسەر وی سزات داون، ئێمە وا لێمەكە}، فەرمووی: ئەوە كردم، {لێمان ببووردەو بەزەییت پێماندا بێتەوە، تۆ سەرپەرشتیارمانی}، خوا فەرمووی: ئەوەشم قەبووڵ كرد.

دیارە مەبەست ئەوەیە كە خوای كاربەجێ، لەسەر هەڵە، لەسەر لەبیرچوون، لەسەر شتێك كە ئینسان لە توانایدا نیە، مرۆڤ سزا نادات، دوایی خوای میهرەبان بۆی ڕوون كردوونەوە كە ئەو خولیایەی بە دڵ و مێشكتدا دێ، بەڵام دەست خۆت نیە، لەسەری سزا نادرێی، بە مەرجێك نەیكەیە بڕیارو، دڵتی لەسەر نەچەسپێنیٚ، هەر شتێك دڵتی لەسەر نەچەسپیٚ، خەتەرەیەك كە بەدڵت دادیٚ و پێشت ناخۆشە، ئەوە هیچ لێپرسینەوەی لەسەر نیە، ئەم ئایەتە ئەوەی بۆ ڕوون كردنەوە.

ئنجا وەك لە تەفسیری سوورەتی (البقرة)دا باسم كردوە[1]، هەندێك گوتوویانە: ئەم ئایەتەی دوایی، دوو ئایەتەكەی پێشێی، نەسخ كردوونەوە، هەتا (إبن عباس)یش ئەو وشەیەی بەكارهێناوە، كە: ئەوەی دوایی ئەوەی پێشێی نەسخ كردۆتەوە!، بەڵام بۆ زانیارییتان! ئەوان وشەی نەسخیان كە بەكارهێناوە، بەو مانا باوو عورفییە نەبووە كە دوایی زانایان پێیان بەكاریان هێناوە، كە بریتیە لە: {إزالة حكم سابق بحكمٍ لاحق} واتە: لابردنی حوكمێكی پێشتر، بە حوكمێكی دواتر، بەڵكو مەبەستیان پێی ئەوەیە: شتێك گشتیی (عام) بووبیٚ، دوایی تایبەت (تخصیص) كرابیٚ، یان شتێك ڕەها (مطلق) بووبیٚ و

---

(١) واتە: بەرگی یەكەمی: {تەفسیری قورئانی بەرزو بەپێز}.

دوایی بەنددار (مقيّد) کرابێ، یان شتێك کورت (مجمل) بووبێ و، دوایی ڕوون و واڵاکرابێ و (تفصيل) درابێ، یاخود مەبەستیان پێی پلە پلەیی (تدرُّج) بووە.

ئەو ئایەتەش لەوەیانە کە: پێشێ خوا بەگشتیی فەرموویەتی، بەڵام دوایی خوای کاربەجێ کە ئەوان خەریك بووە بە هەڵە لێی تێبگەن، بۆی ڕوون کردوونەوە، کە دەفەرموێ: ئەوەی لە دڵتاندایە ئاشکرای بکەن، یان پەنهانی بکەن، خوا لێتان دەپرسێتەوە، واتە: ئەوە مانا گشتییەکەی مەبەست نیە، کە هەرشتێ بەدڵتدابێ، لەسەری سزا بدرێی! بەڵکو یانی: ئەوەی کە دڵتانی لەسەر دەچەسپێنن، لە نیاز و مەبەستی خراپ، خوا لەسەر ئەوە لێتان دەپرسێتەوەو سزاتان دەدات.

هەر بۆیەش زانایان دەڵێن: ئەگەر کەسێك دڵی خۆی بچەسپێنێ لەسەر گوناهێك، گوناهەکەی بۆ دەنووسرێ، یانی: دڵی خۆی لەسەر بچەسپێنێ، بەڵام بۆی نەکرێ ئەنجامی بدات، بۆی دەنووسرێ، بەڵام وەك خۆی بۆی دەنووسرێ، هەروەك چۆن ئەگەر دڵی خۆی بچەسپێنێ لەسەر چاکەیەك، یەك بە دە (١٠)، تاکو یەك بە حەوسەد (٧٠٠)یش بۆی دەنووسرێ.

٦- دەقێکی ڕۆشنکەرەوەی {إبن تيمية}، لە بارەی دووربینی (إحتياط) کردن لە بواری بە کافر داناندا:

لە کۆتایی ئەم باسەی دوازدەیەمدا، چەند قسەیەکی (إبن تيمية) دێنین، کە بەڕاستی تیشکێکی باشمان بۆ دەخەنە سەر هەڵوێستی زانایانی پێشوومان ڕەحمەتی خوایان لێ بێ، دەربارەی مامەڵە کردن لەگەڵ ئەو غەڵەت و پەڵەت و لادانانەی کە مسوڵمانان تووشیان

دەبن، بە کوفرو شیرکیشەوە، کەسێك کوفرێکی بەزار دادێ، شیرکێکی بەدەم دادێ، یاخود شتێك دەکا کە بە کوفر یان شیرك لەقەڵەم دەدرێ، چۆن دەبێ مامەڵەی لەگەڵدا بکەین؟ یان مسوڵمانێك گوناهێك دەکات، چۆن مامەڵەی لەگەڵدا بکەین؟ هەرچەندە ئەوەی کە لێی دەخوازمەوە، بڕێك درێژە، بەڵام تیشکێکی باش دەخاتە سەر ئەو بابەتەمان، گوتوویەتی:

{وَالْخَوَارِجُ الْمَارِقُونَ الَّذِينَ أَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقِتَالِهِمْ، قَاتَلَهُمْ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ أَحَدُ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ، وَاتَّفَقَ عَلَى قِتَالِهِمْ أَئِمَّةُ الدِّينِ مِنْ الصَّحَابَةِ وَالتَّابِعِينَ وَمَنْ بَعْدَهُمْ، وَلَمْ يُكَفِّرْهُمْ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، وَسَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ، وَغَيْرُهُمَا مِنْ الصَّحَابَةِ، بَلْ جَعَلُوهُمْ مُسْلِمِينَ مَعَ قِتَالِهِمْ، وَلَمْ يُقَاتِلْهُمْ عَلِيٌّ حَتَّى سَفَكُوا الدَّمَ الْحَرَامَ وَأَغَارُوا عَلَى أَمْوَالِ الْمُسْلِمِينَ، فَقَاتَلَهُمْ لِدَفْعِ ظُلْمِهِمْ وَبَغْيِهِمْ، لَا لِأَنَّهُمْ كُفَّارٌ، وَلِهَذَا لَمْ يَسْبِ حَرِيمَهُمْ، وَلَمْ يَغْنَمْ أَمْوَالَهُمْ، وَإِذَا كَانَ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ ثَبَتَ ضَلَالُهُمْ بِالنَّصِّ وَالْإِجْمَاعِ، لَمْ يُكَفَّرُوا مَعَ أَمْرِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ بِقِتَالِهِمْ، فَكَيْفَ بِالطَّوَائِفِ الْمُخْتَلِفِينَ الَّذِينَ اشْتَبَهَ عَلَيْهِمْ الْحَقُّ فِي مَسَائِلَ غَلِطَ فِيهَا مَنْ هُوَ أَعْلَمُ مِنْهُمْ؟ فَلَا يَحِلُّ لِأَحَدٍ مِنْ هَذِهِ الطَّوَائِفِ أَنْ تُكَفِّرَ الْأُخْرَى وَلَا تَسْتَحِلَّ دَمَهَا وَمَالَهَا، وَإِنْ كَانَتْ فِيهَا بِدْعَةٌ مُحَقَّقَةٌ}[1].

واتە: خەواریجی دەرچوو (واتە: ئەوانەی دەرچوون لە فەرمانبەریی کردن بۆ خەلیفەی چوارەم عەلی خوا لێی ڕازی بێ)، پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرمانی کرد کە جەنگیان لە دژ بکرێ و، عەلی کوڕی ئەبی تالیب ئەو فەرمانەی پێغەمبەری (صلی

(۱)) مجموعة الرسائل والمسائل، ج٢ ص ٢٧٨-٣٨٠.

الله علیه وسلم) جێبەجێ کرد لە ڕۆژگاری خۆیدا، کە یەکێکە لە چوار خەلیفە ڕاشیدەکان، ئنجا هەموو ئەوانەی پێشەوای دین بوون لە هاوەڵان و لە تابیعین و، ئەوانی دوای وانیش، یەك دەنگ بوون لەسەر جەنگ کردن لە دژی خەواریج، بەڵام نە عەلی کوڕی ئەبی تالیب، نە سەعدی کوڕی ئەبی وەققاص، نەغەیری ئەو دووانەش لە هاوەڵان، ئەوانەیان بە کافر دانەنا، بەڵکو بە مسوڵمانیان دادەنان، لەگەڵ ئەوەشدا کە لە دژیشیان دەجەنگان، ئنجا عەلی خوا لێی ڕازی بێ، لە دژیان نە جەنگا، مەگەر دوای ئەوەی کە خەڵکیان کوشت و[1]، ماڵی مسوڵمانانیان دەست بەسەردا گرت، ئیدی {عەلی خوا لێی ڕازی بێ} بۆ بەرپەرچ دانەوەی ستەمەکەیان، جەنگی لە دژ کردن، نەك لەبەر ئەوەی کە کافر بن، هەر بۆیەش ئافرەتەکانی بە دیل نەگرتن و، ماڵ و سامانیانی بە دەستکەوت و غەنیمەت لەقەڵەم نەدا.

ئنجا ئەگەر ئەوانە کە بە دەقی فەرمایشتی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم)و بە یەك دەنگیی هاوەڵان، چەسپابێ، کە گومڕابن، بە کافر لە قەڵەم نەدرابن، لەگەڵ ئەوەشدا کە خواو پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرمانیان کردوە بە جەنگ لەدژ کردنیان، ئەدی ئەو کۆمەڵ و تاقمانەی کە ناکۆك دەبن و، لە ڕاستە شەقام لادەدەن و، هەقیان لێ ون دەبێ و، لە هەندێك مەسەلەدا بە هەڵەدا دەچن، کە کەسانێك لەوان زۆر زاناتر بوون، تێیاندا بەهەڵەدا چوون،

---

(١) مەشهوورە کە یەکێك لە هاوەڵانیان کوشت خۆی و خێزانەکەشی کە دوو گیان (حامل) بوو، یەکیان گوتی: ئەوە (حامل)ە، ئەوەی دیکە گوتی: بیکوژە، چونکە (وَلا یَلِد إلاّ فاجِراً كَفّاراً) ئەوەندە دڵ ڕەق بوون!

ئەوانە بۆیان نیە یەکێکیان ئەوی دیکەیان کافر بکات، یاخود خوێنی یان ماڵی بۆ خۆی حەڵاڵ بکات، هەرچەندە داهێنانێکی جێی دڵنیاییشیان هەبێ (واتە: بیدعەتێکی سەلمێنراو).

دوایی (إبن تيمية) بەردەوام دەبێ و دەڵێ: {وَإِذَا كَانَ الْمُسْلِمُ مُتَأَوِّلاً فِي الْقِتَالِ أَوْ التَّكْفِيرِ، لَمْ يُكَفَّرْ بِذَلِكَ، كَمَا قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ لِحَاطِبِ بْنِ أَبِي بلتعة: يَا رَسُولَ اللهِ دَعْنِي أَضْرِبُ عُنُقَ هَذَا الْمُنَافِقِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّهُ قَدْ شَهِدَ بَدْراً، وَمَا يُدْرِيك أَنَّ اللَّهَ قَدْ اطَّلَعَ عَلَى أَهْلِ بَدْرٍ فَقَالَ: اعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْت لَكُمْ، فَهَكَذَا السَّلَفُ قَاتَلَ بَعْضُهُمْ بَعْضاً مِنْ أَهْلِ الْجَمَلِ، وصفِّين، وَنَحْوِهِمْ، وَكُلُّهُمْ مُسْلِمُونَ مُؤْمِنُونَ كَمَا قَالَ تَعَالَى:

﴿ وَإِن طَآئِفَتَانِ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٱقْتَتَلُواْ فَأَصْلِحُواْ بَيْنَهُمَا فَإِنۢ بَغَتْ إِحْدَىٰهُمَا عَلَى ٱلْأُخْرَىٰ فَقَٰتِلُواْ ٱلَّتِى تَبْغِى حَتَّىٰ تَفِىٓءَ إِلَىٰٓ أَمْرِ ٱللَّهِ ﴿٩﴾ ﴾ الحجرات.

فَقَدْ بَيَّنَ اللَّهُ تَعَالَى أَنَّهُمْ مَعَ اقْتِتَالِهِمْ وَبَغْيِ بَعْضِهِمْ عَلَى بَعْضٍ، إخْوَةٌ مُؤْمِنُونَ، وَأَمَرَ بِالإِصْلَاحِ بَيْنَهُمْ بِالْعَدْلِ، وَلِهَذَا كَانَ السَّلَفُ مَعَ الِاقْتِتَالِ يُوَالِي بَعْضُهُمْ بَعْضًا، مُوَالَاةَ الدِّينِ، لا يُعَادُونَ كَمُعَادَاةِ الْكُفَّارِ، فَيَقْبَلُ بَعْضُهُمْ شَهَادَةَ بَعْضٍ، وَيَأْخُذُ بَعْضُهُمْ الْعِلْمَ عَنْ بَعْضٍ، وَيَتَوَارَثُونَ، وَيَتَنَاكَحُونَ، وَيَتَعَامَلُونَ بِمُعَامَلَةِ الْمُسْلِمِينَ بَعْضِهِمْ مَعَ بَعْضٍ}.

واتە: مسوڵمان کە بە تەئویل جەنگ دەکا، یاخود کەسێك بە تەئویل کەسێك بە کافر دادەنێ، بەوە بەکافر لە قەڵەم نادرێ[1]،

---

(١) دیارە خەواریج جۆرێك لە تێگەیشتنی هەڵەیان هەبوو بۆ ئەو ئایەتە موبارەکەی کە دەفەرموێ: ﴿ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْكَٰفِرُونَ

خەواریج بە تەئویل ئەم کارەیان کرد(١)، هەروەها وەك عومەری

﴿ ﴾ (٤٤) المائدة، تێیدا بەهەڵە دا چووبوون، بەوە عەلییان خوا لێی ڕازی بێ بەکافر دانا، گوتیان: تۆ خەلیفەی مسوڵمانان نیی؟ گوتی: با، گوتیان: چۆن دەبێ خەلیفەی مسوڵمانان ڕازی بێ دوو دادوەر دابنیشن داخۆ چۆن مامەڵە بکەن؟ گوتی: ئەدی بۆ خۆتان نەتان گوت: ئەگەر شەڕەکە ڕانەگری، ڕازی نەبی بە دادوەریی، نابێ، گوتیان: با، بەڵام ئێمە بە هەڵەدا چوو بووین و، ئێمە پەشێمانین، تۆش هەڵەت کردوە، دەبێ تۆش پەشێمان بیەوە، ئێمە ئێستا مسوڵمانین، تۆش بەو گوناهە کافر بووی، دەبێ تۆش پەشێمان ببیەوە، عەلی خوا لێی ڕازی بێ، گوتی: وەڵڵاهی لەو کاتەوەی مسوڵمان بووم کوفرم نەکردوەو کافریش نەبووم، تاکو مسوڵمان ببمەوە، ئیدی ئەوە بوو کە لێی یاخی بوون.

(١) عەلی خوا لێی ڕازی بێ چەند پیاوێکی دووربین و بە حەوسەڵەو زانا بوو، لەسەر قسەی وان شەڕەکەی ڕاگرت لەگەڵ موعاویە، ئەگەرنا موعاویەو کۆمەڵەکەی ڕووحیان گەیشتبووە لووتیان و بە تەواویی تێکشکا بوون، قورئانیان بەرز کردنەوە گوتیان: با قورئان لە نێوانماندا حەکەم بێ، عەلی خوا لێی ڕازی بێ گوتی: ئەوە فێڵە، شەڕ ڕامەگرن و زۆری نەماوە، چونکە ئەوانە یاخی بوون، خەواریج گوتیان: شەڕ ڕانەگری، ئێمە لە دژی تۆ دەجەنگین! ئیدی بە ناچاریی شەڕەکەی ڕاگرت، دواییش کە دوو حەکەمەکەش: ئەبو مووسای ئەشعەریی و عەمری کوڕی عاص خوا لێیان ڕازی بێ و خوا لێیان خۆشبێ، فەشەلیان هێنا، لەبەر ئەوەی کە عەمری کوڕی عاص فێڵی لە ئەبوو مووسای ئەشعەریی کرد، بەسەرهاتەکەی هەیە، پێویست ناکات من باسی بکەم، شتێکی زۆر ناخۆش بووە، ئەوە بوو کە کێشەکە هەروەك خۆی مایەوە، ئنجا خەواریج گوتیان: تۆ فێڵت لێکرا، نەدەبوو ڕازی بووای، ئیدی عەلی خوا لێی ڕازی بێ، عەبدوڵڵای کوڕی عەبباسی نارد بۆ لایان، گوتی: کێشەتان چییە؟ گوتیان: کێشەمان ئەوەیە عەلی بە دوو دادوەرەکە ڕازیی بووەو بەمەش کافر بووە، لەبەر ئەوەی بە حوکمی بەشەر ڕازی بووە!

ئنجا عەبدوڵڵای کوڕی عەبباس گوتی: ئایا کێشەی نێوان دوو کۆمەڵ لە مسوڵمانان گەورەترە، یان کێشەی نێوان ژن و مێردێك؟ گوتیان: هی نێوان

كوڕی خەتتاب دەربارەی (حَاطِبِ بْنِ أَبِي بلتعة) كە نامە دەنووسێ بۆ هاوبەش دانەرەكان و ئاگاداریان دەكات، {دوایی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) بانگی دەكات بۆ لێپرسینەوە}، عومەر دەڵێ: ئەی پێغەمبەری خوا! لێم گەڕێ بە لە گەردنی ئەو مونافیقە بدەم،

دوو كۆمەڵی مسوڵمانان، گوتی: خوا بۆ چارەسەری كێشەی نێوان ژن و مێرد فەرموویەتی: ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَٱبْعَثُوا۟ حَكَمًا مِّنْ أَهْلِهِۦ وَحَكَمًا مِّنْ أَهْلِهَآ ﴿٣٥﴾﴾ النساء، واتە: ئەگەر لە ناكۆكیی نێوانیان ترسان، دادوەرێك لە لایەنی ژنەكەو، دادوەرێك لەلایەنی پیاوەكە بنێرن با پێكەوە دابنیشن؟ گوتیان: وایە.

پاشان گوتی: ئایا كێشەی نێوان دوو كۆمەڵی مسوڵمانان گەورەترە، یان ئەوە ئەگەر كەسێك بەبەرگی ئیحرامەوە نێچیرێك بكوژێ؟ كە خوا لە سوورەتی (المائدة) دا دەفەرموێ: ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَقْتُلُوا۟ ٱلصَّيْدَ وَأَنتُمْ حُرُمٌ ۚ وَمَن قَتَلَهُۥ مِنكُم مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآءٌ مِّثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ ٱلنَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِۦ ذَوَا عَدْلٍ مِّنكُمْ ﴿٩٥﴾﴾، گوتیان: ڕاست دەكەی، ئیدی زۆریان پەشێمان بوونەوە لەو هەڵوێستەی خۆیان، بەڵام هەندێكیان هەر مانەوە، ئەوە بوو كە شەڕی نەهرەوان ڕوویدا، بۆیەش عەلی خوا لێی ڕازی بێ، كە پرسیاری لێ كرا دەربارەی خەواریج و گوتیان: ئەوانە چین؟ (أكفّار هؤلاء؟ قال: لا، من الكفر فرّوا) ئایا بێبڕوان؟ گوتی: نەخێر، لە كوفر ڕایان كردوە، لە ترسی كافر نەبوونێ وایان كردوە، گوتیان: ئەدی مونافیقن؟ گوتی: نەخێر، خوا دەربارەی مونافیقان دەفەرموێ: ﴿وَلَا يَذْكُرُونَ ٱللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٤٢﴾﴾ النساء، واتە: بەكەمیی نەبێ یادی خوا ناكەن، بەڵام ئەوان نوێژو تاعەتێكی زۆریان هەیە، گوتیان: ئەدی ئەوانە چین؟ گوتی: (أَصَابَتهم فِتنةٌ فَعَمُوا فيها وَصَمّوا وَبَغَوا عَلَينا) السنن الكبرى، للبيهقي (١٧٤/٨)، ورواه عبدالرزاق في (العقول) (١٠/ ١٧٤)، إبن أبي شيبة في (الجمل): ٣٩٠٩٧.

واتە: فیتنەو بەڵایەك تووشیان بووە، كوێر بوون و كەڕ بوون و، ستەمیان لێمان كرد، دوای ئەو هەموو ستەم و خراپەیە، كە دوایی هەر خەواریج عەلیشیان خوا لێی ڕازی بێ شەهید كرد، بەڵام ئەمە وای لێ نەكردوە لە هەق بچێتە دەرێ، ئێستا مسوڵمانی وا هەیە كەسێك هەر جنێوی پێبدات، دەڵێ: كافر بووی، یان قسەیەكی پێ بڵێ، زۆر خراپتری پێ دەڵێتەوە!

پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دەفەرموێ: ئاخر ئەوە بەشداری جەنگی بەدر بووە، تۆ چووزانی! دەبینی خوا سەرنجێکی داوەتە ئەهلی بەدرو فەرموویەتی: بڕۆن لەمەودوا هەرچی دەکەن، بیکەن، لێتان خۆش بووم، {یانی: ئەو هەڵوێستەی کە بەشدارییەتی لە جەنگی بەدردا، ئەو وردە هەڵەی ئێستای دەسڕێتەوە}.[1]

دوایی دەڵێ: ئاوا پێشین جاری وابووە پێکەوە جەنگیشیان لە دژی یەك کردوە، وەك ئەهلی (جَمَل) و (صفِّین)، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەمووشیان مسوڵمان و ئیماندارن، وەك خوا دەفەرموێ:

﴿ وَإِن طَآئِفَتَانِ مِنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ٱقْتَتَلُواْ فَأَصْلِحُواْ بَيْنَهُمَا ۖ فَإِنۢ بَغَتْ إِحْدَىٰهُمَا عَلَى ٱلْأُخْرَىٰ فَقَـٰتِلُواْ ٱلَّتِى تَبْغِى حَتَّىٰ تَفِىٓءَ إِلَىٰٓ أَمْرِ ٱللَّهِ ﴿٩﴾ ﴾ الحجرات.

لە کۆتاییدا دەڵێ: خوای بەرز لەگەڵ ئەوەشدا کە پێکەوە شەڕیان کردوەو ستەمیان لە یەکدی کردوە، بەڵام ڕوونی کردۆتەوە کە هەر برای ئیمانداریشن لەگەڵ یەکدی، پێشین بەو شێوەیە بوون کە برایەتییان لەگەڵ یەکدا دەکرد، لەگەڵ ئەوەشدا هەندێ جار ناکۆکییش دەکەوتە نێوانیان، دەستیان دەچووە خوێنی یەکدی، بەڵام وەك دژایەتیی کافران دەکەن، ئاوا دژایەتیی یەکدییان نەدەکردو، هەندێکیان شایەدییان لە یەکدی قبووڵ دەکردو، هەندێکیان زانیارییان لە هەندێکیان وەردەگرت و، دیارییان لە یەکدی وەردەگرت و، میراتیان لە یەکدی دەگرت و، ژن و ژنخوازییان لەگەڵ یەکدی دەکرد، وەك مسوڵمان مامەڵەیان پێکەوە دەکرد.

---

(١) بڕوانە: صحیح البخاري: ٤٨٩٠ و صحیح مسلم: ٢٤٩٤.

بنەمای سێزدەیەم

زانیاریی دەربارەی ئایین و، شارەزایی بە ژین

ئەمیش یەکێکی دیکەیە لەو بنەمایانەی کە لە ڕێبازی زۆربەی هەرە زۆری مسوڵماناندا، هەمیشە درەوشاوە بوون و، ئەگەر سەرنجیان بدەین دەبینین: هەم لە ئایینداً شارەزا بوون، هەم لە ژیندا بەرچاو ڕوون بوون، سەرەتا ئاماژە دەکەین بە چەند دەقێك:

١- لە سووڕەتی (محمد) ئایەتی (١٩)دا خوا دەفەرمویَ:

﴿ فَٱعۡلَمۡ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا ٱللَّهُ ﴿١٩﴾ ﴾.

واتە: بزانە کە بێجگە لە خوا هیچ پەرستراوێك نیە.

کەواتە: دەبێ بزانین و، زانیارییمان هەبێ، بۆیە زانایان گوتوویانە:

{وَكُلُّ مَن بِغَيرِ عِلمٍ يَعملُ ... أَعمالُهُ مَردودَةٌ لا تُقْبَلُ}.

واتە: هەر کەسێك بەبێ زانیاریی کار بکات، کردەوەکانی بەسەردا دەدرێنەوەو، قبووڵ ناکرێن.

بەڵێ دینداریی و مسوڵمانەتیی بە زانیاریی و شارەزایی دەکرێ، بە نەزانین و بێ ئاگایی ناکرێ.

٢- لە سووڕەتی (المجادلة) ئایەتی (١١)دا خوا دەفەرمویَ:

﴿ يَرۡفَعِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمۡ وَٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡعِلۡمَ دَرَجَٰتٖ ﴿١١﴾ ﴾.

واتە: خوا ئەوانەتان کە بڕوایان هێناوە بەرزیان دەکاتەوە، بەڵام ئەوانەی کە زانیارییان پێدراوە، چەندان پلە زیاتر لە بڕوادارانی گشتیی بەرزیان دەکاتەوە.

٣- پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: {مَنْ يُرِدِ الله بِهِ خَيْرَاً يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ} أخرجه أحمد برقم: (٧٢٣٤) ، والبخاري برقم: (٥٣٢١)، وابن حبان برقم: (٢٩٠٧).

واتە: هەر کەسێك خوا چاکەی بۆی بوێ، لە ئاییندا شارەزای دەکات.

ئەوە بە نسبەت شارەزایی لە ئاییندا.

بەنسبەت بەرچاو ڕوونییش لە ژیندا، دەتوانین چەندان بەڵگە بهێنینەوە، بۆ نموونە:

٤- ئایەتی (١٠٨) لە سوورەتی (یوسف) کە دەفەرموێ: ﴿ قُلْ هَٰذِهِۦ سَبِيلِيٓ أَدْعُوٓاْ إِلَى ٱللَّهِۚ عَلَىٰ بَصِيرَةٍ أَنَا۠ وَمَنِ ٱتَّبَعَنِيۖ وَسُبْحَٰنَ ٱللَّهِ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٨﴾ ﴾.

واتە: (خوا بە پێغەمبەری خاتەم (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ:) بڵێ: ئا ئەمە ڕێبازی منە، خۆم و ئەوانەی شوێنم کەوتوون، لەبەر ڕۆشناییدا، بەبەرچاو ڕوونییەوە، بانگەواز بۆ لای خوا دەکەین و، پاکیی بۆ خواو من لە هاوبەش بۆ خوا دانەران نیم.

واتە: پاکیی بۆ خوا، کە بەبێ ئاگایی و نەزانیی و نەشارەزایی خەڵکی بۆلا بانگ بکەم، من لە هاوبەش بۆخوا دانەران نیم، کە بە لاسایی کردنەوەی کوێرانە، دوای پێشینان بکەوم، بەڵام نەزانم خوای پەروەردگار چی بە چاك داناوەو، چی بە خراپ و حەڕام داناوە!

٥- پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) کە موعازی کوڕی جەبەل دەنێرێ بۆ یەمەن پێی دەفەرموێ: {إِنَّكَ تَأْتِي قَوْماً مِنْ أَهْلِ الكِتَابِ،

فَادْعُهُمْ إِلى شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلهَ إِلاَّ اللهُ} أخرجه البخاري برقم: (١٤٩٦)، ومسلم برقم: (٢٩).

واتە: بێگومان تۆ دەچیە لای کۆمەڵە خەڵکێك کە خاوەنی کتێبن، (نەصرانیی بوون) ئنجا با یەکەم شتێك کە تۆ ئەوانی بۆ بانگ دەکەی، ئەوە بێ کە بێجگە لە خوا هیچ پەرستراوێك نیە، واتە: پێشێ بانگیان بکە بۆ خوا بە یەکگرتن.

قسەیەکی پڕشنگداری (إبن القیم):

(إبن القیم) ڕەحمەتی خوای لێبێ، عیبارەتێك دێنێ کە زۆر لە زانایان لێیانەوە نەقلْ کردوە، کە هەم باسی پێویستبوونی زانیاریی بە ئایین، هەم شارەزایی بە ژین دەکات، دەڵێ:

{ولا يتمكَّن المفتي ولا الحاكم من الفتوى والحكم بالحق، إلا بنوعين من الفهم:

أحدهما: فهم الواقع والفقه فيه واستنباط علم حقيقة ما وقع بالقرائن والأمارات والعلامات، حتى يحيط به علماً.

والنوع الثاني: فهم الواجب في الواقع، وهو فهم حكم الله الذي حكم به في كتابه أو على لسان رسوله، في هذا الواقع ثم يطبق أحدهما على الآخر}[١].

واتە: موفتی و حاکم (ئەو کەسەی فەتوا دەدات و ئەو کەسەی دادوەریی دەکات) ناتوانێ فەتوا بدات و، ناتوانێ دادوەریی بکات، بەشێوەکی هەق و ڕاست، مەگەر دوو جۆرە تێگەیشتنی هەبن:

-----

(١)) إعلام الموقعين عن رب العالمين، ج ١ ص ٩٤.

یەکیان: بریتیە لەوە کە ئەو واقیعەی شتەکەی تێدا ڕوودەاوە، پێی ئاشنا بێ و، بە وردیی لێی تێبگات و، ئەوەی کە ڕوویداوە، جوان هەڵیبهێنجێ، بە نیشانەکان و بەو شتانەی کە ئەوەیان پێ دەزانرێ، تاکو شارەزای بێ کە چ ڕوویداوە.

جۆری دووەمیان: بریتیە لەوە کە بزانێ: پێویستە لەو واقیعەداو دەربارەی ئەو ڕوودەاوە، چ بڕیارێك بدرێ؟ ئەویش بریتیە لە تێگەیشتن لە بڕیاری خوا لە کتێبەکەیدا، یان لەسەر زاری پێغەمبەرەکەی (صلی الله علیه وسلم) کە لەبارەی ئەو ڕوودەاوەوە فەرموویەتی، دوایی یەکێك لەو دوو زانیارییە، بەسەر ئەوی دیکەدا دەچەسپێنێ، {مەبەستی ئەوەیە ئەو حوکمەی لە قورئاندا هاتوە، یان لە سوننەتدا، بەسەر واقیعەکەدا دەیچەسپێنێ}.

لێرەدا دەمەوێ بڵێم: پێشینی چاکی ئێمە ئاوا بوون، هەم لە ئاییندا شارەزا بوون، هەم بە واقیعیش ئاشنا بوون، هۆی بە هەڵەدا چوونی زۆرێك لە زانایان لەم ڕۆژگاری ئێستاماندا، بە تایبەتی لە هەندێ وڵاتی ئیسلامیی، ئەوەیە کە بەڕاستیی شارەزایی واقیعەکە نین، بۆیە لە خستنە ڕووی فەتوایەکەدا بە هەڵەدا دەچن.

با وێنەیەك بهێنینەوە: (إبن عثیمین) زانایەکی باشە، خوا پلەی بەرز بکات و لێی خۆشبێ، زۆر خزمەتی کردوە، کتێبێکی هەیە بە ناوی (فتاوی العقیدة) قوتابییەکی سعوودیە لێی دەپرسێ دەڵێ: لە کتێبی قوتابخانە پرسیارمان بۆ دێتەوە، ئەگەر وەك کتێبەکە دەڵێ، وەڵام بدەینەوە، ئەوە بیستوومە کە جەنابت دەڵێی: ناڕاستەو گوناهبار دەبن و، ئەگەر وەك تۆش دەڵێی، وەڵام بدەینەوە، مامۆستا نمرەمان

ناداتێ، ئەویش ئەوەیە کە بە پێی کتێبەکەی ئێمە زەوی بە دەوری خۆردا دەخولێتەوەو، تۆش دەڵێی: خۆر بەدەوری زەویدا دەخولێتەوە، ئنجا جەنابت دەڵێی چی؟ ئەویش دەڵێ: ئەگەر سفریشیان بۆ دانابی، تۆ هەر مەڵێ: زەوی بە دەوری خۆردا دەخولێتەوە، چونکە خۆر بە دەوری زەویدا دەخولێتەوە، خوا دەفەرموێ:

﴿ وَٱلشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَّهَا ۚ ذَٰلِكَ تَقْدِيرُ ٱلْعَزِيزِ ٱلْعَلِيمِ ﴿٣٨﴾ ﴾ یس.

ئنجا ئیبنو عوسەیمین، ئەگەر هەندێك شارەزایی گەردووناسیی و فیزیای ئەم ڕۆژگارە بووایە، وای نەدەگوت، ئەگەر هەر بەئەندازەی ئەبو حامیدی غەززالیی شارەزایی گەردوون بووایە، کە نۆ سەد ساڵ پێش ئێستا ژیاوە، لە کتێبی (تهافت الفلاسفة) دا دەڵێ: بە بەڵگەی هەندەسیی و فەلەکیی ئیسپات بووە کە خۆر سەدو حەفتا (١٧٠) جار زیاتر لە زەوی گەورەترە![1] مانای وایە لەو مەسەلەیەدا ئیبنو عوسەیمین نۆ سەد ساڵ زیاتر لە سەردەمی خۆی بەجێ ماوەو عەرەب گوتەنی: (یعیش في غیر زمانه!!) بۆیەش فتوایەکەی کە دەیدات، ناڕاست دەردەچێت، ئەوە شتێکی زۆر سەرەتایی و وەك ئەلیف و بێی زانستی گەردووناسیی وایە، کە خۆر ملیۆنێك و سێ سەد هەزار (١،٣٠٠،٠٠٠) جار لە زەوی گەورەترە، کەچی ئەو لەبەر ئەوەی شارەزای واقیعە زانستییەکە نەبووە، بۆیە بەو شێوەیە فەتوای داوە.

بۆیە بەڕاستی زۆر گرنگە کە ئێمە وێڕای شارەزایی بە ئایین، کە لە قورئان و سوننەتدا بەرجەستەیە، لە ژین و واقیعیشدا شارەزا بین،

---

(١) تهافت الفلاسفة، ص ١٢.

ئێستا لە سعوودیەو هەندێ وڵاتانی کەنداو خۆپێشاندان قەدەغەیەو، دەڵێن: بیدعەتە! من جارێك لەگەڵ یەکێك لە قوتابییەکانی شێخ ئەلبانیی ڕەحمەتی خوای لێ بێ لە ئوردوون، موناقەشەیەکم بوو، گوتم: پێم ناڵێن: خۆپێشاندان و، مانگرتن و، کۆبوونەوە، چ پەیوەندیی هەیە بە بیدعەت و سوننەتەوە، ئەوە هەڵسوکەوتی نێوان خۆمانە؟ تۆ ڕەخنە دەگری لەو دەستەڵاتەو دەڵێی: ئێمە هاتووین هوتاف دەکێشین و ڕەخنە دەگرین و گلەییمان لێت هەیە، ئەوە چ پەیوەندیی بەبیدعەت و سوننەتەوە هەیە؟! بە هەر حاڵ کە شارەزای واقیعەکە نەبووی، بێگومان بڕیاری هەڵەی لەبارەوە دەدەی.

کتێبێکم لەلایە لەبارەی (السياسة الشرعية)وە، پێم وایە لە جەزائیر نووسراوە، شێخ (ناصر الدين الألباني) و کۆمەڵێك زانای مەشرەب سەلەفیی قسەیان لە بارەیەوە کردوەو، تێیدا زۆر تانە لە (فقه الواقع) دەدەن! لەگەڵ ئەوەشدا کە ئەوەی لە واقیعی خۆیدا شارەزا نەبووبێ، نەیتوانیوە مامەڵەی ڕاست لەگەڵ ئەو واقیعەدا بکات.

(أبو حامد الغزالي) بەوە توانی ڕەخنە لە فەلسەفەی یۆنانیی بگرێ، هەڵسا کتێبێکی دانا بە ناوی (مقاصد الفلاسِفة)، کە ئەو خەڵکەی کەوتبوونە ژێر کاریگەریی فەلسەفەی یۆنانیی، گوتیان: (أبو حامد) بە جۆرێك فەلسەفەی بۆ شیکردووینەوە، بۆ خۆمان لە هەندێ لە مەسەلەکان، ئاوا حاڵی نەبوو بووین، سەرەتا کتێبی (مقاصد الفلاسفة) دەنووسێ و هیچ ڕەخنە لە فەلسەفەی یۆنانیی ناگرێ، تەنیا دەڵێ: ئەوە فەلسەفەی یۆنانییە، دوایی هەڵسا کتێبی (تهافت الفلاسفة)ی نووسی، واتە: پووچەڵیی فەیلەسووفەکان، ئیدی وەك گوتراوە: لە دوای ئەو کتێبەی (أبو حامد الغزالي)

جارێکی دیکە فەلسەفەی یۆنانیی لە جیهانی ئیسلامدا، لەسەر پێی خۆی نەوەستایەوە، چونکە لە ڕووی زانیاریی و شارەزاییەوە ڕەخنەی لێگرت.

هەروەها (إبن تيمية) ڕەحمەتی خوای لێ بێ، کتێبێکی هەیە بە ناوی: (منهاج السنة النبوية في الرد على الرافضة والشيعة القدرية) چاك چاك چۆتە بنج و بنەوانیەوە، یان کتێبی: (الجواب الصحيح لمن بدَّل دين المسيح) باش باش تاوتوێی نەصرانییەتی کردوە.

هەروەها {شێخ ئەحمەد دیدات} و {د. زاكیر نایك} لەم سەردەمەی خۆماندا، کە ڕەخنە لە نەصرانییەکان دەگرن، زۆر شارەزای واقیعن، بۆیە دەبێ تۆ زۆر چاك شارەزای ئەو باتیڵە بی، تا بتوانی باش ڕەخنەی لێ بگری و هەقی لە شوێن دابنێی، چونکە ئەگەر تۆ شارەزای واقیعەکە نەبی، ئنجا واقیعی گەردوونیی بێ، فیزیایی بێ، مێژوویی بێ، فیکریی بێ، ...هتد، بە دڵنیایی ناتوانی مامەڵەیەکی دروستی لەگەڵدا بکەی، زانایانی پێشینی ئێمە، وا بوون و بە واتای وشە: هەم لە ئاییندا شارەزا بوون، هەم بە واقیعیش ئاشنا بوون.

بنەمای چواردەیەم

جەنگ و فیداكاریی لە پێناوی خوادا بۆ پاراستنی: خەڵك و خاك و، دین و ژین

ئەمیش یەکێکی دیکەیە لە بنەما گشتییەکانی زۆربەی مسوڵمانان، با سەرەتا تەماشای چەند ئایەتێك و چەند فەرمایشتێکی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) بکەین:

١- خوای پەروەردگار لە سوورەتی (الحج) ئایەتی (٣٩)دا دەفەرموێ: ﴿ أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَـٰتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا۟ ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ ﴾.

واتە: مۆڵەت درا (بۆ جەنگ و بەرگریی کردن) بە ئەوانەی کە جەنگیان لەدژ دا دەکرێ و ستەمیان لێکراوەو، خوا لەسەر سەرخستنیان بە توانایە.

٢- لەسوورەتی (البقرة) ئایەتی (١٩٠)دا دەفەرموێ: ﴿ وَقَـٰتِلُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱلَّذِينَ يُقَـٰتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوٓا۟ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْمُعْتَدِينَ ﴿١٩٠﴾ ﴾.

واتە: لە پێناوی خوادا لە دژی ئەو کەسانە بجەنگن، کە لە دژتان دەجەنگن، بەڵام دەستدرێژیی مەکەن، چونکە بێگومان خوا دەستدرێژیی کارانی خۆشناوێن.

٣- لە سوورەتی (النساء) ئایەتی (٧)دا دەفەرموێ: ﴿ وَمَا لَكُمْ لَا تُقَـٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ ٱلرِّجَالِ وَٱلنِّسَآءِ وَٱلْوِلْدَٰنِ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ أَخْرِجْنَا مِنْ هَـٰذِهِ ٱلْقَرْيَةِ ٱلظَّالِمِ أَهْلُهَا وَٱجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ وَلِيًّا وَٱجْعَل لَّنَا مِن لَّدُنكَ نَصِيرًا ﴿٧٥﴾ ﴾.

(ئەوەی جێی مەبەستە) خوا دەفەرموێ: ئەوە چیتانە! لە پێناوی خواو لە پێناوی چەوسێنراواندا ناجەنگن؟!....

٤-لە سوورەتی (البقرة) ئایەتی (١٩٣)دا دەفەرموێ: ﴿ وَقَـٰتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ ٱنتَهَوْا۟ فَلَا عُدْوَٰنَ إِلَّا عَلَى ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿١٩٣﴾ ﴾.

واتە: لە دژیان بجەنگن تاکو فیتنە نامێنێ {یانی: هەتا کافران توانایان نامێنێ، ڕێ لە مسوڵمانان بگرن، دینداریی خۆیان بکەن، یاخود ڕێ لە خەڵك بگرن کە مسوڵمان ببن} و هەتا ملکەچیی هەمووی بۆ خوا دەبێ، ئنجا کە وازیان هێنا، نابێ لە دژی جگە لە ستەمکاران، بەکار هێنانی هێزو بەرەنگاریی هەبێ.

دین لێرەدا بە مانای ملکەچیی دێ، نەك بە مانای ئیسلام، چونکە زۆر لە خاوەن تەفسیرەکان و بانگەوازکار و مامۆستایان وا دەزانن: وشەی (دین) هەر کاتێك هات، هەر بە مانای ئیسلام دێ! بەڵام وانیە چونکە ئەگەر ئێمە بجەنگین یان نەجەنگین، ئیسلام هەر بەشی غەیری خوای پێوە نیەو هەر هی خوایە.

ئنجا لە سوورەتی (الأنفال)دا دەفەرموێ: ﴿ وَقَـٰتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ ٱلدِّينُ كُلُّهُۥ لِلَّهِ ﴿٣٩﴾ ﴾.

یانی: لە دژیان بجەنگن تاکو ئازاردان نامێنێ و ملکەچیی هەمووی تەنیا بۆ خوا دەبێ {خەڵك جگە لە خوا دەستەڵاتی کەسیان بەسەرەوە نابێ} ئنجا ئەو کاتە مادام کەس جەبرو قەهری لێنەکردن، ئەگەر مسوڵمان بوون باشە، ئەگەر مسوڵمانیش نەبوون، ئازادن.

٥- {عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أَيُّ الأَعْمَالِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: «إِيمَانٌ بِاللَّهِ وَرَسولِهِ»، قيلَ: ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ: «الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»، قِيلَ: ثُمَّ مَاذَا؟ قَالَ «حَجٌّ مَبْرُورٌ»} أخرجه البخاري برقم: (١٤٤٧)، ومسلم برقم: (٢٥٨).

واتە: ئەبو هورەیرە خوا لێی ڕازی بێ دەڵێ: پرسیار کرا لە پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم): کام لە کردەوەکان (پاداشتی) باشترە؟ فەرمووی: بڕوا بە خواو بە پێغەمبەرەکەی (کەواتە: ئیمانیش کردەوەیە، بەڵام کردەوەی عەقڵ و دڵ و، پاشان زمان و ئەندامەکانە) گوترا: دوای ئەوە چ کردەوەیەك باشترە؟، فەرمووی: تێکۆشان لە ڕێی خوادا، گوترا: دوای ئەوە؟ فەرمووی: حەجێکی قبووڵ کراو، واتە: حەجێك کە بە شێوەیەك بکرێ قبووڵ بکرێ.

٦- {عَنْ ابنِ مَسْعُودٍ قَالَ سألْتُ رَسُولَ اللهِ (صلى الله عليه وسلم): أيُّ العَمَلِ أفْضَلُ؟ قَالَ: (الصَّلاَةُ لِوَقْتِهَا)، قَالَ: قُلْتُ: ثُمَّ أيٌّ؟ قَالَ: (بِرُّ الوَالِدَيْنِ)، قَال: قُلْتُ: ثُمَّ أيٌّ؟ قَالَ: (الجِهَادُ في سَبيلِ اللهِ)} مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ، البُخَارِيُّ برقم: (٥٢٧)، وَمُسْلِمٌ برقم: (٢٤٨).

واتە: عەبدوڵڵای کوڕی مەسعوود دەڵێ: پرسیارم لە پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) کرد: چ کردەوەیەك لە هەموو کردەوەکان باشترە؟ فەرمووی: نوێژ لە کاتی خۆیدا، گوتم: دوای ئەو؟ فەرمووی: چاکە لەگەڵ باب ودایك، گوتم: دوای ئەو؟ فەرمووی: تێکۆشان، {یاخود جەنگ کردن} لە پێناوی خوادا.

ڕیز بەندییەکی چەند جوانە! نوێژ لەکاتی خۆیدا، هەقی خوایە، چاکە لەگەڵ دایك و باب، هەقی نزیکترین کەسە کە دایك و بابن، تێکۆشان لە پێناوی خوادا، هەقی ئۆممەتە، ئەم سێ کردەوەیە، لە هەموو کردەوەکان چاکترن.

٧- {عَنْ مُعَاوِيَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ: لاَ يَزَالُ مِنْ أُمَّتِي أُمَّةٌ قَائِمَةٌ بِأَمْرِ اللهِ لاَ يَضُرُّهُمْ مَنْ خَذَلَهُمْ وَلاَ مَنْ خَالَفَهُمْ، حَتَّى

يَأْتِيَهُمْ أَمْرُ اللهِ، وَهُمْ عَلَى ذٰلِكَ} أخرجه أحمد برقم: (١٦٩٧٤)، والبخاري برقم: (٣٤٤٢)، ومسلم برقم: (١٠٣٧).

واتە: موعاویە دەڵێ: گوێم لە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بوو دەیفەرموو: بەردەوام کۆمەڵێك لە ئۆممەتی من لە سەر هەق بە سەرکەوتوویی دەمێننەوە، بە دەستەڵاتەوە، ئەوەی کە پشتیان بەر دەدات و ئەوەش کە دژایەتییان دەکات، زیانیان پێ ناگەیەنێ، تاکو فەرمانی خوا دێ، ئەوان لەسەر ئەو حاڵەن.

ئیبنو تەیمییە ڕەحمەتی خوای لێبێ دەڵێ: {ثم هم مع هذه الأصول، يأمرون بالمعروف وينهون عن المنكر، على ما تُوجِبُهُ الشريعة، ويرون إقامة الحج والجهاد والجُمَع والأعياد مع الأمراء، أبراراً كانوا أو فُجّاراً}[1]، واتە: زۆربەی مسوڵمانان {کە بە ئەهلی سوننەت ناسراون} لەگەڵ ئەو بنچینانەشدا (کە پێشتر باسی کردوون) فەرمان بە چاکە دەکەن و ڕێ لە خراپەش دەگرن، بە پێی ئەوە کە شەریعەت پێویستی کردوە، پێیان وایە دەبێ حەج ئەنجام بدرێ و، جیهادیش ئەنجام بدرێ و، جومعەکان بکرێن، جەژنەکان وەك دروشمی ئیسلامەتیی جێبەجێ بکرێن، لەگەڵ حوکمڕاناندا، چاکەکاربن، یان خراپەکاربن.

واتە: لە پشتیانەوە نوێژ بکرێ، لەگەڵیاندا جەنگ و جیهاد بکرێ، دژی دوژمنان، با هەڵەو کەم و کوڕییشیان هەبێ.

---

(١) العقيدة الواسطية، بشرح ابن عثيمين، ص ٦٥١-٦٥٧.

براو خوشکە بەڕێزەکان!

لێرەدا مەبەست ئەوەیە کە ئێستا لەم ڕۆژگارەدا، بە تایبەتی دوای ئەوەی ئەو ڕێکخراوە پەڕگیرو تێپەڕێنەرانە پەیدابوون، خەڵکێك ڕەنگە هەر پێی عەیب بێ باسی جەنگ و جیهاد بکات، یان دوای دەوڵەتەکەی داعش ئەو دەوڵەتە وەهمییە، ڕەنگە خەڵکانێك پێیان عەیب بێ باسی دەوڵەتی ئیسلامیی بکەن! بەڵام ئێمە دەبێ وریابین و نەکەوینە ژێر کاریگەرییە نەرێنیی و خراپەکانی ئەو واقیعەی کە تێیدا دەژین، جەنگ و جیهاد لە پێناوی خوادا، ئەوە کە ئامادە بی سەری خۆت دابنێی، ماڵی خۆت خەرج بکەی، فیداکاریی بکەی بە سامان و بە گیان، یەکێکە لە بنەڕەتەکانی ئیسلام، کە زۆربەی مسوڵمانان لەسەریان ڕۆیشتوون، چونکە ئایەتەکان و فەرمایشتەکانی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دەیگەیەنن و، هاوەڵان و شوێنکەوتووانیان وا بوون و، مسوڵمانانی ڕەسەن و ڕاستەقینەش وا بوون.

ئنجا کەسی وا هەیە، وا دەزانێ کە فیداکاریی لە پێناوی خوادا، ئەوەیە کە تۆ هەموو دەمێ، دەبێ چەکت بە شانەوە بێ! کە ئەوەش ڕاست نیە، بەڵام گرنگ ئەوەیە تۆ هەموو دەمێ ئامادەبی، وەك لە فەرمایشتەکەی پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم) هاتوە، تەماشا بکەن! پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) چەند ورد بووە لە فەرمایشتەکانی دا، دەفەرموێ: {مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ، وَلَمْ يُحَدِّثْ نَفْسَهُ بِغَزْوٍ، مَاتَ عَلَى شُعْبَةٍ مِنَ النِّفَاقِ} أخرجه أحمد برقم: (٨٨٥٢)، ومسلم برقم: (١٩١٠)، وأبو داود برقم: (٢٥٠٢).

واتە: هەر کەسێك بمرێ و جەنگ نەکات لە پێناوی خواداو، نیازیشی نەبێ جەنگ بکات، {چونکە جاری وایە جەنگت نایەتە پێش، بەڵام دەبێ دڵت لەسەر ئەوە دامەزراو بێ، کە ئەگەر جەنگت هاتە پێش، ئیسلام پێویستی بە ماڵ و خوێنی تۆ بوو، بۆی ببەخشی، هەر کەس وانەبێ، کە بە کردەوە جەنگ بکات لەکاتی خۆیدا، یان بەتەما بێ بیکا هەر کاتێ هاتە پێش} ئەوە لەسەر بەشێك لە نیفاق مردوە.

ئەمە بابەتێکی گرنگە، پێویستە بیزانین و، بە هۆی ئەوەوە کە داعش یان گرووپێکی دیکە هەڵەو پەڵە دەکات، یان لایەنێکی نەیارو ناحەز هێرش دەکاتە سەر جەنگ و جیهاد لە ئیسلامدا، با باسکردنی ڕاستییەکانی ئیسلاممان پێ شەرم نەبێ و، لەژێر لێوەوە نەیلێین! خەڵك دەناسم لە کاتێکدا کە پێش نوێژییش دەکات، خۆی لەو ئایەتانە دەپارێزێ کە باسی جەنگ و جیهاد دەکەن! وا لە دەروونی خۆیدا تێشکاوە، لە بەرانبەر ئەوانەدا کە هێرش دەکەنە سەر جەنگ و جیهادی ئیسلامیی و، بەکارهێنانی هێز لەلایەن مسوڵمانانەوە، نەك هەر لە لای خۆشیەوە ئایەتەکان ناخوێنێتەوە! بەڵکو -خوا پەنامان بدات - ڕەنگە هی وا هەبێ لە دڵی خۆیدا بڵێ: خۆزگە خوا ئەو ئایەتانەی نەناردبانە خوارێ! ئێستا ئێمە تووشی ئەو ئیحراجییە نەدەبووین! خوا بمان پارێزێ لەو جۆرە حاڵەت و هەڵوێستانە کە هەموویان هەن و لەخۆمەوە ئەو قسانە ناکەم.

بنەمای پـازدەیەم

بەرپا کردنی ئایین و ئەنجامدانی دروشمەکانی پێکەوەو بە هەرەوەزیی

www.alibapir.com

ئەمیش یەکێکی دیکەیە لە بنەمایەکانی زۆربەی هەرە زۆری مسوڵمانان، کە ئایینیان بەرپا کردوەو، دروشمەکانیشیان پێکەوە بە هەرەوەزیی ئەنجامداون، ئایینی ئیسلام ئایینی خوا بەیەکگرتن (توحيد) و ئایینی یەکبوون (وحدة)ە، ئێمە لە سوورەتی (الفاتحة) دا دەڵێین: {إيّاكَ نَعْبد وَإيّاكَ نَسْتَعين} هەموومان پێکەوە بەس تۆ دەپەرستین و، داوای یارمەتییش بەس لەتۆ دەکەین، یانی: هەر ئەو وشەیە {إيّاكَ نَعْبد} هەم تەوحیدی تێدایە، هەم وەحدەتی تێدایە، نەیفەرمووە: {إيّاك أَعْبدُ}، بەڵکو {إيّاكَ نَعْبد} وێکڕا بەس تۆ دەپەرستین و، پشتیش بەس بەتۆ دەبەستین (ئەی خوایە!).

١- لە سوورەتی (الشورى) ئایەتی (١٣)دا خوا دەفەرموێ: ﴿أَنْ أَقِيمُواْ ٱلدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُواْ فِيهِ ﴿١٣﴾﴾.

واتە: ئایین بەرپا بکەن و تێیدا پەرتەوازە مەبن.

واتە: هەمووتان دەستبار بۆ یەکدی بگرن و، ئایین بەرپا بکەن، چونکە ئەو ئایینە پان و پۆڕە، ئەو ئایینە گەورەو گرانە، بە هەمووان نەبێ و بەهەرەوەزیی نەبێ، بەرپا ناکرێ.

٢- لە سوورەتی (الحج) ئایەتی (٤١)دا دەفەرموێ: ﴿ ٱلَّذِينَ إِن مَّكَّنَّٰهُمْ فِي ٱلْأَرْضِ أَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ وَأَمَرُواْ بِٱلْمَعْرُوفِ وَنَهَوْاْ عَنِ ٱلْمُنكَرِ ۗ وَلِلَّهِ عَٰقِبَةُ ٱلْأُمُورِ ﴿٤١﴾﴾.

(خوا مەدحی کەسانێکمان بۆ دەکات دەفەرموێ): ئەوانەی کە دەستەڵاتمان پێدان لەزەویداو پێمان چەسپاندن: نوێژ بەرپا دەکەن و، زەکات دەدەن و، فەرمان بە پەسند دەکەن و، ڕێگریی لە ناپەسند دەکەن و، سەرەنجامی کارەکانیش تەنیا بۆ لای خوایە.

٣- لەسووڕەتی (البینة) ئایەتی (٥)دا، دەفەرموێ: ﴿ وَمَآ أُمِرُوٓاْ إِلَّا لِيَعۡبُدُواْ ٱللَّهَ مُخۡلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ حُنَفَآءَ وَيُقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤۡتُواْ ٱلزَّكَوٰةَۚ وَذَٰلِكَ دِينُ ٱلۡقَيِّمَةِ ٥ ﴾.

واتە: فەرمانیان پێنەکرابوو، مەگەر بەوە کە بەندایەتیی بۆ خوا بکەن بەساغیی و پاکیی و، نوێژ بەرپا بکەن و، زەکات بدەن، ئا ئەوەش بەرنامەو ئاییینی ڕاستە.

واتە: وێکڕاو بەدەستە جەمعیی نوێژ بکەن و، زەکات بدەن و، بەندایەتیی بۆ خوا بکەن.

٤- لە سووڕەتی (الحج) ئایەتی (٣٢)دا دەفەرموێ:

﴿ ذَٰلِكَ وَمَن يُعَظِّمۡ شَعَٰٓئِرَ ٱللَّهِ فَإِنَّهَا مِن تَقۡوَى ٱلۡقُلُوبِ ٣٢ ﴾.

واتە: ئەوەی ڕابرد، بەو شێوەیەو، هەر کەسێ دروشمەکانی خوا بەمەزن بگرێ، ئەوە پەیوەندیی بەو تەقوایەوە هەیە، کە لە دڵ و دەروونەکاندا هەیە.

(إبن تیمیة) ڕەحمەتی خوای لێبێ، لەو بارەوە دەڵێ:

{ویرون إقامة الحج والجهاد والجمع والأعیاد مع الأمراء، أبراراً کانوا أو فجاراً، ویحافظون علی الجماعات}[1].

واتە: زۆربەی مسوڵمانان ڕایان وا بووە کە دەبێ حەج بەرپا بکرێ و، جەنگ و جیهاد لە پێناوی خوادا بکرێ، نوێژی هەینی بکرێ و، نوێژە

---

(١) العقیدة الواسطیة، بشرح ابن عثیمین، ص ٦٥٧-٦٦١.

جەژنەکان بکرێن، لەگەڵ حوکمڕانان، چاکەکار بن، یان خراپەکار بن و، پارێزگارییان کردوە لەنوێژی بەکۆمەڵ.

ڕەنگە هەندێ بڵێن: ئەوانە شتی ئاشکران، بۆچی زانایان باسی ئەوانەیان کردوە؟ دەڵێین: شیعە بەدرێژایی مێژووی خۆیان نوێژی جومعەیان نەکردوە، مەگەر چۆن ئەگەرنا بەشداریی نوێژی جومعەیان نەکردوە، هەروەها بەشداریی نوێژی جەژنیان نەکردوەو، بۆیان کرابێ بەشداریی جەنگ و جیهادیان نەکردوە، گوتوویانە: دەبێ (مهدي) بێ، ئەو مەهدییەی کە هەر بوونی نیەو ئەفسانەیە، چونکە حەسەنی عەسکەریی نەزۆك بووە، نە کوڕی بووەو نە کچی بووە! ئنجا شیعە گوتوویانە: هەتا ئەو نەیەت دروست نیە، نە دەبێ دەوڵەت دابمەزرێ، نەنوێژی جومعە بکرێ، نە نوێژی جەژن بکرێ، ئەو کارە بە کۆمەڵییانە هیچیان نابێ بکرێن!

بەڵام کاتێك خومەینی هات و ویلایەتی فەقیهی تەبەننیی کردو دەستکاریی ویلایەتی فەقیهی کرد، کە لە ئەصڵدا بۆ ئەوە بوو: ئەگەر کەسێك مردو هیچ میراتگرێکی نەبوو، ماڵەکەی چۆن مامەڵەی لەگەڵدا بکرێ؟ هەروەها منداڵانی بێ باب و بێ سەرپەرشت، چۆن مامەڵەیان لەگەڵدا بکرێ؟ (ولاية الفقيه) واتە: ئەو کەسەی کە شارەزایە دەبێ سەرپەرشتیی ئەو شتانە بکات، بەڵام ئەو هەڵسا چوارچێوەی ویلایەتی فەقیهی فراوان کرد، مەسەلەی حوکم و سیاسەت و دەوڵەتیشی تێخست، وەك ئەوەی ئێستا دەیبینین، دوای ئەوە هەڵوێستی زۆربەی شیعە لەوبارەوە گۆڕا.

بنەمای شازدەیەم

کرانەوەی هۆشیارانە، بەڕووی بیرۆکە و ئەزموونە جۆراو جۆرەکانی بەشەرەوە

ئەگەر سەرنجی ڕێبازی زۆربەی مسوڵمانان بدەین، دەبینین ئەوەش یەکێك بووە لە بنەمایەکانیان و، بەڕووی ئەزموونی بەشەرو فیکری بەشەرو زانیاریی و شارەزایی بەشەردا، ئنجا ئەو بەشەرانە کافر بووبن، یان مسوڵمان، هەر کەسێك بووبن، بەڕوویاندا کراوە بوون و، شتی باشیان لە هەموو کەسێك وەرگرتوە، شتێك کە شەریعەت فەرمانی پێ کردوە، یان ڕێی لێ نەگرتوە.

با لەو بارەوە سەرنجی ئەم دوو ئایەتە بدەین:

١-خوای پەروەردگار لە سووڕەتی (الزمر) ئایەتەکانی (١٧و١٨)دا دەفەرموێ:

﴿ فَبَشِّرۡ عِبَادِ ﴿١٧﴾ ٱلَّذِينَ يَسۡتَمِعُونَ ٱلۡقَوۡلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحۡسَنَهُۥٓۚ أُوْلَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَىٰهُمُ ٱللَّهُۖ وَأُوْلَٰٓئِكَ هُمۡ أُوْلُواْ ٱلۡأَلۡبَٰبِ ﴿١٨﴾ ﴾.

واتە: ئنجا موژدە بدە بەو بەندانەم کە گوێ بۆ هەموو قسەیەك دەگرن، دوایی شوێن باشترینی دەکەون، ئا ئەوانە خوا ڕێنمایی کردوون {یان خوا خستووینە سەر ڕێی ڕاست} ئا ئەوانە خاوەن عەقڵانن.

٢-خوای کاربەجێ لە سووڕەتی (آل عمران) ئایەتی (٦٤)دا دەفەرموێ:

﴿ قُلۡ يَٰٓأَهۡلَ ٱلۡكِتَٰبِ تَعَالَوۡاْ إِلَىٰ كَلِمَةٖ سَوَآءِۭ بَيۡنَنَا وَبَيۡنَكُمۡ أَلَّا نَعۡبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشۡرِكَ بِهِۦ شَيۡـٔٗا وَلَا يَتَّخِذَ بَعۡضُنَا بَعۡضًا أَرۡبَابٗا مِّن دُونِ ٱللَّهِۚ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَقُولُواْ ٱشۡهَدُواْ بِأَنَّا مُسۡلِمُونَ ﴿٦٤﴾ ﴾.

خوا بە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ: بڵێ: ئەی خاوەن کتێبەکان! وەرن بۆ وشەیەك کە یەکسانە لە بەینماندا {واتە: خاڵی هاوبەشە}، کە جگە لە خوا نەپەرستین و، هیچ شتێك

نەکەینە هاوبەشی و، هەندێکمان لە جیاتی خوا هەندێکمان نەکەین بە پەروەردگارو سەرپەرشتیار، ئنجا ئەگەر پشتیان هەڵکرد، بڵێن: ئێوە شاهێد بن کە ئێمە بۆ خوا ملکەچین.

براو خوشکە بەڕێزەکان!

ئەو دەوڵەتە ئیسلامییەی کە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دایمەزراندو خەلیفە ڕاشیدەکانی فراوانیان کرد، لە سەردەمی (پێشینی چاك)دا بوو، ئەو دەوڵەتە ئیسلامییە توانی هەرچی شارستانییەت و فەلسەفەو فیکرو ئەزموونی ڕۆم و فارس و هیندو چین و میصرە، هەمووی لە بۆتەیەکدا لەقاڵب بدات و، ئەوەی کە سوودی هەیە، لێی بەهرەمەند بێ، ئەوەشی کە سوودی نیە، فڕێی بدا، مسوڵمانان ئەگەر لە حاڵەتی هێزدا بن، هیچ کات هەستیارییان نابێ بەرانبەر بە فیکرو ئەزموونی خەڵکی دیکە، بەڵام کاتێ لە حاڵەتی بێ هێزییدا دەبن، دەچنەوە نێو کەوڵی خۆیان و پێیان وایە هەر خۆیان بجووڵێنن: کافر دەبن! کە بەهۆی بێ هێزییەوە، ئەو حاڵەتەیان بەسەر دێ.

مسوڵمانان کاتێ دەسەڵات و هێزیان هەبووە، بەجۆرێکی دیکە بوون، لەسەردەمی (مەئموون)دا (دار الحكمة) دروست کرا لە بەغداو، هەرچی کتێبەکانی هیندو چین و فەلسەفەکانی یۆنان بوون، وەریانگێڕان و هیچ گرفتیان نەبوو، هەروەها لەپێش ئەوەشدا لەسەردەمی خەلیفە ڕاشیدەکاندا، لە ئەزموونی دەوڵەتداریی ڕۆم و فارس، سوودی زۆریان وەرگرت، وەك پێشتر باسمان کرد، هەستیان بە هیچ سەغڵەتییەك نەدەکرد.

ئنجا بۆ زانیارییتان! لەسەردەمی پێشینی چاکدا، واتە: لە سێ سەدەی یەکەمدا، هەموو تەوژمە سیاسیی و فیکرییەکان و سەرجەم

زانستە ئیسلامییەکان لەسەردەمی ئەواندا چەکەرەیان داو، گەورە بوون: هەر هەشت مەزهەبەکان، زانیاریی تەفسیرو زانستەکانی قورئان و، زانستەکانی فەرموودە، مێژوو، سیرە، زانستەکانی زمان، هەموویان لەو سێ سەدەیەدا سەریان هەڵداو پاشان گەشەیان کرد، هەروەها هەر لەو سێ سەدەیەدا، دەوڵەتی ئیسلامیی گەشەی بەخۆوە بینی، لە ئەنجامی هەڵهێنجانی جۆراو جۆر، لە قورئان و سوننەت و، داهێنانی نوێ لە دنیادارییدا، بەڵام لەدوای ئەوەوە، دەرگای ئیجتیهاد قفڵ دراو مسوڵمانان کەوتنە دواوە، کەواتە: کرانەوەی هۆشیارانە بەڕووی ئەزموونە جۆراو جۆرەکانی بەشەرەوە، یەکێکە لە بنەمایەکانی جەماوەری مسوڵمانان.

زۆر جار گوتوومە: مسوڵمان نابێ سەبەتە بێ، هەرچی تێی بکرێ، وەری بگرێ، بەڵکو دەبێ بێژینگ بێ، ئەوەی بەکەڵك بێ، بیهێڵێتەوە، ئنجا ئەوانەی پێیان وایە کارلێك (تفاعل)ی ئەرێنیی مسوڵمانان، لەگەڵ کلتوورو فەرهەنگی جۆراو جۆری گەلاندا، هەڵە بووە (هەندێك ئاوا دەڵێن)، بۆ وێنە: هەندێك دێن ڕاستەوخۆ ڕەخنە دەگرن لە عیلمی کەلام، بەتایبەتی لە موعتەزیلە (وەك لە شوێنی خۆیدا باسمان کردوە)، ڕەخنەیان لێ دەگرن لەسەر ئەوەی عەقڵیان زۆر بەکار هێناوەو، زۆر سوودیان بینیوە لە کلتوورو فەرهەنگی ڕۆم و فارس و ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا، پێیان وایە: ئەوە هەڵە بووە[1]!!

---

(١) ئاشکرایە عەقڵی خۆ بەکار هێنان و بەهرە وەرگرتن لە فیکرو فەرهەنگ و کلتووری گەلان، پێویستەو هیچ عەیبی نیە، بەڵام زێدە ڕۆیی کردن لە پشت پێ بەستنی عەقڵدا لەسەر حیسابی نەقڵ (وحي)، هەڵەیەو، ئەوەیە کە ڕەخنەی پێ لە موعتەزیلە دەگیرێ.

بەڵام کاتێ ئەو کارلێکە ئیجابییە کراوە، توانیویەتی پێشکەوتووبێ و، قەناعەت بە خەڵك بێنێ و، خەڵك بێنێتە نێو ئیسلامەوە، خەڵك بخاتە ژێر کاریگەریی خۆیەوە، کەواتە: ئەو بیر کردنەوەیەی کە پێی وایە: مسوڵمانان دەبێ داخراو بن، سەر قاپ لەسەر خۆیان دابخەن، کارلێك لەگەڵ دەورو بەریاندا نەکەن، ئەوە بۆ بیابان و کوێرە دێیەك باشەو دەگونجێ، کەسێك کەڵکەڵەی ئەوەی لە مێشکدا نەبێ، دین بکاتەوە کاڵای باڵای ژین، ئەوە دەبێ بۆخۆی لە شوێنی خۆی دابنیشێ و، سەری خۆی کزبکا، بەڵام کەسێ بیەوێ دین بێنێتەوە نێو واقیع، هیچ چاری نیە دەبێ کارلێك بکات لەگەڵ واقیعەکەی دەورو بەریدا، بەڵام هۆشیارانەو بێدارانەو، لە چوار چێوەی شەریعەتدا، بەتەئکید شەریعەت هیچ کاتێك لەگەڵ شتێکدا دژ نیە کە: لەسوودو بەرژەوەندیی خەڵکی بێ و، هەرگیزیش لەگەڵ شتی خراپ و زیانبەخش نیە.

ئنجا بەرهەم و شوێنەواری ئەو داخراوییەی کە باسمان کرد، دیارەو دەیبینین: چۆن مسوڵمانانی خستۆتە پەراوێزی ژیانەوە، ئێستا مسوڵمانان لە هەموو شتێکدا پێویستییان بە نامسوڵمانانە، لەبەر چی؟! لەبەر ئەوەی کارلێکی ئیجابییان بە ڕووحی ئیسلامییەوە لەگەڵ دەورو بەریاندا نەکردوە، بۆیە من وەك برایەکی دڵسۆزی خۆتان پێتان دەڵێم کە: هەرگیز مەسڵەمنەوە لە مامەڵە کردن لەگەڵ خەڵکداو، کارلێکی ئیجابیی لەگەڵ هەر فیکرەو بۆچوون و سیاسەتێکدا، بەڵام بۆخۆت پێشتر چەکداربە بە تێگەیشتنێکی ڕاست و دروست دەربارەی ئیسلام و شەریعەت، ئنجا بێ منەت بە لەگەڵ هەر فیکرەو بۆچوونێکدا ڕووبەڕوو دەبیەوەو {تەماشا بکە! چی گوتراوە، تەماشا مەکە کێ گوتوویەتی؟} بابەتییانە تەماشا بکە، نەك خودییانە.

بنەمای حەڤدەیەم

لێبوردەیی و سینگ فراوانیی، لە بواری تێڕوانین و مامەڵە لەگەڵ کۆمەڵ و تەوژمە لادەرەکانی نێو ئۆممەت دا

سـێ دەق دێنمەوە لەوبارەوە، دوایی هەندێ قسە لە زانایانەوە دەخوازمەوە:

١- خوای بەرزو مەزن دەفەرموێ: ﴿إِنَّ ٱلَّذِينَ فَرَّقُواْ دِينَهُمْ وَكَانُواْ شِيَعًا لَّسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍۚ إِنَّمَآ أَمْرُهُمْ إِلَى ٱللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُم بِمَا كَانُواْ يَفْعَلُونَ ١٥٩﴾ الأنعام.

واتە: بێگومان ئەوانەی کە ئایینەکەی خۆیان بەش بەش کردووەو بوونە کۆمەڵ کۆمەڵ و تاقم تاقم، تۆ هیچ پەیوەندییت پێیانەوە نیە (ئەی موحەممەد! (صلی الله علیه وسلم) کاری وان بۆ لای خوا دەگەڕێتەوە، دوایی هەواڵیان پێدەدا بەوەی کە دەیانکرد (واتە: بەو لادان و پەرتەوازە بوون و تاقم تاقم بوونە).

٢- پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دەفەرموێ: {سَيَكُونُ فِي آخِرِ أُمَّتِي أُنَاسٌ يُحَدِّثُونَكُمْ مَا لَمْ تَسْمَعُوا أَنْتُمْ وَلاَ آبَاؤُكُمْ، فَإِيَّاكُمْ وَإِيَّاهُمْ} أخرجه أحمد برقم: (٨٥٨٠)، ومسلم برقم: (٧).

واتە: لە دوا دوای ئۆممەتمدا کەسانێك دەبن، شتێکتان بۆ باس دەکەن {دەربارەی ئیسلام} کە نە خۆتان نەباب و باپیرانتان نەتان بیستوە، خۆتانیان لێ دوور بگرن.

٣- فەرموودەیەکی دیکەش لەوبارەوە هەیە، پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دەفەرموێ: {الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ لاَ يَظْلِمُهُ، وَلاَ يَخْذُلُهُ، وَلاَ يَحْقِرُهُ، التَّقْوَى هَا هُنَا، وَيُشِيرُ إِلَى صَدْرِهِ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ، بِحَسْبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ، كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ: دَمُهُ وَمَالُهُ وَعِرْضُهُ} أخرجه أحمد برقم: (٧٧١٣)، ومسلم برقم: (٢٥٦٤).

واتە: مسوڵمان برای مسوڵمانە[1]، نە ستەمی لێ دەکات، نە پشتی تێ دەکات، نە بەکەم تەماشای دەکات، تەقواش لێرەدایە، ئاماژەی کرد بۆ سینەی موبارەکی، سێ جاران وای فەرموو (واتە: ڕیشەی تەقوا لە سینەو دیوی پەنهان و نەبینراوی مرۆڤ دایە، بەڵام شوێنەوارەکانی تەقوا لەسەر جەستەی دەردەکەون)، مرۆڤ ئەوەندە خراپەی بەسە کە برای مسوڵمانی بە کەم تەماشا بکات، هەموو شتێکی مسوڵمان لەسەر مسوڵمان قەدەغەیە: خوێنی، ماڵ و سامانی، کەرامەتی (کەرامەت تەنیا مەبەست پێی نامووس نیە، واتە: سومعەی، ناوی، شۆرەتی).

(إبن تيمية)[2] ڕەحمەتی خوای لێبێ، دەڵێ: (أن المتأول الذي قَصْدُهُ متابعة الرسول (صلى الله عليه وسلم) لا يَكفر، بل ولا يَفسق، إذا اجتهد فأخطأ، وهذا مشهور عند الناس في المسائل العملية، وأما مسائل العقائد، فكثير من الناس كفَّر المخطئين فيها، وهذا القول لا يُعْرَفُ عن أحد من الصحابة، والتابعين لهم بإحسان، ولا عن أحد من أئمة المسلمين، وإنما هو في الأصل من أقوال أهل البدع الذين يبتدعون بدعة وَيُكَفِّرون مَنْ خالَفهم، .... ولا يلزم إذا كان القول كفراً، أن يَكْفُرَ كلُّ مَن قالَه مع الجهل والتأويل، فإن ثبوت الكفر في حق الشخص المعيَّن، كثبوت الوعيد في الآخرة

---

(١) ئەدی بە نسبەت خوشکان! بێگومان کوڕەکە کوڕی پیاوان بووە، هەمیشە ئەوە بزانن، ئەگەرنا (المسلمة أخت المسلم، والمسلم أخ المسلمة).

(٢) هەڵبەتە وەك سەرنج دەدەن من زۆرجار لە ئیبنو تەیمییە دەخوازمەوە، لەبەر ئەوەی زانایەکی زۆر موعتەبەر بووەو، زۆر متمانە پێکراوە، ئەو بابەتانەش کە باسیان دەکەم ئەو قسەی زۆری لە بارەیانەوە هەیە، ئەگەرنا زانایانی دیکەش لەوبارەوە قسەیان کردوە.

في حقه، وذلك له شروط وموانع، كما بسطناه في موضعه، وإذا لم يكونوا في نفس الأمر كفاراً، لم يكونوا منافقين، فيكونون من المؤمنين، فَيُسْتَغْفَرُ لهم وَيُتَرَحّمُ عليهم، وإذا قال المؤمن:

﴿رَبَّنَا ٱغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَٰنِنَا ٱلَّذِينَ سَبَقُونَا بِٱلْإِيمَٰنِ ﴿١٠﴾﴾ الحشر.

يقصد كل من سبقه من قرون الأمة بالإيمان، وإن كان قد أخطأ في تأويل تَأَوّلَهُ، فخالف السنة، أو أذنب ذنباً، فإنه من إخوانه الذين سبقوه بالإيمان، فيدخل في العموم، وإن كان من الثنتين والسبعين فرقة، فإنه ما من فرقة إلاّ وفيها خلق كثير ليسوا كفاراً، بل مؤمنين، فيهم ضلال وذنب يستحقون به الوعيد كما يستحقه عصاة المؤمنين، والنبـي (صلى الله عليه وسلم) لم يخرجهم من الإسلام، بل جعلهم من أمته ولم يقل: إنهم يُخَلّدون في النار، فهذا أصل عظيم ينبغي مراعاته، فإن كثيراً من المنتسبين إلى السنة، فيهم بدعة من جنس بِدَع الرافضة والخوارج، وأصحاب الرسول (صلى الله عليه وسلم) علي بن أبي طالب وغيره، لم يكفّروا الخوارجَ الذين قاتلوهم)[1].

ئەمە بە ڕاستی قسەیەکی زۆر بە ڕێ و جێ و بە ئینصافانەو زانایانەیە، دەڵێ: ئەو کەسەی کە تەئویل دەکات {واتە: لەدەقێك تێدەگا بەشێوەیەك کە: لەمانا ڕواڵەتییەکەی خۆی لایدەدا بۆ مانایەکی دیکە، لەبەر هۆیەك کە خۆی قەناعەتی پێی هەیە}، ئەو کەسە کە تەئویل دەکات و بە هەڵەش دادەچێ، مادام مەبەستی شوێنکەوتنی پێغەمبەری خوا بێ (صلى الله عليه وسلم) با ئەو تەئویلە پەیوەندیی بە عەقیدەشەوە هەبێ، پێی کافر نابێ[2]، بەڵکو

---

(١)) منهاج السنة النبوية، ج٥، ص (٢٣٩-٢٤٠).

(٢)) بەڵام (صالح الفوزان) لە کتێبی: (الإرشاد إلى صحيح الإعتقاد وأثره

پێی فاسیقیش نابێ، مادام ئیجتیهاد بکات و نەیپێکێ، ئەمەش لە نێو خەڵکدا دەربارەی مەسەلە کردەییەکان {واتە: بابەتە فیقهییەکان} شتێکی بە ئاشکرا زانراوە، بەڵام لە مەسەلە عەقیدەییەکاندا، زۆر لەخەڵکی ئەوانەی کە بەهەڵەدا دەچن، بە کافریان دادەنێن! کە ئەوەش قسەیەکە لە هیچ کام لە هاوەڵانەوەو، لەوانەش کە بە چاکیی شوێنیان کەوتوون، نەزانراوەو نەبیستراوە {پێشتر باسمان کرد کە ئیبن و عەبباس دەڵێ: پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) لە کاتی شەوڕۆییدا خوای بینیوە، عائیشەش دەڵێ: مووەکانم وەستان، چۆن شتی وا دەبێ؟ پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) خوای نەبینیوە، موعاویە دەیگوت: پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بەجەستەوە سەفەری شەوڕۆیی نەکردوە، ئەوانی دیکە هەموو دەڵێن: نەخێر بە جەستەوە بووە، هەروەها زۆر مەسەلەی دیکەش، کەسیش بەوی دیکەی نەگوتوە: تۆ کافری، بەڵکو کەس بەوی دیکەی نەگوتوە فاسقیشی، گوتوویەتی: وای تێگەیشتووی، من بەجۆرێکی دیکەی تێگەیشتووم، مادام مەجالی تێدا هەیە}، هەروەها ئەمە لەهیچ کام لەپێشەوایانی مسوڵمانان نەزانراوە، کە هەر کەسێك لە مەسەلەیەکی

على أهل الشرك و الإلحاد) ص١٤٠ دا دەڵێ: ئەشاعیرەو ماتۆریدییە، لەبازنەی ئیسلام دەرچوون! ئنجا ئەوانە خۆشیان بە شوێنکەوتووی ئیبنو تەیمییەو، ئیبنو لقەییم دەزانن، بۆیە کە دەگەڕێمەوە بۆ کتێبەکانی ئیبن و تەیمیەو ئیبنولقەییم، زۆر جیان لە هی ئەو جۆرە کەسانەی لافی شوێن کەوتنی وان لێدەدەن! هەروەك کە دەگەڕێیەوە بۆ کتێبەکانی ئیبنو حەنبەل، زۆر جیان لە هی (إبن عبدالوهاب)، ئەحمەدی کوڕی حەنبەل کەسی بەکافر دانەناوە، لەسەر ئەوەی کە بڵێ: قورئان مەخلوقە، کەچی موحەممەدی کوڕی عبدالوهاب هەموو دەوڵەتی عوسمانی کافر کردوە بەو پان و پۆڕیەوەو خوێنیشی حەڵاڵ کردوون!!!

عەقیدەییدا تەئویلێکی هەڵە بکات، بڵێی: کافرە، یان فاسقە، بەڵکو ئا ئەو هەڵسوکەوتە، هەڵسوکەوت و قسەی ئەهلی بیدعەتە، ئەوانەی بیدعەتێکیان داهێناوە، دوایی هەر کەسێك بە دوای ئەو بیدعەتەی وان نەکەوتبێ، بە کافریان داناوە، {واتە: ئەوە هەڵوێستی ئەهلی بیدعەتە}، ئنجا قسەیەك کە بە کوفر لە قەڵەم دەدرێ، کەسێك بە نەزانیی و بەتەئویل ئەو قسەیە بکات، بەکافر لەقەڵەم بدرێ، ئەوە موصیبەتێکی گەورەیە، چونکە چەسپانی کوفر بەسەر کەسێکدا وەك چەسپاندنی هەڕەشەی دوارۆژە بەسەریدا {کە تۆ گوتت: کافرە، مانای وایە حەتمەن لە دۆزەخ دایەو ئەو حوکمەش زۆر قورسە}، حوکمی واش چەند مەرجی هەن دەبێ بێنە دی و، چەندان پەرچی هەن، دەبێ پەرچەکان لابچن، (وەك پێشتر باسمان کرد)، ئنجا ئەگەر ئەو جۆرە کەسانە کە بە هۆی تەئویلێکەوەو بە هەڵەدا چوونێکەوە شتێك دەڵێن: کە کوفرە، یان شیرکە، با لە بواری عەقیدەشدا بێ، ئەگەر کافر نەبن و مونافیقیش نین، کەواتە: بڕوادارن، بۆیە داوای لێبوردنیشیان بۆ دەکرێ لە لای خواو، کاتێك بڕوادار دەڵێ:

﴿رَبَّنَا ٱغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَٰنِنَا ٱلَّذِينَ سَبَقُونَا بِٱلْإِيمَٰنِ وَلَا تَجْعَلْ فِى قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ رَبَّنَآ إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿١٠﴾﴾ الحشر.

{واتە: پەروەردگارمان! لە ئێمەو لەو برایەنەمان ببوورە کە بڕوایان هێناوە}، لەو حاڵەدا هەموو ئەوانەی دەبێ مەبەست بێ، کە لە پێش ئەودا لەسەدەکانی پێشوودا لە ئۆممەتی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ئیمانیان هێناوە {بەڵکو من دەڵێم: دەبێ هی پێش پێغەمبەری خواش (صلى الله عليه وسلم) بگرێتەوە، هەر چی ئەهلی ئیمان بێ} با بەهەڵەش دا چووبێ لە تەئویلی شتێکدا کە تەئویلی کردووە

پێچەوانەی ڕێبازی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) بێ، یان گوناهێکی کردبێ.

{مەبەستی موعتزیلەو خەواریج و ئەشعەرییەکان و قەدەرییەو شیعەو ئەوانەیە، مادام ئەهلی قیبلەن، با لە شتێك و چەند شتێکیشدا بەهەڵە چووبن، کەس بۆی نیە بە کافریان دابنێ} چونکە ئەویش هەر لەو برایانەیەتی کە لەپێش ئەودا ئیمانیان هێناوە، بۆیە دەچێتە نێو ئەو بازنەیەوە، بەڵکو با لەو حەفتاو دوو تاقمەش بێ کە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) باسی کردوون، چونکە هیچ کام لەم حەفتاو دووە نیە، کە مسوڵمانان و بڕوادارانێکی زۆریان لە نێودا نەبن، کە کافر نین، بەڵکو بڕوادارن، بەڵێ گوناهیان هەیە، گومڕاییان هەیەو، بەهۆی ئەو گوناح و گومڕاییەوە، شایستەی هەڕەشەی دواڕۆژن، هەروەك چۆن ئەوانەش کە بڕواداری باش بن {واتە: ئەهلی بیدعەتیش نەبن و لەو حەفتاو دووەش نەبن}، ئەگەر گوناهبار بن، هەر شایستەی هەڕەشەی دواڕۆژن، بەڵام پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) لە بازنەی ئیسلام دەری نەکردوون، بەڵکو وەك ئۆممەتی خۆی باسی کردوون، {وەك فەرموویەتی: {تَفْتَرِقُ أُمَّتِي عَلَى ثَلاَثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً} أخرجه أحمد برقم: (٨٣٧٧) قال: شعيب الأرنؤوط: إسناده حسن، واتە: ئۆممەتی ئەون} هەروەها نەیفەرمووە: ئەوانە لە دۆزەخدا هەمیشەیی دەبن، ئەمەش بنچینەیەکی مەزنە، پێویستە ڕەچاو بکرێ، چونکە زۆر لەوانەی کە پاڵ دەدرێنە لای سوننەت، بیدعەتی وایان تێدایە هەر لە شێوە بیدعەتی ڕافیزەو خەواریج و ئەوانی دیکەیە، هاوەڵانی پێغەمبەریش (صلی الله علیه وسلم) خوا لێیان ڕازی بێ: عەلی کوڕی ئەبیی تالیب و، غەیری ئەویش، ئەو خەواریجەی کە بەکافریان داناون و لە دژیان جەنگاون، ئەوان بە کافریان دانەناون.

بنەمای هەژدەیەم

نواندنی هەڵوێستی هاوسەنگ، لە بەرانبەر حوکمڕانانی لادەرو ستەمکاردا

نواندنی هەڵوێستی هاوسەنگیش لەبەرانبەر حوکمڕانانی لادەرو ستەمکاردا، بنەمایەکی دیکەی ڕێبازی جەماوەری مسوڵمانە.

ئەم مەسەلەیەش کێشەو مشت و مڕێکی زۆری لەسەرە:

حوکمڕانێك هەیە حوکم بە قورئان دەکات، بەڵام لادەرە، ستەم دەکات، خراپە دەکات، شوێن ئارەزووەکانی خۆی دەکەوێ، بەڵام حوکم بەشەریعەت دەکات، دەبێ هەڵوێست لە بەرانبەر ئەو جۆرە حوکمڕانانەدا چۆن بێ؟

زانایان کە قسەیان کردوە، دەربارەی ئەو جۆرە حوکمڕانانە قسەیان کردوە، نەك دەربارەی حوکمڕانێك کە لە ئەسڵدا شەریعەتی لەلا ڕەفزەو، دان بە دینی خوادا ناهێنێ، ئەوەی زانایان لە ڕابردوودا قسەیان لەبارەوە کردوە، ئەو جۆرە حوکمڕانانەیان مەبەست نیە، هەر بۆیە کە زانایانێکی وەك ئەلبانیی، ئیبنو باز، ئیبنو عوسەیمین و غەیری ئەوانەش، دێنن ئەو فەرمایشتانەی کە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) کاتی خۆی فەرموونی، بۆ حوکمڕانانێك کە حوکم بە شەریعەت دەکەن، بەڵام هەڵەو کەم و کوڕییان هەیەو، دەیانەوێ ئەو فەرموودانە بەسەر کەسانێکدا بچەسپێنن، کە جیان لەو حوکمڕانانەی کار بە شەریعەت دەکەن و، هەر دان بە شەریعەت داناهێنن، ئەوە هەڵەیە، دەبێ هەرکەسە وەك خۆی تەماشای بکەین، هەڵبەت من لەو جۆرە کەسانەش نیم هەر خوا خوام بێ، مسوڵمانێك، یان حوکمڕانێك کافر بکەم، بە پێچەوانەوە: خوا خوامە مسوڵمان زۆر بن، بەڵام کەسێکیش کە کوفری ئاشکرای لێ بینرابێ، دەبێ وەك خۆی مامەڵەی لەگەڵدا بکەی، کەسێکیش کە ئیسلام و کوفری تێدابێ،

تەماشا دەکەین کوفرەکەی چەندە، ئیسلامەتییەکەی چەندە؟ ئایا کوفرەکەی وایە کە بە تەئویل بێ، بە نەزانین بێ، ئایا یەکێك لەو پەرچانەی هەن، کە پێشتر باسمان کردن؟ چونکە بە ڕاستیی حوکمدان بەسەر خەڵکدا بۆ بردنە دەریان لە بازنەی ئیسلام، ئیشی هەموو کەس نیە، ئیشی زانایان و شارەزایان و پسپۆڕانە، ئەوان دەزانن مەرجەکان چۆنن؟ پەرچەکان چۆنن؟ حاڵەتەکان چۆنن؟ هەرچی ڕاست بۆوە بۆی نیە خەڵك بۆ بەهەشت و بۆ دۆزەخ ببا، ئەبو حامیدی غەززالیی دەڵێ: ئەگەر ئینسان بەهەڵەدا بچێ لە بە مسوڵمان دانانی هەزار کافردا، لە لای خوا ئاسانترە کە بەهەڵەدا بچێ لە بەکافر دانانی یەك مسوڵماندا.

ئێستاش با چەند دەقێك لەو بارەوە، بهێنینەوە:

١- خوای کاربەجێ دەفەرموێ: ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ ﴿٥٩﴾ ﴾ النساء.

واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! فەرمانبەریی خوا بکەن و، فەرمانبەریی پێغەمبەر بکەن و، هی کاربەدەستانێك کە لەخۆتانن و، ئەگەر کەوتنە ناکۆکییەك لە نێو خۆتاندا، بیگێڕنەوە بۆ لای خواو پێغەمبەر....

٢- هەروەها خوای پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿ وَلَا تَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡعُدۡوَٰنِۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ﴿٢﴾ ﴾ المائدة.

واته‌: هاوكاریی یه‌كدی بكه‌ن له‌سه‌ر چاكه‌كاریی و پارێزكاریی و، هاوكاریی یه‌كدی مه‌كه‌ن له‌ سه‌ر گوناهو ده‌ستدرێژكاریی و، پارێز له‌ خوا بكه‌ن، بێگومان خوا تۆڵه‌ی توندە.

٣- له‌ سووره‌تی (البقرة)دا خوا سبحانه‌ و تعالی ده‌فه‌رموێ: ﴿وَإِذِ ٱبْتَلَىٰٓ إِبْرَٰهِـۧمَ رَبُّهُۥ بِكَلِمَـٰتٍ فَأَتَمَّهُنَّ ۖ قَالَ إِنِّى جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا ۖ قَالَ وَمِن ذُرِّيَّتِى ۖ قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِى ٱلظَّـٰلِمِينَ ﴿١٢٤﴾﴾ البقرة.

واته‌: یاد بكه‌وه‌ كاتێك په‌روه‌ردگاری ئیبراهیم، ئیبراهیمی تاقیكرده‌وه‌ به‌چه‌ند وشه‌یه‌ك {هه‌ر وشه‌یه‌ك ئه‌ركێكی گرتبووه‌ خۆی}، كاتێك ته‌واوی كردن، خوا فه‌رمووی: من ده‌تكه‌مه‌ پێشه‌وا بۆ خه‌ڵك، گوتی: له‌ وه‌چه‌كه‌شم؟ خوا فه‌رمووی: سته‌مكاران په‌یمانی من نایانگرێته‌وه‌.

٤- له‌ فه‌رمایشتێكدا هاتوه‌، پێغه‌مبه‌ر (صلى الله عليه وسلم) ده‌فه‌رموێ: {سَتَرَوْنَ بَعْدِي أَثَرَةً وَأُمُورًا تُنْكِرُونَهَا، قَالُوا: فَمَا تأْمُرُنَا يَا رَسُولُ اللَّهِ؟ قَالَ: أَدُّوا إِلَيْهِمْ حَقَّهُمْ، وَسَلُوا اللَّهَ حَقَّكُمْ} أخرجه البخاري برقم: (٦٦٤٤)، والترمذي برقم: (٢١٩٠) وقال: حسن صحيح.

واته‌: له‌ دوای من (أَثَرة) ده‌بینن {مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه‌ كه‌سێك هه‌قی خه‌ڵك بۆ خۆی بێنی، پێچه‌وانه‌ی «إيثار»}، هه‌روه‌ها چه‌ند شتێك ده‌بینن كه‌ نكوولیان لێده‌كه‌ن و پێتان خراپن، گوتیان: به‌ چی فه‌رمانمان پێ ده‌كه‌ی، ئه‌ی پێغه‌مبه‌ر (صلى الله عليه وسلم)؟! فه‌رمووی: ئه‌و كاربه‌ده‌ستانه‌ی وا ده‌كه‌ن، مافه‌كه‌یان پێبده‌ن و، مافی خۆتان له‌ خوا داوا بكه‌ن.

واتە: ئەوە مەکەنە بیانووی ئەوەی سەنگەریان لێ بگرن.

٥- فەرموودەیەکی دیکەی پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) کە بە ڕواڵەت لەگەڵ ئەو فەرموودەی پێشێدا تێك دەگیرێ و، دوایی باسی دەکەین کە ئەوانە چۆن پێکەوە دەگونجێنرێن، کە ئەوە ئیشی ئەهلی عیلمەو، دەبێ ئەو دەقانەی کە بە ڕواڵەت تێك دەگیرێن، چاکیان لێ ورد ببەوە، چونکە ڕەنگە ئەو دەقانەی کە بە ڕواڵەت تێکدەگیرێن، هەر کامیان باسی لایەك و ڕوویەك لە مەسەلەکە بکات و، بە هەموویان وێنەیەکی تەواوو کامڵ بە دەستەوە بدەن، نەك تێك بگیرێن.

پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دەفەرموێ: {مَا مِنْ نَبِيّ بَعَثَهُ اللَّهُ فِي أُمَّةٍ قَبْلِي، إلاَّ كَانَ لَهُ مِنْ أُمَّتِهِ حَوَارِيُّونَ وَأَصْحَابٌ يَأْخُذُونَ بِسُنَّتِهِ وَيَقْتَدُونَ بِأَمْرِهِ، ثُمَّ إِنَّهَا تَخْلُفُ مِنْ بَعْدِهِمْ خُلُوفٌ، يَقُولُونَ مَا لاَ يَفْعَلُونَ، وَيَفْعَلُونَ مَا لاَ يُؤْمَرُونَ، فَمَنْ جَاهَدَهُمْ بِيَدِهِ فَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَمَنْ جَاهَدَهُمْ بِلِسَانِهِ فَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَمَنْ جَاهَدَهُمْ بِقَلْبِهِ فَهُوَ مُؤْمِنٌ، وَلَيْسَ وَرَاءَ ذَلِكَ مِنَ الإِيمَانِ حَبَّةُ خَرْدَلٍ} أخرجه أحمد برقم: (٤٣٧٩)، ومسلم برقم: (٥٠).

واتە: خوا هیچ پێغەمبەرێکی لە ئۆممەتانی پێش من نەناردوە، مەگەر لە ئۆممەتەکەی هاوەڵان و کەسانێکی دانستە هەبوون، کە ڕێبازەکەیان دەگرت و شوێن ڕێبازەکەی دەکەوتن، ئنجا دوای وان کەسانێکی خراپ بوونە جێنشینیان، کە ئەوەی دەیانگوت: نەیان دەکردو، شتێکیان دەکرد، کە فەرمانیان پێنەکراوە، {واتە: لە ڕێی ئەو پێغەمبەرە لایان دەدا، یانی: ئۆممەتی منیش لە ڕێی من لادەدەن}، ئنجا هەر کەسێك بە دەست لە دژی ئەوانە تێبکۆشێ بڕوادارەو، هەر

کەسێك بە زمان لە دژی ئەوانە تێبکۆشێ بڕوادارەو، هەر کەسێك بە دڵیش لە دژی ئەوانە تێبکۆشێ بڕوادارە، بەڵام لە دوای ئەوە {واتە: بە دڵیش دژیان نەبێ} ئەوە بە ئەندازەی یەك دەنکە خەرتەلە بڕوا لە دڵی دانیە {مادام نە هەڵوێستێکی دەروونیی هەبێ، نە هەڵوێستێکی زمانیی، نە هەڵوێستێکی جەستەیی}.

دوو قسەی پێکەوە دژو پێچەوانەی، دووان لە زانایان:

دووان لە زانایان، دوو قسەی پێچەوانەی یەکدی دەکەن، کە (إبن تيمية) و (إبن حزم)ن:

١)- **(إبن تيمية)** دەڵێ: {لهذا كان المشهور من مذهب أهل السنة أنهم لا يرون الخروج على الأئمة وقتالهم بالسيف، وإن كان فيهم ظلم، كما دلّت على ذلك الأحاديث الصحيحة المستفيضة عن النبـي (صلى الله علليه وسلم) لأن الفساد في القتال والفتنة، أعظم من الفساد الحاصل بظلمهم بدون قتال ولا فتنة، فلا يدفع أعظم الفسادين بالتزام أدناهما، ولعله لا يكاد يُعْرَفُ طائفة خَرَجَتْ على ذي سلطان، إلا وكان في خروجها من الفساد ما هو أعظم من الفساد الذي أزالته}[1][2] واتە: بۆیە ئەوەی کە زانراوە لە بۆچوونی ئەهلی سوننەت {واتە: ئەوانەی کە بە دوای ڕێبازی پێغەمبەر کەوتوون}، ئەوە بووە کە پێیان وا بووە: نابێ لە دژی پێشەوایان و حوکمڕانان ڕاپەڕین بکرێ بەشمشێر (بە چەك)،

---

(١)) منهاج السنة النبوية ج٢، ص١٦.

(٢)) هەڵبەتە ئەوە ڕای (إبن تيمية)یەو، من بۆخۆم ڕام ئاوا نیە، بەڵام من ڕایەکەی ئەوتان بۆ مانا دەکەم، دوایی ڕای خۆمتان پێ دەڵێم.

هەرچەندە ستەمیشیان تێدابێ، فەرمایشتە ڕاستەکان کە زۆرن و لە پێغەمبەرەوە هاتوون، ئەوە دەگەیەنن، (دوایی تەعلیلی دەکات، کە بۆچی دەبێ وابێ؟) چونکە ئەو خراپەکاریی و ئاڵۆزییەی کە بەهۆی جەنگ و ئاژاوەوە پەیدا دەبێ، مەزنترە لەو خراپەکارییەی کە بەهۆی ستەمی ئەوانەوە پەیدا دەبێ، بەبێ ئەوەی شەڕ لەگەڵ خەڵك بکەن و ئاژاوە پەیدا بکەن، بۆیە نابێ خراپەکارییەکی گچکەتر بە خراپەکارییەکی گەورەتر پاڵ پێوەبنرێ و، ڕەنگە نەزانرێ هیچ کۆمەڵێك هەبن، لە دژی حوکمڕانێك ڕاپەڕی بن، مەگەر بە هۆی ڕاپەڕین و سەنگەر گرتنی ئەوانەوە، خراپەکارییەك پەیدا بووە، گەورەتر بووە لەو خراپەکارییەی کە لایان بردوە.

٢)- (إبن حزم) ڕای پێچەوانەی ئەمەیە، دەڵێ: {إن وقع شيءٌ من الجور وإن قَلّ، أن يُكَلّم الإمامُ في ذلك ويمنع منه، فإن امتنع وراجع الحق، وأذعن للقَوَدِ من البشرة، أو من الأَعضاء ولإقامة حَدِّ الزنا والقذف والخمر عليه، فلا سبيل إلى خلعه، وهو إمام كما كان، لا يحل خَلْعُه، فإن امتنع من إنفاذ شيء من هذه الواجبات عليه، ولم يراجِعْ، وجب خَلْعُه وإقامة غيره، ممن يقوم بالحق}[1].

دوایی دەڵێ: {هذا هو قول كثير من الصحابة، والتابعين، وهو قولُ: أبي حنيفة ومالك والشافعي، وَشُرَيك وأصحابهم، فإنَّ كلَّ مَن ذكرنا من قديم وحديث، إمّا ناطق بذلك في فتواه، وإمّا فاعل لذلك بِسلِّ سيفه في إنكار ما رآه منكراً}[2].

---

(١)) الفصل في الملل والأهواء والنحل، ج٤ ص ١٧٥-١٧٦.

(٢)) ج٤ ص ١٧١-١٧٢.

واتە: ئەگەر ئەندازەیەك لەستەم لەحوکمڕانێکەوە دەرکەوت، هەرچەندە ئەو ستەمە کەمیش بێ، پێویستە ئەو حوکمڕان و پێشەوایە قسەی لەگەڵدا بکرێ و، دەستی بگیرێ و، ڕێی لێ بگیرێ، ئنجا ئەگەر وازی هێناو گەڕایەوە بۆ حەق و، ملی کەچ کرد بۆ سزای شەرعیی {کە قەمچی لێدرانە، یاخود دەست بڕانە}و ملی کەچکرد بۆ ئەوەی ئەگەر زینای کردبوو، سزایەکەی لەسەر جێبەجێ بکرێ و، سزای بوختانی داوێن پیسیی و سزای شەڕاب خۆریی لەسەر جێبەجێ بکرێ، مادام ملکەچ بکات بۆ ئەو سزایانە، ئەوکاتە نابێ لەسەر کار لابدرێ، وەك پێشێ لە جێی خۆی دەمێنێتەوە، بەڵام ئەگەر بۆ هەر کامێك لەوانە ملی کەچ نەکردو نەگەڕایەوە، ئەوە پێویستە لابدرێ و، کەسێکی دیکە کە هەق جێبەجێ دەکات، لە شوێنی دابنرێ، ئەوەش قسەی زۆرێك لە هاوەڵانەو، قسەی زۆرێك لە شوێنکەوتووانەو، ئەوە قسەی ئەبو حەنیفەو مالیك و شافیعیی و شوڕەیك و هاوەڵانیانە، چونکە ئەوانەی کە باسمان کردن، چ لە ئەوانەی پێشێ، چ لە ئەوانی تازە، یان فەتوای داوە بە قسە، یاخود بە کردەوە بۆ خۆی بەشدار بووە لە ڕاپەڕیندا {لە دژی ئەو حوکمڕانە ستەمکارانە}، بۆ بەرەنگار بوونەوەی ئەوەی کە بەناشەرعیی و ناهەقی زانیوە.

ئنجا ئەگەر سەرنجی ئەو ئایەت و فەرموودانە -کە پێشتر هێنامانن- بدەین و تەماشای قسەی ئەو دوو زانایەش بکەین، کە قسەی زانایانی دیکەش زۆرن، بۆمان دەردەکەوێ کە ئەوە بابەتێکی زۆر وردەو زۆر لایەنی هەن و، وا دەردەکەوێ کە تێکگیران هەبێ، لە نێوان هەندێك لە دەقەکاندا.

دیسان ئەگەر تەماشا بکەین: لە هەڵوێستی پێشینی چاکیشماندا، جۆرێك لە ناکۆکیی هەیە:

حەسەنی کوڕی عەلی خوا لێی ڕازی بێ، صوڵح دەکات لەگەڵ موعاویەدا.

بەڵام حوسەینی کوڕی عەلی خوا لێی ڕازی بێ، شۆڕش دەکات لە دژی یەزیدو، عەبدوڵڵای کوڕی زوبێر شۆڕش دەکات لە دژی بەنی ئومەییە.

بەڵام عەبدوڵڵای کوڕی عومەر نوێژیان لە دوا دەکات و لەگەڵیان دەسازێ.

هەروەها حەسەنی بەصرایی ڕەخنەی لێگرتوون، بەڵام لێیان ڕانەپەڕیوە، کەچی عەبدوڕڕەحمانی کوڕی ئەشعەث شۆڕشی کردووەو لێیان ڕاپەڕیوە.

هەروەها جەعفەری صادیق لە زانایانەو شیعەش دەڵێن: ئیمامی حەوتەممانە، بێدەنگ بووەو مودارای کردوە، بەڵام زەیدی کوڕی عەلی، کە ئەویش هەر یەکێکە لە زانایانی ئەهل و بەیت شۆڕشی کردووە، دوایی سەری خۆشی لەسەر داناوە، دەتوانین زۆر نموونەی دیکەش بێنین، ئنجا ئایا ئەوە چۆن لێك دەدرێتەوە؟

ڕای بەندە لەبارەی ئەو مەسەلەیەوەو، چۆنیەتی پێکەوە گونجاندنی فەرموودەکان:

براو خوشکە بەڕێزەکانم!

لە مەوسووعەی: {ئیسلام و دەوڵەتداریی} بەرگی (٢) لاپەڕە (٣٢٥ تاکو ٣٧٥) پەنجا لاپەڕەم لەسەر ئەو مەسەلەیە نووسیوە، بۆیە ئەوەی کە من بە پەنجا لاپەڕە نووسیوومە، ناتوانم لێرە باسی بکەم، هەروەها لە بەرگی حەوتەمی مەوسووعەی: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله) دا، کە لە چاپی دووەمیدا دەبێتە کتێبی یازدەیەم، لەوێشدا باسم کردوە.

ئنجا من بۆچوونەکەی خۆم و چۆنیەتی کۆکردنەوەی ئایەتەکان و قسەی زانایانیش پێکەوە، لە چەند خاڵێکدا پوخت دەکەمەوە:

یەکەم: هەڵەیەك و دووان جیان، لە بەردەوامیی لەسەر هەڵەو ستەم و گوناح و خراپەو تاوان:

دیارە ئەمە هیچی لەگەڵ حوکمڕانانی ئێستام نیە، حوکمڕانانی ئێستا ئەوەی کە بڕوای بە شەریعەت نیەو، ئیسلام بە هەڵە دەزانێ، ئەوە حیسابێکی دیکەی هەیە، ئەوە دەبێ جارێکی دی خەڵك تێبگەیەنیەوە کە نابێ بە دوای کەسێکی وا بکەوێ، کە بڕوای بە پێغەمبەرەکەی نیەو، بڕوای بە شەریعەتەکەی نیە، ئەوە حیسابەکەی جیایە، من قسە لە واقیعی پێشێ دەکەم.

کەواتە: ئەو فەرموودەیەی کە دەفەرموێ: ئارام بگرە، ئەگەر حوکمڕان ماڵت ببات و لە پشتیشت بدات! ئەوە مەبەست ئەو کاتەیە کە زوڵمەکە لەتۆو لە یەکێکی دیکە بووە، بەڵام کاتێك کە حوکمڕان

ستەم لە هەمووان دەکات، ئا ئەوە فەرموودەکەی دیکە، باسی ئەو حاڵە دەکات، کە دەفەرموێ: هەر کەسێك بە دەست لە دژیان بێ، بە زمان لە دژیان بێ، بە دڵ لە دژیان بێ، ئەوە بڕوادارە، ئەگەرنا ئەوی دیکە، بە ئەندازەی دەنکە خەرتەلەیەك ئیمان لە دڵیدا نیە.

دووەم: هەل و مەرجی نەگونجاو بۆ گۆڕانکاریی جیایە، لە هەل و مەرجی گونجاو:

هەندێك لە پێشینی چاکمان کە ڕاپەڕیون، پێیان وا بووە هەل و مەرجەکە گونجاوە، ئنجا دوایی کە نەیان پێکاوە، ئەوە شتێکی دیکەیە، ئەوانی دیکەش کە گوتوویانە: ڕاپەڕین بە کەڵك نایەت، لەبەر ئەوە بووە، کە پێیان وا بووە کاتەکە گونجاو نیە، بۆ وێنە: لە (جعفر الصادق) ڕیوایەت کراوە گوتوویەتی: بەنو ئومەییە ئەگەر کێویش بە گژیاندا بچێ، لە بن دێ، بە گژیاندا مەچن، تاکو خوا لە بەینیان دەبات، ئەوە بوو کە لە ساڵی (١٣٢ك)دا بەنو ئومەییە دوای نەوەدو دوو (٩٢)[1] ساڵ، حوکمەکەیان کۆتایی پێهات و، عەبباسییەکان هاتنە شوێنیان، کە ئەوانیش لەوانیان چاکتر نەکرد.

سێیەم: هەر بۆیەش هەردوو هەڵوێستەکان هەبوون:

واتە: ئایەتەکانی قورئان و دەقەکانی سوننەت، هەردوو لێتێگەیشتنیان لێ دەفامرێنەوە، چونکە خوای پەنهانزان، پاشان پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) زانیویانە هەردووك حاڵەتەکە دێنە پێشێ و پێویستە دەقەکانی شەریعەت دەلالەتیان لەسەر بکەن.

---

(١) موعاویە لە (٤٠)ی کۆچییدا بووبە حوکمڕان، هەتا: (١٣٢)ی کۆچیی کەواتە: ٦٠+٣٢= ٩٢ساڵ، یاخود: ١٣٢-٤٠=٩٢.

چوارەم: دوای شکست هێنانی هەوڵەکانی شۆڕش کردن و ڕاپەڕین، ئنجا ڕای شۆڕش کردن و ڕاپەڕین، کز بوو:

بەڵێ لەو کاتەوە زانایان فەتوایانداو گوتیان: ڕامەپەڕن، چونکە زانییان کە سەرکەوتوو نابن، تەماشایان کرد ئەو دەوڵەت و حکوومەتە، سوپاو ئاساییش و پۆلیسی هەیە، هەرچی لێی ڕاست بێتەوە، زەرەر دەکات، گوتیان: وازی لێ بێنن، نەك لەبەر ئەوەی کە دروست نیە لە ئەسڵدا، لەبەر ئەوەی سەرکەوتوو نابێ.

پێنجەم: زانایان هەر دەڵێن: لەبەر ئەوەی کە ڕاپەڕین زیانی زیاترە، بۆیە نابێ بکرێ:

ئیبن و تەیمییە دەڵێ: لەبەر ئەوەی زیانی زیاترە، بۆیە واز بێنن لە ڕاپەڕین، هەروەها گوتوویەتی: هیچ کەسێکم نەبینیوە ویستبێتی خراپەکارییەك لاببات، مەگەر ئەو خراپەکارییەی هاتۆتە جێی، زیاتر بووە لەوەی ویستوویەتی لایبدات، لەبەر ئەوە گوتوویەتی: دەستی لێ مەدەن، وەك دەگوترێ: (چاکی مەکە با خراپ نەبێ)!

ئەم بابەتە وەك گوتم: بەڕاستی باسێکی زۆر بە لق و پۆپ و ئاڵۆزەو زۆر لە زانایانیش تێیدا تووشی بە زایەدان، یاخود تێپەڕاندن بوون، هەبووە تێی پەڕاندوە، کە هەر حوکڕانێك تۆزێکی لادا، دەبێ لێی ڕاپەڕین، خەواریج وایان کردوە، هی واش بووە بەڕاستی تووشی کورتهێنان بووە، کە حوکمڕان هەرچی کردی، دەبێ لێی گەڕێی، ئەو فەرمایشتانەیان زیاتر تەماشا کردوە، کە باسی ئەوە دەکەن: ئارام بگرە، بەڵام مەبەستی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ئارام گرتن بووە لەسەر هەڵەیەك و دووان و، لەسەر هەندێ زوڵمی جوزئیی، بەڵام

کەسێك کە لە بنەڕەتدا شەریعەت هەر وەلا دەنێ، یان کەسێك کە هەر (بیت المال) بەهی خۆی دەزانێ و، کەسێك کە خەڵك بەکۆیلەی خۆی دەزانێ، وەك: بەنو ئومەییەو بەنو عەبباس هەندێکیان وایان کردوە، پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) بەوانەی نەفەرمووە: لێیان بێدەنگ بن، هەر بۆیەش پێشەوایان و زانایانی بەرجەستە، بێدەنگ نەبوون، ئەوانیش ئەو فەرموودانەیان بینیون، بەڵام زانیویانە مەبەست لە بێدەنگ بوون، بێدەنگ بوون، لە ئاست ئەو حوکمڕانانەدا نەبووە، کە بێتامیان کردوەو، هیچ شتێکیان بۆ کەس نەهێشتۆتەوە.

ئنجا شایانی باسیشە کەلەم ڕۆژگارەماندا، ئەگەر ڕاست بێ دەوڵەت دەوڵەتی دامەزراوەکان (دولة المؤسسات)بێ، ئەوە بێگومان جگە لە پەرلەمان (ئەنجوومەنی نوێنەران) کە کارە سەرەکییەکەی بریتییە لە چاودێریی کردنی حکوومەت و ڕەخنە لێگرتنی و، بەرگریی کردن لە ماف و ئازادییەکانی خەڵك و جەماوەرو، پاراستنی ڕێز و کەرامەت و سامان و بەرژەوەندییەکانیان، دەستەڵاتی دادوەریی (السلطة القضائیة)یش هەیەو، دەگونجێ گەلێك دامەزراوەو دەزگای دیکەش دروست بکرێن وەك: داواکاری گشتی (الإدعاء العام) و، دەزگای چاودێریی دارایی (جهاز الرقابة المالیة) و دەستەی دەستپاکیی (هیئة النزاهة) و...هتد.

گرنگ ئەوەیە بەپێی ئایەتەکانی قورئان و دەقەکانی سوننەت، نابێ هیچ دەستەڵاتێك لەسەرووی ئیرادەی ئازادانەی خەڵك و کۆمەڵگای مسوڵمانەوەبێ، کە بڕیاریداوە ژینی بەپێی دینی بەڕێوەبەرێ، هەروەها پێویستە بەرژەوەندیی گشتی خەڵك و جەماوەر، سەنگی مەحەك و پێوەر بێ و، ڕێگا بە هیچ کەس و لایەنێك

نەدرێ وەك: تاك، بنەماڵە، هۆز، حیزب، نەتەوە، طائیفە... كە لەسەر حیسابی بەرژەوەندیی گشتی خەڵك، بەرژەوەندیی تایبەتیی، ناشەرعیی خۆی دابین بكات، ئنجا چ بەرژەوەندیی سیاسیی، چ ئابووریی، چ كۆمەڵایەتیی،...بێ.

بنەمای نۆزدەیەم

باشترین مامەڵە
لەگەڵ هاووڵاتییانی نامسوڵماندا

www.alibapir.com

یەکێکی دیکە لە تایبەتمەندیی و هێڵە گشتییەکانی بەرنامەو ڕێبازی زۆربەی مسوڵمانان، ئەوەیە کە: باشترین مامەڵەیان بووە لە چوار چێوەی دەوڵەتی ئیسلامیی دا، لەگەڵ نامسوڵماناندا، زۆر لەگەڵیان بە ئینصاف و بە ڕەحم و دادگەر بوون.

با تەماشای چەند دەقێك بکەین:

١- خوای دادگەر لە سووڕەتی (الممتحنة) ئایەتی (٨)دا دەفەرموێ: ﴿ لَّا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمْ يُقَٰتِلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓا۟ إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾ ﴾ الممتحنة.

واتە: خوا لێتان قەدەغە ناکات، کەسانێك کە لە دیندا جەنگیان لە دژ نەکردوون و، لە ماڵ و حاڵی خۆتان وەدەریان نەناون، کە لەگەڵیان چاکەکار بن و، لە ماڵی خۆتان پێیان ببەخشن، بێگومان خوا بەخشەرانی خۆش دەوێن.

زۆر لە تەفسیرەکان وشەی (ٱلْمُقْسِطِينَ)یان لێرەدا، بە دادگەران لێك داوەتەوە، بەڵام وەك باسم کردوە لە هەندێك لە کتێبەکانی خۆمدا، ئەسڵەن ناگونجێ لێرەدا (قسط) مەبەست پێی دادگەریی بێ، چونکە دادگەر بوون لەگەڵ نامسوڵماناندا، هیچ کاتێك قەدەغە ناکرێ، چ ئەوان دژایەتیی دینت بکەن و، لە ماڵ و حاڵ وەدەرت بنێن، چ دژایەتییت نەکەن و، لە ماڵ و حاڵ وەدەرت نەنێن، دەبێ هەر لەگەڵیان دادگەر بی، بەبەڵگەی ئەوە کە خوا دەفەرموێ:

﴿ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَـَٔانُ قَوْمٍ عَلَىٰٓ أَلَّا تَعْدِلُوا۟ ۚ ٱعْدِلُوا۟ هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ ۖ ﴿٨﴾ ﴾ المائدة.

واتە: با ڕق هەڵسانتان لە کەسانێك کە دوژمنتانن، واتان لێ نەکات کە نادادگەربن، دادگەربن، ئەوە لە تەقواوە نیزیکترە.

کەواتە: ئەوەی کە دەگونجێ قەدەغە بکرێ، بریتیە لەچاکەکاریی مەعنەویی، کە وشەی: (أَن تَبَرُّوهُمْ) دەیگەیەنێ و، چاکەکاریی و هاوکاریی ماددیی، کە (وَتُقۡسِطُوٓاْ إِلَيۡهِمۡ) دەیگەیەنێ، ئنجا لە ڕووی زمانی عەرەبییشەوە (أَقْسَط) واتە: دادگەریی کرد، بەڵام (أقسط إليه) واتە: بەشێك لە ماڵی خۆی پێدا، واتە: خوای کاربەجێ بە نسبەت مامەڵە لەگەڵ نامسوڵماناندا دەفەرموێ: خوا لێتان قەدەغە ناکات - بە نسبەت نامسوڵمانانەوە - کە لەڕووی مەعنەوییەوە لەگەڵیان هاوکارو چاکەکاربن، لەگەڵیان بەسۆزو بەڕەحم بن، لە ڕووی ماددییشەوە، هاوکاریان بن و، خواش هاوکاران و ماڵ و سامانی خۆ بەخشەرانی خۆشدەوێن.

٢-لە سوورەتی (المائدة) ئایەتی (٢)دا دەفەرموێ: ﴿وَلَا يَجۡرِمَنَّكُمۡ شَنَـَٔانُ قَوۡمٍ أَن صَدُّوكُمۡ عَنِ ٱلۡمَسۡجِدِ ٱلۡحَرَامِ أَن تَعۡتَدُواْۘ وَتَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡبِرِّ وَٱلتَّقۡوَىٰۖ وَلَا تَعَاوَنُواْ عَلَى ٱلۡإِثۡمِ وَٱلۡعُدۡوَٰنِۚ وَٱتَّقُواْ ٱللَّهَۖ إِنَّ ٱللَّهَ شَدِيدُ ٱلۡعِقَابِ ۝٢﴾،

واتە: با ڕق هەڵسانتان لە کۆمەڵێك، کە ئێوەیان لە مزگەوتی حەرام گێڕایەوە {نەیانهێشت بچن عومرە بکەن لە ساڵی شەشەمی کۆچیی دا، کە صوڵحی حودەیبییەی لێکەوتەوە، با ئەو ڕقەتان بە هۆی ئەو هەڵوێستەیانەوە بەرانبەرتان} واتان لێنەکات کە ئێوە دەستدرێژیی بکەنە سەریان، {ئێوەش ئەوان بگێڕنەوە، کە دەسەڵاتتان هەیە نەهێڵن بێن بۆ مزگەوتی حەرام}، هاوکاریی یەکدیش بکەن

لەسەر چاکەکاریی و پارێزکاریی و، هاوکاریی یەکدی مەکەن لەسەر گوناح و دەستدرێژیی.

٣-لە سوورەتی (المائدة) ئایەتی (٨)دا دەفەرموێ: ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ لِلَّهِ شُهَدَاءَ بِالْقِسْطِ وَلَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَآنُ قَوْمٍ عَلَىٰ أَلَّا تَعْدِلُوا اعْدِلُوا هُوَ أَقْرَبُ لِلتَّقْوَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٨﴾ ﴾.

واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! زۆر بۆ خوا شایەدیی بە دادگەرانە بدەن و، با ڕق هەڵسانتان لە کۆمەڵێك واتان لێ نەکات کە نادادگەربن، دادگەر بن، ئەوە لە پارێزکارییەوە نزیکترەو، پارێز بکەن، بێگومان خوا بەوەی دەیکەن، شارەزایە.

٤-لە سوورەتی (النساء) ئایەتی (٨٦)دا خوای دادگەر دەفەرموێ: ﴿ وَإِذَا حُيِّيتُم بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا ﴿٨٦﴾ ﴾.

واتە: ئەگەر سڵاوتان لێکرا بەسڵاوێك، بەباشتر لە خۆی یان وەك خۆی وەڵامی بدەنەوە، بێگومان خوا لەسەر هەموو شتێك لێپرسەرەوەو چاودێرە.

کافرێك، جوولەکەیەك، نەصرانییەك، مولحیدێك، سڵاوت لێ دەکات، دەبێ چی بکەی؟ بەباشتر لەخۆی وەڵامی بدەوە، چونکە حەیفە کافر لەمسوڵمان بەڕێزترو چاکتر بێ و، دەستی چاکەو پیاوەتی بابای کافر، بەسەر مسوڵمانەوە هەبێ! بۆیە بەشێوەیەکی

چاکتر لەهی خۆی، وەڵامی بدەوە، بگرە هەوڵ بدە تۆ پێشیێ سڵاو لەو بکەی، ئەگەرنا لایەنی کەم وەك خۆی وەڵامی بدەوە.

دیارە لەو بارەوە زانایان مشت و مڕیان بووە، مشت و مڕەکەشیان هەڵقوڵاوی واقیعی خۆیان بووە، فەرمایشتێك هەیە دەفەرموێ: {لَا تَبْدَءُوا الْيَهُودَ وَلَا النَّصَارَى بِالسَّلَامِ فَإِذَا لَقِيتُمْ أَحَدَهُمْ فِي طَرِيقٍ فَاضْطَرُّوهُ إِلَى أَضْيَقِهِ} أخرجه أحمد برقم (٨٥٤٢)، ومسلم برقم (٢١٦٧)، وأبو داود برقم (٥٢٠٥)، والترمذي برقم (٢٧٠٠) وقال: حسن صحيح.

واتە: بۆ سڵاو کردن لە جوولەکەو نەصرانییەکان دەستپێشخەر مەبن و هەر کات لە ڕێیەدا بەیەکێکیان گەیشتن، ناچاری قەراغی ڕێیەی بکەن! ڕاستە ئەو فەرموودەیە لە ڕووی سەنەدەوە تەواوەو صەحیحە، بەڵام دەبێ ئێمە هۆکاری گوترانەکەی بزانین: هەندێك لە زانایان گوتوویانە: کاتێ مسوڵمانان دەچوون بۆ خەیبەر، لەبەر ئەوەی جوولەکەکان پەیمانیان شکاندبوو، پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) فەرمووی: بۆ ئەوەی جوولەکەکان بزانن کە ئێوە خاوەن هێزو دەستەڵاتن، لە ڕێیە خۆتانیان لەبەر لامەدەن!! بەڵام ئایا ئەوە بنچینەیەکەو دەبێ هەر ئاوا مامەڵە لەگەڵ ئەهلی کیتابدا بکەین؟ ئەدی بۆچی خوا دەفەرموێ: خوا لێتان قەدەغە ناکات کە لەگەڵیان چاکەکاربن و بەخشندەبن؟! پاشان نابێ هیچ کەس ڕەوشتی لەهی مسوڵمان جوانتر بێ، مانای چییە تۆ پاڵی پێوە بنێی بۆ لاڕێ؟، کەواتە: ئەوە بۆ کاتێکی دیاریی کراوو هەل و مەرجێکی دیاریی کراو بووە، نەك بنچینەیەکی گشتیی بێ[1].

---

(١) (مسلم) لە (صحيح)ەکەی خۆیدا بە ژمارە: ٥٦٢٧، بەم بێژەیە هێناویەتی:

ئنجا هەندێك لە زانایان دەربارەی ئەوە کە: ئایا ئەگەر کافر سڵاوی کرد، دروستە وەڵامی سڵاوەکەی بدەیەوە؟ گوتوویانە: نەخێر، یان گوتوویانە: هەر دەبێ بڵێی (وعلیکم)، لەبەر ئەوەی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) کە جوولەکەکان سڵاویان لێ کردوە، فەرموویەتی: (وعلیکم)، ئنجا ئایا ئەمە وایە؟ بێگومان نەخێر.

جارێ ئەصڵەن مسوڵمان لەسەری پێویستە، دەست پێشخەر بێ لەچاکەو جوامێریی و ڕێزو حورمەتدا، چونکە خوا دەفەرموێ:

﴿ وَأَحْسِنُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلۡمُحۡسِنِينَ ١٩٥ ﴾ البقرة.

واتە: چاکە بکەن، بێگومان خوا چاکەکارانی خۆشدەوێن، نەیفەرمووە لەگەڵ کێ؟

هەروەها دەفەرموێ: ﴿ وَقُولُواْ لِلنَّاسِ ٨٣ ﴾ البقرة.

واتە: لەگەڵ خەڵك قسەی چاك بکەن، واتە: بە گشتیی لەگەڵ خەڵکدا وابن.

ئنجا پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) کە جوولەکە سڵاویان لێکردوە، فەرموویەتی: {وعلیکم} ئەوە هۆکارەکەی دیارە، ئەوان گوتوویانە: {السّام علیك یا محمد!} (سام) یانی: مردن، مەرگ بۆ تۆ، ئەویش فەرموویەتی: بۆ ئێوەش، جارێك گوتیان: {السام علیك

(إذا لقيتم اليهود ...)، کەواتە: ئەوە حاڵەتێکی تایبەت و دیارییکراو بووە، نەك بنچینەیەکی گشتیی و بێگومان هەر کاتیش گێڕاوە (مَرْوِيّ)یەك لەگەڵ قورئاندا دژ وەستا، ناچارین ڕەتی بکەینەوە، چونکە موستەحیلە پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) پێچەوانەی قورئان قسە بکات یان ڕەفتار بکات.

یا محمد}، دایکمان عائیشە خوا لێی ڕازی بێ لەوێ بوو، گوتی: {السَّامُ عَلَيْكُمْ يَا إِخْوَانَ الْقِرَدَةِ وَالْخَنَازِيرِ وَلَعْنَةُ اللَّهِ وَغَضَبُهُ} أخرجه أحمد برقم: (١٣٥٥٥)، قال شعيب الأرنؤوط: حديث صحيح.

واتە: مردن بۆ ئێوە، ئەی برایەکانی مەیموون و بەرازان! هەروەها نەفرینی خواو تووڕەیی یەکەی.

پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرمووی: {يَا عَائِشَةُ مَهْ! فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمَا سَمِعْتَ مَا قَالُوا؟ قَالَ: أَوَمَا سَمِعْتِ مَا رَدَدْتُ عَلَيْهِمْ} ئەی عائیشە! وا مەکە، گوتی: ئەی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) نەتبیست چییان گوت؟ فەرمووی: ئەدی نەتبیست من چۆن وەڵامم دانەوە! ئەگەر سەلامیان ناردوە، سەلامیان لێ بێ، ئەگەر مردنیان ناردوە، مردن بۆیان، ئەوەندە کافییە، بەڵام کابرایەکی جوولەکە، نەصرانیی، کەسێك کە بێدینە، یان عەلمانییەکی مەبدەئیی، کە کۆمەڵگاش بە کافری دادەنێ، دێ بۆ لات، سڵاوت لێ دەکات، یان ڕێزت دەگرێ، تۆش دەبێ ڕێزی لێ بگریەوە، وەك ئەم ئایەتە فەرمان دەکات، چونکە لێرەدا صیغەکەی بە بکەر نەزانراو (مجهول الفاعل) هێناوە، لە هەر کەسێکەوە سڵاوتان لێکرا، بە باشتر لە خۆی، یان وەك خۆی وەڵامی بدەنەوە.

٥- هەروەها پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) فەرموویەتی: {أَنَّ لَهُمْ مَا لِلْمُسْلِمِينَ وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُسْلِمِينَ} أخرجه أحمد برقم: (١٣٣٧٢)، والبخاري برقم: (٣٨٥)، وأبو داود برقم: (٢٦٤١)، والترمذي برقم: (٢٦٠٨).

ئەم دەقە بەشێکە لە فەرمایشتێکی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) کە زۆر لە بانگەوازاکاران نازانن، وایان زانیوە ئەوە هەر بنچینەیەکی شەرعییەو زانایان دایان ناوە.

ئەمەش کۆی دەقەکەیە: {لأني أعطيتهم عهد الله على أن لهم ما للمسلمين، وعليهم ما على المسلمين، وعلى المسلمين ما عليهم، بالعهد الذي استوجبوا حقَّ الذِّمام، والذَّبَّ عن الحرمة، واستوجبوا أن يُذَبَّ عنهم كلُّ مكروهٍ، حتى يكونوا للمسلمين شركاء فيما لهم، وفيما عليهم}.[1]

واتە: پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ: من پەیمانی خوام پێداون {دیارە کۆمەڵێك نەصرانیی خەڵکی نەجران بوون} هەمان ماف کە مسوڵمانان هەیانە، ئەوانیش هەیانە، {مادام لە کۆمەڵگای ئیسلامیی دان و، لەژێر سایەی دەوڵەتی ئیسلامیی دان} و هەمان ئەرك کە لەسەر مسوڵمانانە، لەسەر ئەوانیشە، {جگە لەوەی کە لە تایبەتمەندیی دینی مسوڵمانانە، مسوڵمانان نوێژوو ڕۆژوو زەکات و جیهادیان لەسەر فەرزە، لەسەر وان فەرز نیە، تەنیا بەرگریی کردنیان لە وڵاتی مسوڵمانان لەسەر فەرزەو، هێمنیی و ئاسایش بپارێزن، ئەدەبە گشتییەکان بپارێزن و، دڵسۆز بن بۆ دەوڵەتی ئیسلامیی و، ئەگەر کەسێك تاوانێکی کرد دەبێ سزا بدرێ و، ...هتد} بەو پەیمانەی کە پێویستیان کردوە لەسەر مسوڵمانان کە ماڵ و نامووسیان بپارێزرێ و، پێویستیان کردوە لەسەر مسوڵمانان، کە هەموو خراپەیەکیان لێ دووربخرێتەوە، تاکو ببنە هاوبەش بۆ مسوڵمانان لە سەرجەم مافەکاندا کە هەیانن و، لە ئەرکەکاندا کە لەسەر شانیانن.

هەڵبەتە من لە مەوسووعەی: {ئیسلام و دەوڵەتداریی} لە بەرگی چوارەمدا کە هەر بۆخۆی ناوونیشانەکەی ئاوایە: (نامسوڵمانان لە

---

(١) مجموعة الوثائق السياسية للعهد النبوي والخلافة الراشدة، محمد حميدالله، ص١٨٨، رقم: ٩٧، نسختان من مكتوب النبي صلى الله عليه وسلم إلى نجران.

کۆمەڵگاو دەوڵەتی ئیسلامیی دا) بە درێژیی باسی ئەوەم کردووە، لە کتێبی {چەند مەسەلەیەکی باوی سەردەم} لە بەشی یەکەمی دا بە ناوونیشانی: (بنەمایەکانی تەبایی و پێکەوە ژیان لە قورئاندا)و، لە بەرگی هەشتەمی مەوسووعەی: (الإسلام كما يتجلى في كتاب الله)١دا، بە درێژیی باسی ئەو بابەتەمان کردوە، ئەگەر بتانەوێ بچنەوە بۆ درێژەو تەفصیلی، لەو سەرچاوانەدا هەیە.

ئنجا بەڕاستی براو خوشکان! ئەمە زۆر گرنگە باش سەرنجی بدەین، چونکە هەڵەو پەڵەی زۆر لەوبارەوە هەن.

با لەو بارەوە سەرگوزشتەیەکی خۆمتان بۆ بگێڕمەوە:

کاتی خۆی کە لە گوندی {ئەحمەد ئاوا} بووین، لە مانگی ڕەمەزاندا بوو، ڕۆژێکیان هاتبووین بۆ گوندی (کانی سپیلکە) بۆ تازیە، لە کاتی گەڕانەوەماندا، من دوو سەیارەم لە پێشەوە بوون، هەستم کرد سەیارەی پێش ئێمە، یان سەیارەی پێشتر، مشت و مڕێکی بوو لەگەڵ بازگەی {حیزبی سۆشالیست}دا، منیش بە شوفێرەکەم گوت: لەوێ ڕایبگرە، بزانم چی بووە؟ جامی سەیارەکەم کردەوەو سڵاوم لێکرد، پاسەوانی بازگەکە گوتی: مامۆستا! پرسیارێکم هەیە.

گوتم: فەرموو.

گوتی: ئایا لە ڕەمەزاندا مرۆڤ نابێ خۆی بپارێزێ لە قسەی ناشیرین؟

---

(١)) لە چاپی دووەمیدا بۆتە: کتێبی دوازدەیەم (الكتاب الثاني عشر).

گوتم: با،

گوتی: بە خوا ئەو شوفێرەی پێشەوەتان ڕای نەگرت و سەرەڕای ئەوەش کە گوتم: تۆزێ هێواش بە! قسەشی پێگوتم.

گوتم: ئاوا؟ گوتی: بەڵێ، ئنجا جەنابت چی دەڵێی؟

گوتم: ئەوە هیچ کە دوایی لێ پێچینەوەی لەگەڵدا دەکەم، بەڵام ئەوەندە دەڵێم: هەڵوێستەکەی جەنابت ئیسلامییانە بووە، هەرچەندە حیزبی سۆشیالیستی، هەڵوێستەکەی ویش سۆشیالیستانە بووە، هەرچەندە ئیسلامییشە!!، بۆیە دڵی خۆتی زۆر پێ سەغڵەت مەکە!

ئەویش پێکەنی و گوتی: زۆر مەمنوون.

دوایی کە چووینەوە گوتم: فڵانکەس! بۆچی وات کرد؟

گوتی: مامۆستا! پێی گوتم: بۆچی وا بەخێرایی دێی؟

گوتم: ئنجا هەقی نەبووە؟! بێگومان ئەو هەقی بووە تۆ ناهەق بووی!

سبحان الله! مسوڵمانی وا هەیە، هەر لەبەر ئەوەی ناوی مسوڵمانە، پێی وایە هەرچی بکات، هەر هەقیەتی و، نامسوڵمانیش هەرچی بکات، هەر ناهەقیەتی! کە بێگومان وانیە.

مامۆستا مەلا سەعیدی نوورسیی ڕەحمەتی خوای لێبێ، قسەیەکی زۆر جوانی هەیە، دەڵێ: جاری وایە مرۆڤ مسوڵمانە، بەڵام سیفەتێکی کافرانی تێدایە، یان سیفەتێکی هاوبەش دانەرانی تێدایە، یان سیفەتێکی مونافیقانی تێدایە، جاری واش هەیە، کەسێك

کافرە، بەڵام سیفەتێکی مسوڵمانانی تێدایە، یان چەندان سیفەتی مسوڵمانانی تێدان، وەك پێشتر باسم کرد، کە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بە (أشجّ عبدالقيس)ی فەرموو: {إِنَّ فِيكَ لَخَصلَتَيْنِ يُحِبُّهُمَا اللَّهُ تَعَالَى، الْحِلْمُ وَالأَنَاةُ} أخرجه مسلم برقم: (١٧)، والترمذي برقم: (٢٠١١).

واتە: بێگومان تۆ دوو خەسڵەتت تێدان، خوای بەرز خۆشی دەوێن: هێدیی و مەندیی و، هێواشیی.

ئێمە هەندێ جار وا دەزانین، چونکە مسوڵمانین، هەرچی بیکەین، هەقی ڤیتۆمان هەیە! بۆیە دەبێ وریا بین لەو جۆرە بیر کردنەوەیە، بە پێچەوانەوە تۆ مادام مسوڵمانی، دەبێ خۆت لە شتی خراپ زیاتر بپارێزی، وەك لە خەڵکی دیکە، بە هەر حاڵ مامەڵە کردن لەگەڵ نامسوڵماناندا، ئەوانەی کە تۆ بە نامسوڵمانیان دەزانی، بەبەڵگەوە، دەبێ باشترین مامەڵەیان لەگەڵدا بکرێ، حەیفە ئەو لەتۆ خۆش خولقترو چاکتر بێ.

سەرگوزشتەیەکی دیکە:

جارێکی دیکە لە بازگەیەك ڕاوەستاین، من وەك عادەتی خۆم، ئێستاش هەر وام، سڵاوی گەرمیان لێ دەکەم، پێیان دەڵێم: ماندوو نەبن، چۆنن! باشن!، لە بازاڕیش دەبێ هەروا بکەین، جارێك ئاوا سڵاوم کرد، یەکێك لە برایانی حیمایە گوتی: مامۆستا! دروستە سڵاویان لێ بکەین؟

گوتم: بەڵێ، بۆچی؟

گوتی: ئەدی فەرموودەیەك نیە كە دەفەرموێ: كاتێك گەیشتنە موشریكەكان ڕوویان لێ گرژ بكەن؟

گوتم:

یەكەم: چۆن چۆنی حوكمی موشریك بوون بەسەر كەسانێكدا دەدەی، كە لانی كەم بە ڕواڵەت مسوڵمانن و خۆیان بە مسوڵمان دەزانن؟!

دووەم: من فەرموودەم بینیوە دەفەرموێ: ڕووت خۆشبێ و دەم بە زەردەخەنەبە، بەڵام هیچم نەبیستوە بفەرموێ: ڕووت مۆن و گرژبێ، ئەوەت لە كوێ هێناوە؟ ئەگەر لە كاتی جەنگ و بەرەنگار بوونەوەدا بێ، بەڵێ، بەڵام لە هەڵسوكەوتدا، نابێ هیچ كەس لە مسوڵمان، ڕووخۆشترو قسە خۆشترو گەشترو بەڕێزتر بێ، چونكە دینەكەی تۆ تەنیا ڕێزو خۆشەویستیی و دڵسۆزیی تێدایە بۆ خەڵك، دوژمنایەتیی و ڕق و بوغزی تێدانیە! ئنجا پێغەمبەران (علیهم الصلاه والسلام) هەرگیز لەو ئاستە بەرزەی خۆیان دانەبەزیون، تەنانەت دوای ئەوەی، كە خەڵك قسەی ناشیرینی پێگوتوون و، بە شێوەی ناڕێك لەگەڵیاندا ڕوو بەڕوو بۆتەوە، پێیان گوتوون: درۆ دەكەن، شێتن، نەفامن، جادووگەرن! ئەوان هەر گوتوویانە: ئێمە دڵسۆزین بۆتان و ئەمیندارین، لەقەدەر پایەی بەرزی خۆیان و بەرنامەكەیان وەڵامیان داونەوە، تۆش دەبێ لە ئاست ئاینەكەی خۆتدا بی.

لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لەگەڵتانین
Stay in touch on social media
نحن معكم عبر مواقع التواصل الاجتماعي

عەلی باپیر/AliBapir

ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

عەلی باپیر/AliBapir

archive.org/details/@alibapir

کەناڵی
ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

AliBapir

Google Play
App Store

www.alibapir.net
English - عربي - كوردی

ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

بنەمای بیستەم

هەوڵدان بۆ هێنانەدی بەختەوەریی دنیاو سەرفرازیی دوارۆژ، بۆ سەرجەم مرۆڤایەتیی

www.alibapir.com

لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لەگەڵتانین
Stay in touch on social media
نحن معكم عبر مواقع التواصل الاجتماعي

عەلی باپیر/AliBapir
ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

عەلی باپیر/AliBapir
archive.org/details/@alibapir

کەناڵی
ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

AliBapir
Google Play
App Store

www.alibapir.net
English - عربي - کوردی

ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

www.alibapir.com

ئەمیش یەکی دیکە لە بنەماو تایبەتمەندییە گشتییەکانی جەماوەری مسوڵمانانە و، چەندان دەقی قورئان دەیگەیەنن، بۆ وێنە:

١- لە سوورەتی (آل عمران) ئایەتی (١١٠)دا خوا سبحانە و تعالی دەفەرمـــوێ: ﴿ كُنتُمۡ خَيۡرَ أُمَّةٍ أُخۡرِجَتۡ لِلنَّاسِ تَأۡمُرُونَ بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَتَنۡهَوۡنَ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ وَتُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ ﴿١١٠﴾ ﴾.

واتە: ئێوە باشترین کۆمەڵن، بۆ مرۆڤایەتیی پەیداکراون و (ئێوەی ئەهلی ئیسلام) فەرمان بە هەرچی شتی پەسەندە دەکەن و، ڕێگریی لە هەرچی شتی ناپەسەندە دەکەن و، بڕوا بە خوا دێنن.

بۆیە بڕوا بە خوا بوونی خستۆتە دوایی، تاکو بزانین کە بڕوا بەخوا بوونێك بەڕاستیی بڕوا بە خوا بوونە، کە وا لە خاوەنەکەی بکات، فەرمانکەربێ بە شتە پەسەندەکان و، ڕێگربێ لە شتە ناپەسەندەکان.

٢- لە سوورەتی (البقرة) ئایەتی (١٤٣)دا خوای پەروەردگار دەفەرمــوێ: ﴿ وَكَذَٰلِكَ جَعَلۡنَٰكُمۡ أُمَّةٗ وَسَطٗا لِّتَكُونُواْ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِ وَيَكُونَ ٱلرَّسُولُ عَلَيۡكُمۡ شَهِيدٗا ﴿١٤٣﴾ ﴾.

واتە: ئاوا ئێوەمان کردوە بە باشترین کۆمەڵ، (یان کۆمەڵێکی میانجیی، نە تێدەپەڕێنن، نە کورتی دێنن) تاکو شایەدو چاودێربن بەسەر خەڵکەوە (بەسەر مرۆڤایەتییەوە)و پێغەمبەریش بەسەرتانەوە چاودێرو شاهێد بێ.

هەندێك لە توێژەرەوان گوتوویانە: واتە: لە قیامەت ئۆممەتی پێغەمبەری خاتەم (صلی الله علیه وسلم) دێن شایەدیی دەدەن بۆ پێغەمبەران سەلامی خوایان لێبێ، شایەدیی دەدەن، بەسەر ئەو

ئۆممەتانەوە، کە نکووڵیی دەکەن لەوەی کە ئەو پێغەمبەرە پەیامی خوای پێ ڕاگەیاندوون، ئۆممەتی پێغەمبەری کۆتایی (صلی الله علیه وسلم) دێن، دەڵێن: ئێمە شایەدیی دەدەین، کە ئەو پێغەمبەرە پەیامی خوای پێڕاگەیاندوون، خوای پەروەردگار دەفەرموێ: چۆن دەزانن؟ دەڵێن: خوایە! تۆ لە قورئانەکەی خۆتدا باسی ئەو پێغەمبەرانەت کردوە، کە بەتەواویی پەیامی تۆیان گەیاندوە.

بەڵام بە بۆچوونی من لە پێش ئەوەدا دەبێ ئۆممەتی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) شایەدو چاودێر بێ بەسەر مرۆڤایەتییەوە، کە زوڵم و ستەم و غەدر نەکات، خراپە نەکات، هەر بۆیەش ئەو ئایەتەی سووڕەتی (النساء) کە دەفەرموێ:

﴿وَمَا لَكُمْ لَا تُقَٰتِلُونَ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱلْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ ٱلرِّجَالِ وَٱلنِّسَآءِ ﴿٧٥﴾﴾.

واتە: بۆچی لە ڕێی خواو لە ڕێی چەوساواندا تێناکۆشن.

بەڵێ ئەم ئایەتە موبارەکە مسوڵمانان پابەند دەکات، کە لە هەر شوێنێکی دنیادا، ستەم لێکراوێك هەبێ، دەبێ بەرگریی لێ بکەن، ستەم لێکراو کافربێ، یان مسوڵمان بێ، چونکە خوا ئەم مرۆڤانەی دروست کردوون و، لەم سەر زەوییە دایناون، کە ئازادانە بژین و، تاقی کردنەوەی خۆیان بدەن.

ئنجا ئەوەی کە خوا بۆ ئێمەی دیاریی کردوە، تەماشای بکەن و، پاشان تەماشا بکەن! ئێمە لە کوێین؟! خوا دەفەرموێ: دەبێ ئێوە چاودێر بن بەسەر مرۆڤایەتییەوە، شاهید بن بەسەریانەوە، بەڵگەو

شایەدیی ڕاستیی دینی خوابن، بەسەریانەوە، کەچی ئێستا ئەهلی کوفر زۆرجار واقیعی نارێکی مسوڵمانان، دەکەنە بەڵگە لەسەر ئەوەی کە دینەکەشیان هەڵەیەو بە کەڵك نایەت!!

٣-لە سوورەتی (الحج) ئایەتی (٧٨)دا خوا سبحانە و تعالی دەفەرمویّ:

﴿ وَجَٰهِدُواْ فِي ٱللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِۦۚ هُوَ ٱجۡتَبَىٰكُمۡ وَمَا جَعَلَ عَلَيۡكُمۡ فِي ٱلدِّينِ مِنۡ حَرَجٖۚ مِّلَّةَ أَبِيكُمۡ إِبۡرَٰهِيمَۚ هُوَ سَمَّىٰكُمُ ٱلۡمُسۡلِمِينَ مِن قَبۡلُ وَفِي هَٰذَا لِيَكُونَ ٱلرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيۡكُمۡ وَتَكُونُواْ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِۚ فَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱعۡتَصِمُواْ بِٱللَّهِ هُوَ مَوۡلَىٰكُمۡۖ فَنِعۡمَ ٱلۡمَوۡلَىٰ وَنِعۡمَ ٱلنَّصِيرُ ٧٨ ﴾

ئەم ئایەتە موبارەکە لە دە (١٠) برگە پێکهاتوە، دەگونجیّ یەك کتێبی لەسەر دابنێین، هەڵبەتە من بە کورتی بۆتان تەفسیر دەکەم:

واتە: لە ڕێی خوادا تێبکۆشن، وەك بۆ خوا شایستەیە، خوا ئێوەی هەڵبژاردوە (ئەی مسوڵمانینە!) لە دینی خۆیدا سەغڵەتیی دانەناوە، (ئەمە) ڕێبازی بابتان ئیبراهیمە، خوا ناوی لێناون مسوڵمان، پێش قورئان و لەم قورئانەشدا {واتە: خوا یەك ناوی بۆ داناون، ناوی دیکە لە خۆتان مەنێن}، تاکو پێغەمبەر بەسەرتانەوە چاودێر بیّ و ئێوەش چاودێرین بەسەر مرۆڤایەتییەوە، بۆیە نوێژ بەرپا بکەن و، زەکات بدەن و، دەست بە دینی خواوە بگرن، خوا باشترین سەرپەشتیارەو باشترین یارمەتییدەرە.

٤- لە سوورەتی (الأنبیاء) ئایەتی (١٠٧)دا، خوای پەروەردگار بە پێغەمبەری خاتەم (صلی الله علیه وسلم) دەفەرمویّ: ﴿ وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ إِلَّا رَحۡمَةٗ لِّلۡعَٰلَمِينَ ١٠٧ ﴾

واتە: تۆمان نەناردوە مەگەر بەزەیی خوا بی، بۆ هەموو جیهانییان.

لە کۆنفرِاسێکدا[1] باسی ئەوەم کرد، گوتم: بیکەن بە نیشانە هەر کەسێکتان بینی، هەر کۆمەڵێکتان بینی، هەر دەوڵەتێك، مایەی رەحمەت و سەر ئێشە بوون بۆ خەڵك، بزانن لە رێی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) لایانداوە، چونکە پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) هاتوە کە رِەحمەت و بەزەیی خوابێ بۆ هەموو مرۆڤایەتیی، واتە: کاتێك شوێنکەوتووانی ئەم پێغەمبەرە (صلی الله علیه وسلم) دەستەڵاتیان دەبێ، دەبنە مایەی ئاسوودەیی و ئارامیی و ئۆخژن، بۆ ئەو خەڵکەی لە ژێر سایەیان دایە، نەك دارو بەرد لەبەر دەستیان نەحەجمێ، وەك ئەوەی ئەو داعش و گرووپە لادەرانە دەیکەن.

٥- لە سوورەتی (سبأ) ئایەتی (٢٨)دا، خوای کاربەجێ دەفەرموێ: ﴿ وَمَآ أَرۡسَلۡنَٰكَ إِلَّا كَآفَّةٗ لِّلنَّاسِ بَشِيرٗا وَنَذِيرٗا وَلَٰكِنَّ أَكۡثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعۡلَمُونَ ٢٨ ﴾ سبأ.

واتە: تۆمان نەناردوە، مەگەر بۆ هەموو خەڵکی دڵخۆشکەرو ترسێنەربی، بەڵام زۆربەی خەڵکی نازانن.

واتە: پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) هاتوە، کە هەموو خەڵکی دڵخۆش بکات و هەمووانیش وریا بکاتەوە.

٦- لە سوورەتی (ص) ئایەتەکانی: (٨٦-٨٨)دا، خوای بەرزو مەزن بە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دەفەرموێ:

---

(١)) بڕوانە نامیلکەی: {کلمتان موجزتان عما یجري علی الساحة العراقیة}، هەروەها کتێبی: (نظرات فاحصة في قضایا شاخصة) ط١/٢٠١٩م.

﴿ قُلْ مَآ أَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُتَكَلِّفِينَ ﴿٨٦﴾ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَٰلَمِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُۥ بَعْدَ حِينٍۭ ﴿٨٨﴾ ﴾

واتە: بڵێ: کرێتان لێ داواناکەم و، قورسایيتان ناخەمە سەر شان[1] {نابمە ئەرك و بار بۆتان}، ئەم قورئانە تەنیا بیر خەرەوەیە بۆ جیهانییان و، دوای ماوەیەکی دیکەش هەواڵەکەی دەزانن.

ئەوەش یەکێکە لە ئیعجازی هەواڵدان (الإعجاز الإخباري) لە قورئاندا، چونکە ئەم ئایەتە کاتێك هاتۆتە خوار لە مەککەدا، کە مسوڵمانان خاوەنی هیچ نەبوون، بێ دەستەڵات و چەوسێنراوە بوون، ئەو کاتە فەرموویەتی: ﴿ وَلَتَعْلَمُنَّ نَبَأَهُۥ بَعْدَ حِينٍۭ ﴿٨٨﴾ ﴾ واتە: ئەم قورئانە کە ئێوەی خەڵکی مەککە بڕوای پێناهێنن، بۆ هەموو جیهانییان هاتوە، دوای ماوەیەکی کەمیش هەواڵەکەی دەزانن.

کە هەر واش بوو، دوای ماوەیەکی کەم هەواڵەکەمان زانی.

٧- لە سوورەتی (الحجرات) ئایەتی (١٣)دا، خوا سبحانە وتعالی دەفەرموێ:

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَـٰكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَـٰكُمْ شُعُوبًا وَقَبَآئِلَ لِتَعَارَفُوٓا۟ ۚ إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِندَ ٱللَّهِ أَتْقَىٰكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿١٣﴾ ﴾

واتە: ئەی خەڵکینە! ئێمە ئێوەمان لە نێرو مێیەك دروست کردوە، گێڕاومانن بە چەند گەل و تیرەیەك، تاکو پێك ئاشنابن، بەڕێزترتان لەلای خوا، پارێزکارترینتانە، بێگومان خوا زانای شارەزایە.

---

(١) یاخود: [وَمَآ أَنَا۠ مِنَ ٱلْمُتَكَلِّفِينَ] یانی: من لافلێدەرنیم، شتێك ناڵێم وانەبێ.

لە کۆتایی ئەم بنەمایەشدا، شتێکتان بیر دەخەمەوە:

ئێمە ئەگەر بۆمان بڕواو پێمان بکرێ، دەبێ ئاوا بین، واتە: دەبێ مایەی خێرو ڕەحمەت و ئاسوودەیی و بەرژەوەندیی بین بۆ هەموو کەس، زۆر کەس وا تەصەووڕ دەکات، کە مسوڵمان ئەگەر خێرێکی بێ، بۆ مسوڵمانانە، بەڵام نابێ نامسوڵمان خێری لێ ببینن!! ئنجا تەماشا بکەن! ئەو جۆرە بیرۆکەو بیر کردنەوانە، هەموویان هی کاتی تێکشکان و هەست بە بێهێزیی کردنن، کاتێك مسوڵمانان دەستەڵاتیان هەبوو، ئیمکانەتیان هەبوو، دەوڵەتیان هەبووو سێبەریان هەبوو، دەیانزانی کە پابەند(مُلْزَم)ن بەرگریی لە هەموو کەس بکەن، پابەندن بەوەی هەموو خەڵك لە ژێر سایەی خۆیاندا بحەوێننەوەو، بەرگرییان لێ بکەن و، مافیان بپارێزن، ژیان و کەرامەت و ماڵ و سامانیان بپارێزن، دەوڵەتی ئیسلامیی وا بووە.

با تەماشای یەك هەڵوێستی یوسف سەلامی خوای لێبێ بکەین، زۆر جار باسم کردوەو جێی هەڵوەستەیە:

دوای ئەوەی برایەکانی ستەمی لێ دەکەن و، دەیخەنە بیرەوە، کاروانچیی دێن دەری دێنن، دەیکەنە کۆیلەو دەیفرۆشن، دەچێتە ماڵی عەزیزی میصڕ، لەوێشدا کە گەورە دەبێ و ژنەکەی عەزیزی میصڕ تەماعی تێدەکات، داوای دەست تێکەڵیی لێدەکات:

﴿ وَرَٰوَدَتۡهُ ٱلَّتِي هُوَ فِي بَيۡتِهَا عَن نَّفۡسِهِۦ وَغَلَّقَتِ ٱلۡأَبۡوَٰبَ وَقَالَتۡ هَيۡتَ لَكَۚ ﴿٢٣﴾ ﴾يوسف.

واتە: ئەو ژنەی یوسف لە ماڵەکەیدا بوو، دەرگاکانی گاڵەدان و گوتی: بۆت حازرم و داوای دەست تێکەڵیی لێکرد!

بەڵام یوسف دەڵێ: ﴿ مَعَاذَ ٱللَّهِۖ إِنَّهُۥ رَبِّيٓ أَحۡسَنَ مَثۡوَايَۖ إِنَّهُۥ لَا يُفۡلِحُ ٱلظَّٰلِمُونَ ﴿٢٣﴾ ﴾ یوسف.

واتە: پەنا بەخوا، هاوسەرەکەی تۆ خاوەنی منە، گەورەی منەو، ڕێزی لە من گرتوەو منی حەواندۆتەوە، {چۆن من شتی وا دەکەم!!} بەدڵنیایی ستەمکاران بەمراد ناگەن.

ئیدی لەبەر دەستی ڕا دەکات و، ئەویش لە پشتەوە کراسەکەی دەدڕێنێ و، بە هەر حاڵ بەسەرهاتەکەی دیارە لەقورئاندا، ئنجا بەو بەڕائەتەشیەوە، زیندانیی دەکەن، وەك خوا دەفەرموێ:

﴿ ثُمَّ بَدَا لَهُم مِّنۢ بَعۡدِ مَا رَأَوُاْ ٱلۡأٓيَٰتِ لَيَسۡجُنُنَّهُۥ حَتَّىٰ حِينٖ ﴿٣٥﴾ ﴾ یوسف.

واتە: ئنجا بۆیان دەرکەوت دوای ئەوەی نیشانەو بەڵگەکانیشیان دیتن - لەسەر پاکیی یوسف - کە بۆ ماوەیەك زیندانیی بکەن! ئەو یوسفە بەو تۆمەتبارییی و مەزڵوومیی و، بەو هەموو غەدرە کە لێی کراوە، لەو وڵاتەدا، کە میسرەو، لەو زیندانەدا کە تێیدایەو، بۆخۆی تاکە برواداره، بەڵگەمان چییە؟ دوو هاوەڵەکەی کە دوایی موناقەشەیان لەگەڵ دەکات، پێیان دەڵێ:

﴿ يَٰصَٰحِبَيِ ٱلسِّجۡنِ ءَأَرۡبَابٞ مُّتَفَرِّقُونَ خَيۡرٌ أَمِ ٱللَّهُ ٱلۡوَٰحِدُ ٱلۡقَهَّارُ ﴿٣٩﴾ ﴾ یوسف.

ئەی دوو هاوەڵەکەی زیندانم! ئایا چەند پەروەردگارێکی جیا جیا باشترە بپەرسترێن، یان خوای تاکی مل پێ کەچکەر؟! دیارە بت پەرست بوون، پادشاو خەڵکەکە هەموویان بت پەرست بوون، ئنجا یوسف بەو هەموو ستەمدیدەیی و مەینەتیی و ناسۆرەوە، کاتێك

پادشا خەون دەبینێ، تەعبیری خەونەکەی بۆ دەکات و، نەخشەیەکی پازدە ساڵیی ئابووریی بۆ دادەنێ، بۆ ئەوەی خەڵکی ئەو میسرە، لەو برسیەتیی و قاتیی و قڕییە دەربازبن، بەپێی نەخشەکەی (یوسف) کە بێجگە لەخۆی لەو وڵاتەدا، ئیمانداریکی دیکەی تێدا نیە، کەچی ویستوویەتی چاکە بکات لەگەڵ ئەو خەڵکەدا کە تاکە مسوڵمانێکیان تێدا نیە!!

ئنجا ئێوە لێتان وەصیەت بێ: ئینسانی مسوڵمان ئەگەر بۆی بگونجێ، پێویستە چاکە لەگەڵ هەموو کەسدا بکات، هەموو کارێکی چاك لەگەڵ خەڵکدا بکات، جگە لەوەی کە دوژمنایەتیی دەکات و سەنگەری لێ دەگرێ، قورئانیش ئاماژە بەوە دەکات، وەك یەکەم ئایەت کە هێنامەوە، دەفەرموێ:

﴿ لَّا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمْ يُقَـٰتِلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَـٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓا۟ إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ ﴿٨﴾ ﴾ الممتحنة.

بۆچی بە (لَّا يَنْهَىٰكُمُ) دەستی پێ کردوە؟! چونکە ئەو کاتە جەو، جەوی ململانێ و دژایەتیی بووە لەگەڵ ئەهلی ئیسلامدا، بۆیە دەفەرموێ: خوا لێتان قەدەغە ناکات، ئەوانەی کە دژی دینتان نین و، دژی ژینتان نین، کە لەگەڵییاندا چاکەکارو بەخشندە بن.

ئنجا لە ڕاستییدا ئەهلی ئیسلام دەبێ هەوڵبدەن سوود بە مرۆڤایەتیی بگەیەنن، پێغەمبەرانی خوا (علیهم الصلاە والسلام) وا بوون، ئەوانە سەرمەشقی ئێمەن، خوای پەروەردگار یارمەتییمان بدات، ئێمەش بچینە ئەو ئاستە بەرزەی کە پێغەمبەران لەسەری بوون و، خۆمان بەو ڕەوشتە بەرزانە بڕازێنینەوە، کە ئەوان لەسەریان

بوون، تاکو ئێمەش شایستەی ئەوەبین: شوێنکەوتووی پێغەمبەری خاتەم (صلى الله عليه وسلم) بین و، نوێنەری ئیسلام بین، لەم سەردەم و ڕۆژگارەی خۆماندا.

نێوەڕۆک

پێشەکی و ڕێ خۆش کردن..٩
دەستپێك...١٢
بـــەرایی ١٨
بنەمای یەکەم: کۆبوونەوەو پەرتەوازە نەبوون ٢١
بنەمای دووەم: پابەندیی بە قورئان و سوننەتەوە........................٣١
بنەمای سێیەمشوێنکەوتنی پێشینی چاك ٣٩
: بنەمـــای چـــوارەم: تەنیا پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) لەهەڵە
پارێزراو (معصوم)ە، بۆیە بەس ئەویش پەیڕەویی لێکراوی ڕەهایە.....٤٥
بنەمای پێنجەم: بەشێوەیەکی فراوان و گشتگیر بە ئیسلامەوە پابەند
بوون...٥١
بنەمای شەشەم: میانجێتیی و هاوسەنگیی (التوسط والإعتدال) ٥٧
بنەمای حەوتەم: ڕاجیایی مسوڵمانان نابێتە هۆی تێکچوونی تەبایی و
دۆستایەتییان...٦٣
بنەمای هەشتەم: گرتنی ڕێبازی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) و
جێنشینە ڕێی ڕاست گرتووەکان...٧٣
بنەمای نۆیـــەم: پەیداکردن لە دینداریی دا قەدەغەیەو، داهێنان لە
دنیاداریی دا پێویستە...٨١
بنەمـای دەیـــەم: بەعەقڵی فراوان و دڵسۆزیی و پەرۆش و ڕەوشتی
بەرزەوە، هەوڵدان بۆ لێك نیزیك کردنەوەی مسوڵمانان، لەسەر بنەمای

خاڵە هاوبەشەکانی نێوانیان ١٠٥
چوار بنەماو ڕاستیی گرنگ لەبارەی ئولفەت و تەبایی مسوڵمانانەوە:.... ١١٠
بنەمای یازدەیەم: کۆشش کردن (إجتهاد)، بۆ هەڵهێنجانی حوکمە شەرعییەکان لە قورئان و سونەتدا، بەگشتیی فەرزی کیفایەیە، کەسێکیش توانای نەبێ، لەسەری پێویستە لە زانایان بپرسێ و، بەرچاو ڕوونانە شوێنیان بکەوێ، نەك کوێرانە لاساییان بکاتەوە ١١٩
بابەتی (إجتهاد و تقلید و إتّباع) ١٢٣
بڕگەی یەکەم: پێناسەی (إجتهاد) و (تقلید):................................ ١٢٣
بڕگەی دووەم: ڕەوا بوونی شوێنکەوتن (إتباع)ی زانایان:...................... ١٢٨
بڕگەی سێیەم: پێنج تێبینیی لەبارەی ئیجتهاد و تەقلیدەوە:............. ١٣٢
بڕگەی چوارەم: حوکمی ئیجتیهاد و تەقلید،چییە؟........................... ١٣٧
سێ جۆرە بیرو ڕا لە بارەی (تەقلید) و (شوێنکەوتن)ەوە لە بواری عەقیدەدا: ١٤٠
بڕگەی پێنجەم: بەڵگەی فەڕز بوونی (إجتهاد) بۆ کەسی توانادارو، ڕەوا بوونی شوێنکەوتن (إتباع) بۆ کەسی بێ توانا:............................ ١٤٤
بنەمای دوازدەیەم: خۆپاراستن لە بەکافر دانانی مسوڵمانانێك کە کوفر، یان شیرکیان لێ دەزانرێ، مەگەر دوای بەڵگە لەسەر تەواوکردن ١٤٩
بەشـــەکانی کوفـــر: ١٥٤
أ- کوفری گەورە:... ١٥٤
ب- کوفری بچووك:... ١٦٠
شەش (٦) ڕوونکردنەوەی گرنگ لە بارەی کوفرو شیرکەوە:............... ١٦٣
بنەمای سێزدەیەم: زانیاریی دەربارەی ئایین و، شارەزایی بە ژین ١٧١

بنەمای چواردەیەم: جەنگ و فیداكاریی لە پێناوی خوادا بۆ پاراستنی: خەڵك و خاك و، دین و ژین.. ١٩١

بنەمای پازدەیەم: بەرپا كردنی ئایین و ئەنجامدانی دروشمەكانی پێكەوەو بە هەرەوەزیی ١٩٩

بنەمای شازدەیەم: كرانەوەی هۆشیارانە، بەڕووی بیرۆكە و ئەزموونە جۆراو جۆرەكانی بەشەرەوە ٢٠٥

بنەمای حەڤدەیەم: لێبوردەیی و سینگ فراوانیی، لە بواری تێڕوانین و مامەڵە لەگەڵ كۆمەڵ و تەوژمە لادەرەكانی نێو ئۆممەت دا............ ٢١١

بنەمای هەژدەیەم: هاوسەنگ، لە بەرانبەر حوكمڕانانی لادەرو ستەمكاردا.. ٢١٩

دوو قسەی پێكەوە دژو پێچەوانەی، دووان لە زانایان:....................... ٢٢٥

بنەمای نۆزدەیەم: باشترین مامەڵە لەگەڵ هاووڵاتییانی نامسوڵماندا. ٢٣٥

بنەمای بیستەم: هەوڵدان بۆ هێنانەدی بەختەوەریی دنیاو سەرفرازیی دواڕۆژ، بۆ سەرجەم مرۆڤایەتیی.. ٢٤٩

بنەما گشتییەکانی ڕێبازی جەماوەری مسوڵمانان

ئەم کتێبە بۆ خستنەڕووی بنەما گشتییەکانی ڕێبازی جەماوەری مسوڵمانان، تەرخانکراوە، چونکە بە دڵنیایی وەك چۆن کەسێك بیەوێ خانوویێك دروست بکات، دەبێ سەرەتا مشووری پەیداکردنی زەوییەك بخوات، کە خانووەکەی لەسەر دروست بکات و، دواتر پاش نەخشە کێشان و ئامادەکارییەکان، بەر لە هەر شتێك، دەبێ دەستبکات بە بناغە لێدان و، دوایی دیوار دانان و ... هتد.

ئێمەی مسوڵمانیش ئەگەر بمانەوێ: ئایین و بەرنامەی پەژمووردە کراوی خوا، بیووژێنینەوە و، مسوڵمانانی پرژو بڵاوو لێك ترازاو، یەکبخەینەوەو کۆبکەینەوەو بۆ لای یەکدی بهێنینەوە، پێویستە بەر لە هەر شتێك، بناغەی ئەو کارە ئامادە بکەین، ئنجا بە قەناعەت و ڕای بەندە ئەوەی ئەو بناغەیە پێك دێنێ، بریتیە لەو بنەما گشتییانەی، کە هەر لە سەرەتاوە زۆرینەی مسوڵمانانو جەماوەری ئۆممەتی ئیسلام، تەبەنییان کردوون و، لەسەریان ڕۆیشتوون، کە چوار چێوەو بازنەی فراوانی: ڕاستو دروست لە ئیسلام تێگەیشتن، پێك دێنن.

بەندەش هەوڵمداوە لەم کتێبەدا، ئەو بنەما گشتییانە بخەمەڕوو و، بەو جۆرەش لەم کتێبەدا، بیست (20) بنەمامان هێناون، کە پێم وایە بنەما گشتییو سەرەکییەکانی ڕێبازی جەماوەری مسوڵمانانن.

www.alibapir.net

/alibapir1

/alibapir

نوسینگەی تەفسیر
بۆ بڵاوکردنەوە
هەولێر - شەقامی ٣٠مەتری تەنیشت منارەی چۆلی
+964 750 818 08 66
www.al-tafseer.com
tafseeroffice@yahoo.com
/TafseerOffice